LAISVĖ

ANTANAS MACEINA:

Rezistencija prieš tremties dvasią.

VYTAUTAS VAITIEKŪNAS:

Be pasiaukojimo nėra rezistencijos.

ANTANAS MUSTEIKIS:

Lietuvių vieta emigraciniame "tirpinimo katile".

DEMOKRATIJOS ŠVIESOJE:

Svarstymai apie valstybę ir kultūrą ateities Lietuvoje.

DOKUMENTŲ ŠVIESOJE:

Vienybės ieškant laisvinimo organizacijoj.

1954 **Nr. 2 (39)**

Į LAISVĘ leidžia

Lietuvių Fronto Bičiuliai. Vyr. redaktorius — **J. Brazaitis.** Redakcijos kolegija — **J. Kazickas, A. Musteikis, L. Žitkevičius.** Administratorius — **V. Maželis.** Viršelio vinjetė — dail. **T. Valiaus.** Redakcijos ir administracijos adresas — **V. Maželis,** 422 Menahan St., Ridgewood, Brooklyn, N. Y.

"Į LAISVĘ" ATSTOVYBĖS:

AUSTRALIJOJE — A. Grigaitis, 86 Gheringhap St., Geelong, Vic.

ITALIJOJE — Dr. Z. Ivinskis, via Brescia 16, Roma.

JUNGTINĖSE VALSTYBĖSE:
Baltimore, Md. — I. Lozaitytė, 1322 Glyndon Ave. **Chicago, Ill.** — A. Šleževičius, 3327 W. 61st Pl. Tel.: HE 4-9068. **Cleveland, Ohio** — Vl. Palubinskas, 6711 Bonna Rd. Tel.: HE 1-8423. **Detroit, Mich.** — A. Bražėnas, 1536 Hubbard. Tel.: TA 6-1002. **Los Angeles, Calif.** — J. Ąžuolaitis, 704 N. Rampart Blvd. Tel.: DU 6-0729. **Philadelphia, Pa.** — A. Gaigalas, 335 Titan St. Tel.: HO 7-4176. **Washington, D. C.** — V. Rūtelionis, 4021 33rd St., Mt. Rainier, Md. **Waterbury, Conn.** — V. Vaitkus, 85 Arnold St.

KANADOJE:
Hamilton, Ont. — J. Pleinys, 113 Cannon St. E. **Toronto, Ont.** — S. Dargis, 76 Annette St.

V. VOKIETIJOJE:
(16) Huttenfeld b/Lampertheim — A. Grinienė, Lit. Gymnasium. **(14b) Pfullingen** — L. Prapuolenis, Lindenstr. 5.

ŠVEDIJOJE:
P. Dūda c/o Johansson, Norrtullsgat 22, Stockholm.

"Į LAISVĘ" MOKA:

Metinė prenumerata:

Amerikoje (Šiaurės ir Pietų) — $3.00 arba jų atitikmenį atitinkamos valstybės valiuta; Australijoje ir D. Britanijoje — L.—15, Italijoje — L. 900—; Prancūzijoje — Fr. 750,—; Švedijoje — Kr. 9,—; V. Vokietijoje — DM. 6,—.

Atskiras numeris:

Amerikoje (Šiaurės ir Pietų) — $0,75 arba jų atitikmenį atitinkamos valstybės valiuta; Australijoje ir D. Britanijoje — L.—4; Italijoje — L. 250—; Prancūzijoje — Fr. 200,—; švedijoje — Kr. 2,50,—; V. Vokietijoje — DM.1,75.

Pastaba I. Australijoj, D. Britanijoj, Italijoj, Prancūzijoj, švedijoj, V. Vokietijoj naujieji specialūs tarifai galioja nuo šio "Į Laisvę" numerio.

Pastaba II. Norintieji gauti "Į Laisvę" oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas.

KU biblioteka

LAISVĖ

NR. 2 (39),
1954 M. KOVO 1.

Rezistencija prieš tremties dvasią

ANTANAS MACEINA

1. Tremtis kaip grėsmė tautai

Savo metu Joseph de Maistre yra pasakęs, kad "išvykėliai nieko negali ir nieko nereiškia — l'émigration ne peut rien et ne vaut rien". Tai griežtas posakis. Tačiau dažniausiai jis yra teisingas, nes svetima gamtinė bei kultūrinė aplinka nesykį sunaikina jėgas, galėjusias gražiai išsiskleisti tėvynėje. Išrautas iš savo žemės, iš savo istorijos, iš savų papročių, tremtinys paprastai esti išstatomas visų vėjų pavojams. Jis jaučiasi nesaugus ne tik socialine prasme, kad nelengvai užsidirba duonos kąsnį, bet ir dvasine prasme, kad nežino, į ką jam atsiremti savo vidumi. Pavojus sudužti tremtiniui yra žymiai didesnis, negu krašto gyventojui. O jeigu tremtinių pasidaro dešimtys tūkstančių, tai tautai grėsmė stovi prieš pat akis.

Klaida tai būtų manyti, kad rezistencija yra tiktai uždavinys tėvynės atžvilgiu. Ne, *rezistencija turi vykti ir tremties atžvilgiu.* Tremtis yra pateisinama tautos istorijoje tik tada, kai virsta užuovėja, kurioje išsilaiko vertybės, niokojamos krašte. Todėl reikia ginti šias vertybes nuo tremties dvasios pasikesinimo. Reikia šaukti tremtinius spirtis žudančioms tremties sąlygoms. Dabartinė laisvinimo kova yra žymiai platesnė, negu tik politinis svetimųjų informavimas arba politinių minčių brandinimas tarp mūsų pačių. *Šiandien mums reikia ne tik išvaduoti kraštą, bet ir išgelbėti save pačius.* Tėvynę niokoja bolševikinė dvasia, mus gadina tremties dvasia. Juk jeigu mūsų tremtiniai suskurs idėjiškai, paliegs morališkai, žlugs tautiškai; jeigu pradės rū-

pintis tik savimi, pamiršdami, jog yra kenčiančios tautos nariai, — mes veltui būsime palikę savo kraštą ir jieškoję prieglaudos svetur.

Taigi, šalia politinio uždavinio kovoti už mūsų krašto laisvę šiandien mums iškyla naujas uždavinys—*kovoti už tremtinių tautinį ir žmogiškąjį gyvastingumą*. Jau beveik dešimtį metų laukėme, tikėdamiesi greitai grįšią į paliktus savo namus. Deja, šis lūkestis neįvyko ir nėra ženklų, kad jis greitai įvyktų. Pasaulio eiga yra tokia, kad mūsų klajonės gali dar užtrukti ilgai. O juo ilgiau jos užtruks, juo tremties dvasia bus mums pragaištingesnė. Todėl dabar kaip tik ir yra atėjęs laikas pradėti rezistenciją prieš tremties dvasią. Kiekvieną emigraciją laukia išnykimas, jeigu joje neįsigali rezistencinis sąjūdis prieš pagundą virsti *čiabuviu,* prieš norą susikurti naują tėvynę, prieš sustingimą tautinėje srityje. Reikia tad kurti lietuviškojoje tremtinių visuomenėje šitokį rezistencinį sąjūdį; reikia ugdyti mumyse naują tremties sąmonę ir naują jos pergyvenimą, nes arba mes pasijusime esą keleiviai bei svetimšaliai arba išnyksime, kaip prieš mus išnyko jau neviena emigracija.

2. Du tremties tipai

Priešais mus stovi du tremties tipai, tiksliau sakant, du jos prototipai, du pirmavaizdžiai, kurie apsprendžia visas kitas tremties formas. Tai *Odisejo ir Abraomo tremtis.*

Pasibaigus Trojos karui karžygis Odisejas turi grįžti namo: į savo tėviškę Itakos salą, pas savo žmoną Penelopę ir savo sūnų Telemachą. Tačiau Poseidonas, tasai rūstus vandenų dievas, kliudo šiam grįžimui, ir Odisejas yra priverstas ištisą dešimtį metų bastytis po Jonijos jūrą. Bet jis didvyriškai iškenčia šį pasmerkimą, atsispiria visokiom vilionėm ir pergali visokius pavojus. Lotofagų krašte, kurio gyventojai minta saldžiais kaip medus vaisiais, Odisejas virvėmis pririša prie laivo verkiančius savo draugus, nes žino: *kas šių vaisių paragavo, tas tėvynėn nebegrįžta.* Plaukdamas pro sirenų kraštą, jis vašku užlipdo savo palydovų ausis, kad jie negirdėtų anų viliūgių balso, neatsispiriamai žavaus, tačiau nešančio mirtį: sirenos dainuoja prie trūnijančių kaulų tų, kurie savo ausų jų balsui neužsikišo. Septynerius metus jis džiaugiasi nimfos Kalipsės žavumais, bet galop juos pergali. Vienaakis Polifemas rengiasi suėsti jį ir jo draugus.

Lestrigonų karalienė, didžiulė kaip kalno viršūnė, uolomis apmėto praplaukiantį jo laivą. Burtininkė Kirkė mėgina visus juos paversti žemę knaisiojančiomis kiaulėmis. Tačiau Odisejas pergali pavojus savo gudrumu, priešo silpnybių įžvelgimu ir kantrumu. Galop jūra išmeta jį, *visiškai nuogą*, į feakų salą. Jis grįžta namo, nieko iš tremties neparsinešdamas, tik gyvybę ir užgrūdintą šeimos bei tėviškės meilę.

Charono krašte buvo Abraomo tėviškė. Čia jis vedė Sarą, įsikūrė ir rengėsi gyventi. Jau turėjo bandų, ganyklų, tarnų. Tačiau vieną dieną Viešpats tarė jam: "Palik savo kraštą, savo giminę, savo tėvų namus ir eik į šalį, kurią tau parodysiu" (Gen 12, 1). Abraomas pasiėmė savo žmoną Sarą, mirusio brolio sūnų Lotą, pasiėmė bandas, tarnus ir iškeliavo. Kur yra toji Dievo 'pažadėtoji žemė', jis nežinojo. Abraomas stovėjo prieš visišką tamsą. Tačiau jis ėjo į šią tamsą. Jis virto klajokliu, keliavo iš krašto į kraštą, statydamas Viešpačiui altorius, kariaudamas su sutiktais nomadais, augindamas savo bandas ir savo šeimą. Nevieną sykį jis buvo nusivylęs ir kalbėjo Dievui: "Viešpatie, ak Viešpatie! Iš kur aš galiu žinoti, kad Tu man tai duosi" (Gen 15, 8). Tačiau, nepaisydamas šio žmogiškojo nusivylimo, jis savo klajonių nemetė ir niekur neįsikūrė. Viešpaties žodžiai — "Tavo giminė bus svetimšalė kiekviename krašte, kuris yra ne tavo" (15, 13) — jam buvo kelrodis jo klajonėse. Pats Abraomas 'pažadėtosios žemės' nepasiekė. Jis mirė dykumose ir buvo palaidotas Makpelos urvuose šalia savo žmonos Saros. Tik po pusės tūkstančio metų Abraomo palikuonys įėjo į 'pažadėtąją žemę', kad po pusantro tūkstančio metų vėl būtų iš jos ištremti ir po dviejų tūkstančių metų bandytų atgal į ją sugrįžti.

Tai yra graikiškoji ir izraelitiškoji tremties samprata. Katrą mes padarysime sava? Katra apspręs mūsų klajones po pasaulį? Kuo mes galop virsime: Odiseju ar Abraomu? — Tai klausimas, nuo kurio priklauso visas tolimesnis mūsų tremtinių likimas, nes po šiais pirmavaizdžiais slypi ne tik tautinės, bet ir pasaulėžiūrinės skirtybės. *Odisejas ir Abraomas yra stabmeldiškosios ir krikščioniškosios tremties simboliai.*

Odisejui tremtis yra *pasmerkimas*, ištikęs jį dėl Poseidono pykčio. Tai nelaimė, kurią jis stengiasi pergalėti. Todėl Odisejas šios nelaimės metu *nieko nekuria*. Jis tik kantriai laukia,

kada pasmerkimas pasibaigs. Todėl Homeras Odiseją ir vadina "dieviškuoju kantruoliu" ir prasmingai leidžia jį *nuogą* jūrai išmesti į krantą. Nuogumo simboliu poetas nori mums nurodyti, kad *tremtis, pergyvenama kaip pasmerkimas, žmogų apiplėšia.* — Abraomui tremtis yra *pašaukimas.* Tiesa, šis pašaukimas yra labai tamsus. Bet jis *yra.* Todėl kiekvienas Abraomo žingsnis tremtyje yra šio pašaukimo *liudijimas.* Aplinka, su kuria jis savo klajonėse susitinka, yra jam ne vilionė ar pavojus, kaip Odisejui, bet *objektas* savam gyvenimui kurti. Abraomas keliauja ne nuogas, bet nešinas savo paties susikurto gyvenimo turiniu: savo šeima ir savo turtu, savo papročiais, savo religija, savo bendruomene, kurios jis yra kunigas ir teisėjas, aprūpintojas ir gynėjas. Tačiau visur jis yra *tik svečias.* Jis niekur neįsikuria, niekur nepasidaro čiabuvis. Pašaukimo sąmonė neleidžia jam nė vienos šalies vadinti *sava,* nes nė viena jam nėra ta, kurią Viešpats yra žadėjęs.

Odisejas nuolatos žiūri *atgal.* į savo paliktus namus, į savo šeimą, į savo tėviškę. Pati tremtis jam yra neistorinė iš esmės. Joje jis nejaučia ateities, nes ateitis jam yra tiktai grįžimas į praeitį. "Odisejas, — gražiai pastebi E. Staiger, — nepažįsta išsivystymo. Vėlesnieji žmogaus gyvenimo metai jam nekyla iš ankstesniųjų, bet tik paprastai prie šių prisišlieja. Jau atvykęs į Trojį, Odisejas buvo subrendęs vyras. Trojos žygis truko 10 metų, tiek pat ir jo klajonės. Taigi Odisejas turėjo grįžti namo jau senas. Tas pat ir su Penelope. Po 20 metų ji pasirodo tokia pat brandi ir trokštama moteris, kokią Odisejas paliko" (Grundbegriffe der Poetik, 136-37, Zürich 1946). Tai gražus simbolis visam graikiškajam istorijos supratimui. Viskas graikams eina ratu, viskas grįžta į tą pačią padėtį. Laikas neturi ateities, jis turi tiktai praeitį. Tai, kas vadinama ateitimi, yra tik kelionė atgal. — Abraomas jokio žvilgio atgal neturi: jis žvelgia tiktai priekin. Ateitis yra vienintelė gairė, kuri šviečia jo kelyje. Todėl jis negrįžta atgal, nelaukia, nedelsia, bet kuria naują istorinę sąmonę, pagrįstą ne visų daiktų grįžimu atgal, bet ėjimu Apvaizdos nubrėžto tikslo linkui. *Abraomas savo tremties sąmone yra pirmasis krikščioniškosios istorijos kūrėjas.* Jis gyvena ateities kategorijoje, kaip vėliau ir visa Krikščionybė.

Odisejas jieško *prarastosios žemės,* kuri jam yra gerai žinoma bei pažįstama. Tai yra jo

tėviškė, konkreti, apčiuopiama, esanti čia, šioje tikrovėje. Odisejo ieškinys yra ne idealas, bet realybė. — Abraomas ieško *pažadėtosios žemės*. Ji yra nežinoma: nei jos išvaizda, nei jos vieta pasaulio erdvėje. Tačiau ji stovi prieš Abraomo akis kaip Viešpaties pažadas, kaip idealas ir lūkestis. Ji nėra duota. Ją reikia pasiekti savo vargais ir savo darbu. Į ją reikia tikėti ir savo tikėjime ją jau mylėti. Ją reikia padaryti visos tautos ilgesiu; apie ją reikia pasakoti kartų kartoms; už ją reikia kovoti su visais klajonėse sutinkamais priešais.

Kas tad mes būsime savoje tremtyje: Ar tik *pasmerktieji* iškęsti jo viliones bei pavojus, ar ir *pašauktieji* skelbti pasauliui kažką nauja? Ar tik *besidairantieji atgal* ir todėl neistoriniai ar ir *žvelgiantieji priekin*, todėl nešą istoriją savo gyvenimu? Jiešką tik to, kas prarasta, ar siekią ir to, kas turi būti *iš naujo susikurta*? — Šie klausimai yra lemiantieji. Nuo jų atsakymo priklausys visa mūsų būtis — net smulkmenose.

3. *Tremtis kaip liudijimas*

Nėra abejonės, kad mes, išaugę krikščioniškosios kultūros dvasioje, galime apsispręsti tiktai už abraomišką tremties pergyvenimą. Nors graikiškoji tremties samprata ir slepia savyje puikios ištikimybės namams, tačiau savyje ji neturi dieviškosios Apvaizdos, neturi istorijos prasmės bei tikslo, todėl krikščioniškajai sąmonei darosi nepakeliama. *Krikščionis tremtinys negali būti Odisejo tipo*. Jis tegali būti Abraomo dvasios keleivis, kuriam tremtis yra Viešpaties valios padaras, kuris gyvena ateities lūkesčiu ir kurio jieškojimai baigiasi *naujos žemės* atskleidimu.

Visų pirma tremtis savo esme yra liudijimas. Net jeigu tremtiniai ir negalvotų, kad jie pasauliui šį tą sako, tai pats jų *buvimas* liudytų, jog toji socialinė bei politinė santvarka, kuri žmones padaro benamiais, yra, kaip ją apibūdina pop. Pijus XII, "nesuderinama su žmonijos kilnumu bei gerove" (kalba 1945 m. gruodžio 24 d.). Reikia tad, kad tremtiniai ugdytų savyje šią *liudijimo sąmonę*. Reikia, kad jie taptų sąmoningais šaukliais ne tik ta prasme, jog reikalautų atitiesti jiems padarytą skriaudą, bet ir ta, jog įspėtų pasaulį neužmerkti akių prieš tykojančią grėsmę. Juk jeigu pasaulis pakenčia nežmonišką sistemą viename krašte, jis tuo pačiu netenka moralinio atsparumo ir atidaro šiai sistemai vartus į visas kitas šalis.

Šiuo atžvilgiu *tremtiniai yra pasaulio sąžinė.* Jie byloja jam ir teisia jį juo skaudžiau, juo ilgiau tremtis užtrunka ir juo daugiau tremtinių yra. Užtat reikia aštrinti šią sąžinę, kad ji bylotų, kad ji su savo likimu nesusitaikytų, neapsiprastų ir nenutiltų. *Tremtinys visados turi jaustis esąs tremtinys. Jis niekad neturi virsti čiabuviu. Keleivinę tremtinio būseną jis turi prisiimti kaip savo pašaukimą.* Kraštai, kurie tremtinius priima, skatina juos įsilieti į naują gyvenimą, sutapti su naujomis aplinkybėmis, nurimti savyje ir virsti 'naujais amerikiečiais', 'naujais kanadiečiais', ar 'naujais australais'. Tai yra pastangos negirdėti pasaulio sąžinės balso, ją užmigdant. Reikia tad spirtis prieš tokį užliūliavimą. Tremtiniškoji sąmonė amžinai turi likti gyva, nes tik ji vienintelė yra laidas, kad tremtiniai savai tautai nežlugs.

Viršinis įsikūrimas neturi nieko bendro su keleivine tremtinio sąmone. Kai Izraelis buvo išvestas į Babilono nelaisvę, pranašas Jeremijas šitaip apibrėžė tremtinių uždavinius: "Galybių Dievas, Izraelio Dievas sako visiems belaisviams: Statykitės namų, apsigyvenkite juose, steikite sodų, valgykite jų vaisius, veskitės, gimdykite vaikų, apvesdinkite savo sūnus ir ištekinkite savo dukteris, didėkite, ne mažėkite" (Jer 29, 5-6). Kitaip tariant: *pats Dievas įsako tremtiniams susikurti gyvenimo turinį.* Pats Dievas įsako išvystyti savo žmogiškumą, kurti bendruomenę, stiprėti dvasiškai ir medžiagiškai. Graikiškojo-stabmeldiškojo tremties nuogumo krikščionikoji sąmonė nepažįsta ir nepripažįsta. Tačiau čia pat pranašas Jeremijas visa savo pašaukimo galia tremtiniams skelbia: "*Negarbinkite svetimų dievų*" (Bar 6). Svetimų dievų vardu galima suprasti ne tik Babilono stabus, bet ir visas kitas kultūrines vertybes, sukurtas svetimos dvasios ir todėl niekad negalinčias virsti tremtiniams *savomis* vertybėmis. Galima jas pasisavinti ir jomis naudotis, tačiau atsimenant, kad jos yra *svetimos,* todėl negarbintinos, kaip yra garbinamos tautinės vertybės. *Tremtinio sąmonė turi pravesti sieną tarp naudojimosi ir garbinimo, tarp įsikūrimo ir susiliejimo.* Ir kai ši sąmonė mūsų tremtiniuose bus išvystyta, tuomet tremties dvasia bus pergalėta.

4. Tremtis kaip žvilgis į ateitį

Yra tikra tremtinių nelaimė sustabdyti savos istorijos laikrodį tą valandą, kurią jie per-

žengė savos tėvynės sienas. Tautos istorija, vistiek, ar mes joje dalyvaujame ar ne, eina toliau. Gyvenimas išsivysto, gema naujos kartos, atsiranda naujų idėjų, naujų papročių, naujų visuomeninių formų. Gali tauta būti ir labiausiai pavergta, ji vistiek gyvena ir išsivysto. Tuo tarpu tremtiniai, atsidūrę svetur, sustingsta. Jų gyvenimas sustoja. Jie pradeda misti tuo, kas jau praėjo, bet ne tuo, kas dar turi ateiti. Todėl *senienų dvasia* virsta tremtinių būties apsprendėja. Jie patys darosi tarsi archeologinės iškasenos, įdomios tyrinėti, tačiau nebegyvos. Tiesa, tremtiniai nesykį išsaugo tai, ką jie išsinešė iš tėvynės, bet ne kaip *gyvą pradą*, kuris auga ir išsivysto, bet kaip užbalzamuotą lavoną.

Prieš šitą tad žvilgį atgal reikia pastatyti žvilgį priekin. *Ne praeitis, bet ateitis turi būti istorinė tremtinio kategorija.* Tremtiniai turi įsisąmoninti, kad praeitis jiems yra amžinai uždaryta; kad į senąją tėvynę, į tokią, kokią jie paliko prieš dešimtį ar penkiolika metų, jie niekados nebegrįš, net jeigu kraštas ir pasidarytų laisvas, nes tėvynė jau bus toli nužengusi savo istorijoje, kurioje tremtiniai nebedalyvavo. Nėra tad jokios prasmės tremtyje tik dairytis atgal. Žvilgis atgal žadina laukimą, o laukimas—delsimą. Tremtiniai žlunga kaip tik todėl, kad jie laukia ir delsia, užuot veikę ir kūrę. Jie laukia penketą, dešimtį, penkiolika, dvidešimt metų, paskui pagauna juos nusiminimas, jie moja į viską ranka ir išnyksta. *Todėl žvilgis atgal turi būti nugalėtas žvilgio priekin, laukimas turi būti pakeistas veikimu ir delsimas — kūryba.* Kova prieš senienų dvasią turi būti vedama visu griežtumu.

Tautiniai elementai tremtyje turi išlikti labai ryškūs. Bet jie turi išlikti *gyvi;* vadinasi, jie turi būti taip lygiai kūrybiškai tremtyje išvystomi, kaip buvo išvystomi tėvynėje. Nėra jokios prasmės tiktai kartoti tai, kas yra buvę: reikia kurti naujų vertybių, atsirėmus į tautinį pagrindą. Reikia kurti naujų papročių, naujų šokių ir dainų, naujų drabužių formų; nereikia leisti kalbai sustingti, kaip ji yra sustingusi senojoje lietuvių emigracijoje arba Kanados prancūzuose; nereikia leisti tik senų raštų, bet rašyti ir naujų; nereikia kartoti tik tų idėjų, kuriomis gyvenome prieš dvidešimt metų, bet reikia įsijungti į anttautinę problematiką ir tarti joje *lietuvišką žodį.* Konservavimas tremtyje turi būti pergalėtas nauju kūrybiniu entuziazmu.

5. *Tremtis kaip gyvenimas anttėvynėje*

Kun. P. Gaida savo gražioje knygoje 'Išblokštasis žmogus' teisingai vadina tremtinį "žmogumi be adreso" (161 p.). Iš tikro, tremtinys yra tasai, kuris yra netekęs egzistencinės savo erdvės: ne tik krašto, tėviškės ir buto, bet *erdvės*, kurioje vyko visa jo būtis. Tremtis, pasak kun. Gaidos, yra "dvasinis išbloškimas", kai turėta egzistencinė forma nutolsta, ir žmogus lieka visame savo nuogume" (t. p.). Leisdamas jūrai Odiseją nuogą išmesti į feakų salą, Homeras simboliškai išreiškė šį žmogaus benamiškumą: *netekęs tėvynės žmogus pasijunta esąs nuogas pačioje būtyje*. Nenuostabu, kad jis ieškosi naujos egzistencinės erdvės, naujos tėvynės, kurion vėl galėtų įleisti šaknis. Ir čia kaip tik pasisiūlo viena iš tremties dvasios pagundų: pilietybę suteikusį kraštą laikyti savo tėvyne. Nevienas šiandien juk didžiuojasi esąs naujas 'amerikonas', naujas 'kanadietis'.

Prieš šitą tad klaidingą 'naująją tėvynę' ir reikia išeiti kovon. *Tremtinys negali turėti naujos tėvynės, kaip jis negali turėti nė naujų tėvų*. Netekęs tėvų, žmogus pasilieka našlaitis amžinai. Netekęs tėvynės, jis pasilieka tremtinys — taip pat amžinai. Tėvynė yra neatstojama ir nepakeičiama. Mėginimas svetimą kraštą laikyti savo naująja 'tėvyne' yra savęs apgaudinėjimas, padaręs žmogų kažkokiu keistuoliu. Argi nekeistai mums skambėdavo žodžiai tų svetimšalių, kurie apsigyvenę Lietuvoje ir priėmę Lietuvos pilietybę, sakydavo: "Mes lietuviai"? Taip lygiai keistai skamba lietuviškose lūpose "Mes amerikiečiai" arba "Mes kanadiečiai". Šisai klaidingas *'mes'* yra tremties prasmės išdavimas: tremties kaip liudijimo ir kaip pašaukimo.

O vis dėlto ir tremtiniui reikia egzistencinės erdvės. Ir jam reikia šaknų bei ryšių. *Čigonovalkatos gyvenimas nėra tremtinio gyvenimas*. Tačiau ši erdvė ir šie ryšiai negali būti *geografiniai:* nė vienas tremtinių gyvenamasis kraštas negali virsti jų tėvyne. Ši erdvė ir šie ryšiai negali būti nė *socialiniai:* nė vienos šalies žmonės negali virsti tremtinio tauta. Ši erdvė ir šie ryšiai tegali būti *dvasiniai:* tremtinys tegali turėti tokią egzistencinę erdvę, kuri būtų iškilusi augščiau už visas *svetimas* geografines erdves ir už visas socialines bei ekonomines aplinkas. Tremtinys tegali gyventi dvasinėje erdvėje ir todėl jaustis egzistuojąs nebe

tėvynėje, bet *anttėvynėje*. Kaip šiandien kalbama apie antvalstybę, kuri stovėtų augščiau už atskiras valstybes, taip lygiai šiandien yra laikas kalbėti ir apie anttėvynę, kurios paskirtis būtų teikti žmogui benamiui naujų ryšių ir naujų šaknų, nebe psichofizinių, pagrįstų krauju, žeme, socialinėmis tapatybėmis, bet tos pačios dvasios ir to paties liudijimo išpažinimu. *Tremtiniai kaip tik ir turi būti šios anttėvynės kūrėjai.* Tėvynės ilgesys, neišnaikinamas kiekvieno tremtinio širdyje, turi virsti ne naikinamąja ugnimi, bet kūrybiniu įkvėpimu, kuris tremtinius vestų anttėvynės linkme. Tremtinys gali ir net turi pasiimti iš gyvenamojo krašto visa, kas yra jame gero. Tačiau jis vistiek turi jaustis jame svetimšalis, svečias, pakeleivis. Ir šį jausmą jis turi perteikti savo vaikams. Net ir lankydami svetimas mokyklas, net ir kalbėdami svetima kalba, net ir įsijungdami į svetimą gyvenimą, jie visados turi pasilikti *tremtiniai,* vadinasi, žiną, kad jų tėvynė yra ne čia, kad jie čia tik gyvena, tik dirba, bet kad tikrasis jų kraštas. ana 'pažadėtoji žemė' yra kitur; kad jie yra įjungti į augštesnę bendruomenę, *į anttėvynę*, pralaužiančią gyvenamojo krašto sienas. Todėl ne tiek viršinis įsikūrimas kuriame nors krašte ardo tremtinio sąmonę, kiek dvasinis prisirišimas ir pamiršimas, kad *tremtinio vaikai taip pat turi būti tremtiniai.* Kovojant tad su 'naująja tėvyne', reikia priešais ją statyti *anttėvynės idėją,* ją tremtiniuose išpopuliarinti ir jų širdysna įdiegti. *Tremtis turi būti mūsų gyvenimas anttėvynėje.*

6. Rezistencijos uždaviniai

Skelbiant tad kovą tremties dvasiai, reikia visų pirma pergalėti tremties kaip pasmerkimo pergyvenimą, vietoje jo išugdant tremties kaip liudijimo ir pašaukimo sąmonę. Toliau reikia vietoje dairymosi atgal ir laukimo skatinti žvilgį į ateitį, kelti kūrybinius užsimojimus, stiprinti tremtiniškojo gyvenimo turinį. Galop vietoje pastangų susirasti 'naują tėvynę' reikia skiepyti tremtiniams anttėvynės mintį.

Ligi šiol politinė mūsų vadovybė žvelgė daugiau į lauką: ji žiūrėjo į svetimuosius ir juos informavo apie Lietuvos bylą. Tai buvo reikalingas darbas. Tačiau ateina laikas žvilgį pasukti ir į savo vidų: dabar reikia sutelkti dėmesį apie mūsų pačių tremtiniškąją bendruomenę, kad ji išliktų ir išsivystytų. Todėl tiek energijos, tiek

planų, tiek išteklių didžiausią dalį dabar reikia palenkti lietuviškosios tremtinių kultūros linkme. Dėmesys jaunimui turi būti kuo didžiausias. Tautinės bendruomenės turi būti baigtos organizuoti. Tautinės parapijos išplėstos ir įkurtos ten, kur jų dar nėra. Mokyklos plečiamos. Spauda stiprinama. Priešais mus stovi žiauri dilema: arba mes susikursime savą gyvenimą arba paskęsime svetimojo bangose.*)

*) Sutrumpinta paskaita, skaityta Europos LF bičiulių konferencijoje Tuebingene 1953 m. rugsėjo 5 d.

STOVYKLOS GYVENIMAS

ir vėl ėjo įprasta vaga... Prie virtuvės darbavosi senesnio amžiaus moteris su penkiolikmete mergaite... Prieš porą dienų užklydo jos beuogaudamos į stovyklos rajoną. Kadangi mergaitės brolis buvo stribas, saugumo sumetimais teko jas palaikyti stovykloje, kol persikelsim kiton vieton. Nustebo moterėlė, mus pamačiusi...

Prieš tai ir po to ji gal matė tik kautynių metu kritusių partizanų niekinamus lavonus miestelio aikštėje ir kažin, ar suprato, kodėl juos bolševikai pjūklais pjaustė, rožančiais žabojo, kodėl jiems, mirusiems, Gedimino stulpus ir kryžius nugaroje pjaustinėjo, kodėl juos, spardydami, savaitėmis po gatves valkiojo... Dabar ji mažiausiai tai jautė.

Kai vakarais, sutvarkę aprangą ir ginklus, susirikiuodavo 60 vyrų vakariniam patikrinimui, ji prisiglausdavo prie pušies liemens ir, ašaroms riedant per raukšlėtą veidą, kartu su mumis kalbėdavo maldos žodžius: "Viešpatie, kuris leidai tautas ir įdiegei joms laisvės troškimą, grąžink, prašome Tave, ir mūsų tėvynei laisvės dienas... Duok mums jėgų pakelti sunkią partizano dalią... Šventas Kazimierai, vadovauk mūsų kovai, kaip kitados stebuklingu būdu vadovavai mūsų tėvams..."

Ir kai paskutiniai maldos žodžiai pranykdavo snaudžiančio miško gilumoje, ji dar neidavo gulti. Palikdavo ten pat suakmenėjusi rymoti ir klausytis prie laužo susėdusių vyrų tyliai niūniuojamos dainos.

J. Daumantas, Partizanai už geležinės uždangos

PARTIZANO DALIA

KARIŪNAS

Toks melsvas vakaras, paskendęs pusnyse,
Ir krenta sniegas — o toks lengvas, toks purus.
Kur eisime šį vakarą, jaunyste mano,
Jei šiam pasauly artimo jau nieko neturiu.

Jei nėra nieko, kas šį vakarą priglaustų,
Ar bent paguostų vienu nuoširdžiu žodžiu . . .
O verkia vėjas, kaip kapuos vėlė klajūnė,
Ir prakeikimo liūdną dainą šakose girdžiu . . .

Taip vienas be namų, be tėviškės, be meilės
Ir taip be nieko — vienas darganų naktim
Su skaudančia širdim, su vystančia jaunyste,
Su meile tėviškės, kurios jau niekas neišplėš ir neatims.

Gal niekados neprisimins ir nepasiilgs mergaitė
Ir šaukiančios širdies iš šios vienatvės negirdės,
Gal kažin kam šį vakarą aidės jos juokas,
Ir kažin kam plauks žodžiai iš jos lūpų ir širdies.

Kur eisime šį vakarą, jaunyste mano,
Jei šiam pasauly artimo mums nieko nebėra.
Tik juodos naktys-seserys klajūno partizano,
Tik automatas prie širdies ir ošianti giria.

(Iš partizanų poezijos)

PASIPRIEŠINIMO SĄJŪDIS

V. VAITIEKŪNAS

1. Pasipriešinimo sąjūdžio esmė.

Asmens ir tautos politinė laisvė nėra prigimties teikiama dovana, bet tik nuolatinėmis pastangomis, o neretai tik labai didelėmis aukomis laimima vertybė. Asmens ir tautos politinę laisvę nuolat tykoja grėsmė. Todėl natūralu, kad kai tik pabudo žmonijos politinės laisvės sąmonė, politinės laisvės nuojauta, tuo pat metu gimė ir pasipriešinimo sąjūdžio idėja, t. y. asmens ir tautos sąmonėje pabudo nusistatymas pasipriešinti laisvės grėsmei, laisvės paneigimui. Taigi pasipriešinimo sąjūdis nėra koks tik naujųjų laikų reiškinys.

Pasipriešinimo sąjūdžio moraliniai-teisiniai pagrindai amžių būvyje yra įvairavę. Viduriniai amžiai pasipriešinimo sąjūdžiui suteikė tvirtą moralinį-teisinį pagrindą ta prasme, kad bažnyčios įtakoje išaugo teisė pasipriešinti tironui. Paskesnis teisinis pozityvizmas, paneigęs prigimtąją teisę apskritai, neigė ir pasipriešinimo sąjūdžio teisę. Net toks galvočius kaip E. Kantas pasipriešinimo teisės nepripažino. Kaikurie naujųjų laikų "moralistai", skelbdami n e s i p r i e š i n i m o piktam "moralę", tuo pat silpnino pasipriešinimo sąjūdžio moralinius-teisinius pagrindus. Tačiau nei teisinis pozityvizmas, nei nesipriešinimo piktam "moralė", nei totalistų inkvizitoriški kuždėjimai, kad "nieko žmogui ir žmonių bendruomenei nėra sunkiau pakelti, kaip laisvė", negalėjo sunaikinti žmogaus prigimtyje glūdinčių laisvės ir teisingumo troškimų. Pasipriešinimo teisės sąmonė šiandien yra visuotinis žmonijos reiškinys. Gyvą pasipriešinimo teisės sąmonę šiandien turi ne tik aukštos kultūros tautos, bet ir kultūriškai nesubrendusios. Pasipriešinimo teisė jau pripažįstama ne tik prigimtosios teisės šalininkų, ne tik Bažnyčios. Pasipriešinimo teisę šiandien skelbia ir Jung-

tinių Tautų priimtoji "Visuotinė žmogaus teisių deklaracija". Jos preambulėje, nusakančioje deklaracijos motyvus, skaitome: "it is essential, if man is not to be compelled to have recource, as a last resort, to rebellion against tyranny and oppression, that human rights should be protected by the rule of law" (yra svarbu, kad teisinė santvarka apsaugotų žmogaus teises, jei norima, kad žmogus nebūtų priverstas griebtis kaip paskutinės priemonės — pasipriešinimo tironijai ir priespaudai sukilimu).

Pasipriešinimo sąjūdžio tikslai gali būti įvairūs: išsaugoti tautines, valstybines, religines, kultūrines, socialines, politines vertybes, apginti arba kovoti dėl paneigtų tautos ar dalies visuomenės teisių bei laisvių. Įvairios gali būti ir pasipriešinimo sąjūdžio priemonės: nuo Mahandos Gandhi sukurto neprievartinio pasipriešinimo, nuo priemonių, kurias mūsų tautos pasipriešinimo sąjūdis vartojo prieš rusų rašmenimis lietuvišką raštą ("graždanką"), iki ginkluotų partizanų pulkų, iki stipriai šarvuotų "bunkerių", nemažo masto kautynių, sabotažinių sprogdinimų ir kt. Tačiau, nors ir kaip skirtųsi pasipriešinimo sąjūdžių tikslai ir priemonės, visiems pasipriešinimo sąjūdžiams yra bendras nelygstamumas *idealizmas* ir jų dalyvių savanoriškas *pasiaukojimas* bendrajam gėriui.

Pasipriešinimo sąjūdis ypatingai plačiu mastu pasireiškė per II-jį pasaulio karą ir po jo. Mūsų tautos pasipriešinimo sąjūdis ypatingai išaugo jau carinės Rusijos okupacijos metais (1793-1914). Nenuostabu todėl, kad mūsų tauta, turėdama iš praeities paveldėtas pasipriešinimo sąjūdžio tradicijas, kurias gaivino ir pasipriešinimas tautininkų totalistiniam režimui, iš pirmų sovietinės okupacijos dienų 1940 m. pradėjo pasipriešinimo sąjūdžio naują tarpsnį, pašaukdama gyveniman eilę specialių *pasipriešinimo sąjūdžio organizacijų*, paprastai vadinamų rezistencinėmis organizacijomis.

2. *Pasipriešinimo sąjūdis ir partijos.*

Kaikas neįžvelgia jokio skirtumo tarp rezistencinės organizacijos ir politinės partijos. Esą rezistencinė organizacija nuo politinės partijos skiriasi tik vardu ir dar tuo, kad politinė partija turinti savo doktriną ir programą, o rezistencinė organizacija to neturinti. Bet argi asmens ir tautos laisvės doktrina nėra doktrina? Argi išsilais-

vinimo kovos programa nėra programa? Tiesa, rezistencinės organizacijos doktrina ir programa nelygintinos su politinės partijos doktrina bei programa, kaip nelygintina religinės, kultūrinės ar profesinės organizacijos ir programa su politinės partijos doktrina ir programa. Tačiau šiokia dalykų padėtis dar nesudaro pagrindo teigti, kad rezistencinė organizacija neturi doktrinos ir programos. Tas neteisingas teigimas giliai įžeidžia rezistencinės organizacijos herojines aukas. Ir mūsų tautos pasipriešinimo sąjūdžio šios dienos rezistencinės organizacijos turi ir doktriną ir programą. Dar daugiau. Dėl savo doktrinos ir programos šių organizacijų dalyviai nesigaili gyvybės aukos.

Organizacijų skirtingą plotmę, skirtingą prigimtį iš dalies paaiškina organizacijų tikslai bei priemonės. Rezistencinės organizacijos pagrindinis tikslas — pasipriešinti laisvės paneigimui, sukliudyti laisvės grėsmę, pašalinti priespaudą. Politinės partijos pagrindinis tikslas — laimėti krašto valdžią ir krašto reikalus tvarkyti pagal savo nusistatymus. Rezistencinės organizacijos priemonės — pogrindis, aktyvus ar pasyvus neteisės ir priespaudos aktų sabotažas, prireikus ginklo pavartojimas, tiesioginis bei netiesioginis stiprinimas tų veiksnių, kurie talkina pasipriešinimo sąjūdžio tikslams. Politinės partijos priemonės — rinkimai, seimas, vyriausybė. Pasipriešinimo sąjūdis yra apspręstas *totalinės* kovos su tos ar kitos rūšies priespauda, neteise ,pavergimu. Politinė partija yra apspręsta politinių varžybų su tolygiais konkurentais dėl krašto valdžios. Rezistencinės organizacijos asmeninė sudėtis, bent jos žymi dauguma, yra apspręsta nelygstamo idealizmo ir besąlyginio ryžto aukotis bendrajam gėriui. Politinės partijos asmeninė sudėtis, bent žymi jos dalis, yra apspręsta išskaičiavimo bei oportūnizmo. Tatai, be ko kita, iliustruoja ir tas visų kraštų politines partijas liečiąs reiškinys, kad tam tikra dalis partininkų net ir iš viršūnių, kaikada atsiduria pasipriešinimo sąjūdžio priešų stovykloje. Kolaboravimas yra rezistencinei organizacijai priešybė. Partijai kolaboravimas tėra taktikos reikalas.

Betgi visi šie — tikslo, priemonių, asmeninės sudėties, taktikos — skirtumai tarp rezistencinės organizacijos ir politinės partijos neišskiria partininkų dalyvavimo rezistencinėje organizacijoje, kaip neišskirtas jų dalyvavimas religinėse, kultūrinėse, profesinėse, karinėse or-

ganizacijose. Be abejojimo, krašto nenormalios politinės sąlygos ir pačias politines partijas gali nuvaryti į pogrindį ir primesti joms rezistencinės organizacijos tikslus bei priemones. Tačiau tokia aplinkybių padiktuota politinių partijų būsena nekeičia jų esmės ir nedaro jų tolygių rezistencinėms organizacijoms. Ir pogrindy politinei partijai atsidūrus, tarp jos ir pasipriešinimo sąjūdžio organizacijos pasiliks mažių mažiausia toks skirtumas, koks buvo tarp Lietuvos Šaulių Sąjungos ir Lietuvos kariuomenės. Kaip teisingai J. Brazaitis yra pastebėjęs, "politinėms grupėms rūpi politika ir rezistencija, o rezistencinės kovos organizacijoms — rezistencija ir politika. (Žiūr. "Į Laisvę" Nr. 1 13 pusl.).

Savo ruožtu tam tikromis aplinkybėmis, ypatingai tada, kai pačios politinės partijos atsiduria pogrindyje, rezistencinių organizacijų ir partijų bendradarbiavimas, pirmoj eilėj *politinėj* plotmėj, yra natūralus ir naudingas. Iš to gali kilti ir bendra politinė vadovybė, kaip tatai buvo įvykę 1943 m. Lietuvoje.

3. Pasipriešinimo sąjūdis ir tremtis.

Jei krašto pasipriešinimo sąjūdyje politinių partijų vaidmuo, palyginti su rezistencinių organizacijų vaidmeniu, — antrareikšmis, o kaikurių ir visai neapčiuopiamas, tai pasipriešinimo sąjūdyje tremtyje lig šiol šis santykis sudaro atvirkščią įspūdį. Tik prisiminkime egzilų internacionalus. Jie visi yra politinių partijų pagrindu. Šioks politinių partijų vaidmens padidėjimas tremtyje rezistencinių organizacijų vaidmens sąskaita kažin ar pačiam tremties pasipriešinimo sąjūdžiui naudingas. Pirmiausia dėl to tremties pasipriešinimo sąjūdžiui graso organiškai atitrūkti nuo krašto pasipriešinimo sąjūdžio, nes krašto pasipriešinimo sąjūdyje politinės partijos nežinomos ir jų vaidmuo nejaučiamas. Krašto pasipriešinimo sąjūdį į laisvąjį pasaulį *organiškai pratęsia* tik gyvosios rezistencinės organizacijos tremtyje. Tai nėra principas, bet mūsuoju atveju tai yra faktas. Kokią padėtį Lietuvos laisvinimo kovoje, laisvinimo organizacijoje sudaro šio fakto nepaisymas akivaizdžiai liudija Vliko nuvlikėjimas.

Maža to. Pasipriešinimo sąjūdį tremtyje atrėmus į neprikl. Lietuvoj prieš 27 metus viešai besireiškusias politines partijas, šiam sąjūdžiui graso ne tik organiško ryšio su krašto pasipriešinimo sąjūdžiu netekimas, bet ir šio sąjūdžio organiško pratęsimo tremty smailėjimas, nes

pačios politinės partijos tremty maža beturi pagrindo prieauglių. Formaliai buv. Lietuvos politines partijas galėtų laisvajame pasaulyje tęsti lietuviai apatridai. Tačiau, išskyrus Europos kraštus, praktiškai JV, Kanada, Australija apatridų kaip ir nepripažįsta, imigrantą laiko būsimu savo piliečiu. Nekalbant apie dabartinį jaunimą, kurio psichologijai sunku priartinti buv. politinės partijos, ir įsipilietinusiam senimui ilgainiui kažin ar bebus paranku savo senosios pilietybės politinėj partijoj reikštis. Net tokie, štai, didelės tradicijos partijų veikėjai, kaip L. Šimutis ar dr. P. Grigaitis, ir tai atitinkamose Lietuvos partijose tremtyje santūrūs. Lietuvos tautininkams pratęsti yra sudarytas atskiras sambūris, nors šiaip tautininkų senosios ir naujosios išeivijos asimiliacija gal toliausia pažengusi. Ar tai nėra ženklas, kad politinėms partijoms tremtyje daros vis sunkiau išlaikyti savo buvimo pagrindą?

Tiesa, ir rezistencinės organizacijos herojizmui bei idealizmui tremtis graso avantiūrizmu. Ir rezistencinės organizacijos tautinių interesų primatui tremtis graso subordinacija pašaliniams interesams. Ir rezistencinėje organizacijoje pasitaiko žmonių, savo metu kraš-

te labai veržliai ir pozityviai veikusių, kurie čia, tremtyje, tam savo reiškimuisi nebesuranda atramos. Tremties sąlygos juos yra padariusios panašius į jūrų liga sergančius laivo keleivius, kurie bangų blaškomame laive labai norėtų įsitverti kokio nejudančio atramos stulpo, kad nebesirgtų. Deja, t r e m t y j e rezistencinė organizacija neturi tokio nejudančio atramos stulpo, kokiu kad yra savas kraštas. Betgi visokiu atveju rezistencinei organizacijai tremtyje mažiau graso sunykimas. Jaunimo idealizmas (o koks jaunimas be idealizmo!) jai visada teiks natūralų prieauglį. Ir įsipilietinimas dalyvauti joje nė kiek negali trukdyti. Pagaliau ir pats reiškimosi laukas yra erdvesnis: šalia uždavinių, tiesiogiai ar netiesiogiai susijusių su pasipriešinimu Lietuvos okupantui ir jo vykdomam fiziniam bei dvasiniam tautos genocidui, šiame lauke telpa ir uždaviniai, susiję su pasipriešinimu išeivijos nulietuvėjimui, su pasipriešinimu arivizmui, mamonizmui, senilizmui ir kitoms tremties negerovėms.

4. Vietoj išvados.

Rezistencinei organizacijai reikštis tremtyje minėtos palan-

kesnės prielaidos pačios vienos dar nedaro šios organizacijos veiksmingu visuomeniniu ar laisvinimo veiksniu. Tam reikia ir pačios rezistencinės organizacijos valingo dinamizmo, kūrybos polėkių ir kovos dvasios. Antra vertus, nors tremtyje rezistencinė organizacija apskritai nereikalauja h e r o j i š k o savęs aukojimo, tačiau ir tremties sąlygomis rezistencinę organizaciją, jos kovotojus lygiai sąlygoja tvirti visuomeninės moralės pagrindai ir ryžtas aukotis bendrajam gėriui. Pagaliau rezistencinė organizacija tremtyje, kad įvykdytų savo misiją ir išsaugotų savo ištikimybę krašto pasipriešinimo sąjūdžio įpareigojimams bei idealams, — tiek talkindama krašto pasipriešinimo sąjūdžio pastangoms, tiek telkdama jėgas, organizuodama priemones ir šalindama kliūtis išeivijos lietuvybei išlaikyti, tiek ir būdama bei veikdama, kad išeivijos gyvenimo negerovės Tėvynės reikalų lietuvio širdyje neužgožėtų, — privalo sykiu ugdyti tarpusavinį rezistencinį solidarumą tiek savo viduje, tiek ir tarp atskirų rezistencinių organizacijų. Rezistencinių organizacijų vaidmens svoris pirmoj eilėj yra jų tarpusaviniame susipratime.

Svarbiausias dalykas yra žinoti, ar mes turime pakankamai dinamizmo ir valios, ar mūsų dvasia pakankamai tauri, preciziška ir užkariaujanti, kad galėtume savo norus ir viltis perkelti į mūsų tautos mases.

Marc Sangnier

KOVOTOJŲ KELIAIS

LAISVĖS KOVŲ SĄJŪDIS atidavė kraštui daug aukų. Tačiau aukos patraukia vėl naujus kovotojus, kurie eina pavaduoti kritusių aname žygyje į "laimės žiburį" — Laisvę.

Prisiimdami kovotojo dalią, jie taria priesaiką ir prisiima savo vyresniųjų rezistencijoje užgrūdintų draugų žodžius kaip testamentą. Tie žodžiai kieti ir mintys aštrios, kaip tas gyvenimas, į kurį stoja nauji kovotojai. Vieno iš tokia proga pasakyto žodžio čia pateikiame ištraukas, atsiedami nuo vietos ir laiko, kur jis buvo tartas:

*

Jau Lietuvai teka skaisčioji aušra,
Ir greit nusileis raudonoji žvaigždė,
Pirmus partizanus jau slėgia kapai,
Ir gėlės jiems šnabžda sudie . . .

Tai nežinomo dabartinės Lietuvos dainiaus žodžiai, pagimdyti pirmaisiais šios antrosios bolševikų okupacijos metais, pranašauja Lietuvai laisvės aušrą ir kartu nusaka, kad toji laisvės kova jau pareikalavo tūkstančius geriausių lietuvių gyvybių. Tas nežinomasis kūrėjas pranašas, reik manyt, jau ir pats bekovodamas nuėjo amžinybėn, kartu su tais jo apdainuotais, bet jo sukurti žodžiai, šį vakarą mūsų kartojami, yra dar gyvesni ir pranašingesni negu anuomet prieš keletą metų . . . Kai 1944 metais Lietuvos žemę vėl užplūdo bolševizmas, šita nelaime niekas nė tikėt nenorėjom. Nenorėjom, nes ji perdaug baisi prisiminimais — ir dar iš netolimos praeities. Širdyse nešiojom viltis, kad vakariečių lūpose dažnai kartojami žmogaus ir tautu laisvei apginti principai nebus tų pačių autorių šlykščiai išduoti. Deja. Raudonasis bolševizmas šlykščiausiai pasityčiojo iš vakariečių. Po priedanga anų skambių punktų azijatai nužudė mūsų tautos laisvę ir laimę, mirtimi bausdami visus, kurie nenulenkė savo galvų bolševikinėms banditiškoms idėjoms; kitiems atimdami minties, sąžinės, žodžio laisvę; išdegindami ir atimdami mūsų ilgamečių įsigytas ar iš tėvų paveldėtas gėrybes.

Atimdami mūsų tautai teises laisvai gyventi ir dirbti, azijatai nuolat besitęsiančiais trėmimais ir žudymais mus paskurė ne tik moraliniai, bet ir fiziniai mirčiai. Nebegirdėt šiandien Lietuvoj skardaus sesių juoko, skambios vakarų dainos, niekur nejunti ir nematai laimingo džiaugsmo. Tai

visa pakeitė gilios motinų ir sesių raudos bei gailios ašaros, palydinčios vis naujų krauju garuojančius kautynių laukus. Visur klykia juodas, kartus ir kruvinas vargas. Šiandien vien tėvynės laukuos priskaitysim keturiasdešimt tūkstančių kritusių partizanų gyvybių . . .

. . . O kas suskaitys ir susvers vis naujai pasikartojančių trėmimų kančias, ašaras ir pasitinkančius mirtį . . .

Tais keliais žodžiais nusakytas anas baisusis mūsų tėvynėje košmaras. Tos padėties fone, jūs, brangūs kovos draugai, ryždamiesi prieš akis stovinčiam žygiui, prisiekdami, rikiuojatės po Lietuvos Laisvės Kovotojų vėliava, kad savo darbu prisidėtumėte prie kryžiuojamos tėvynės kančių sušvelninimo . . .

Jūsų ryžtas tęsti be kompromisų Lietuvos laisvės kovotojų idėjas yra pats geriausias atpildas tiems, kurių kaulai šiandien tėvynėje niekinami raudonųjų barbarų . . . Aš dėkoju partizanų vardu už jūsąjį pasišventimą ir sveikinu šį vakarą prisiimančius laisvės kovotojo partizano dalią.

Tegul Visagalis jums padeda.

TIRPINIMO KATILE

ANTANAS MUSTEIKIS

I

Dvi aktualiausios problemos— Lietuvos laisvinimo ir lietuvybės išlaikymo — margina mūsų periodikos skiltis. Pirmoji problema siejama su tarptautine politine padėtimi, ir atitinkamų lietuviškų organų atstovai dažnai lieka tik komentatoriai, kurie aiškina ir derina mūsų kelius prie tų, kurie tiesiami "iš augščiau". Rečiau mums patiems pavyksta šiek tiek pakreipti ar pagreitinti tą politiką "iš augščiau" mums pageidaujama kryptimi. Visai kitokia yra antroji problema. Čia mūsų troškimai ir žygiai, kad ir sutikdami daugybę kliūčių, yra daugiau ar mažiau mūsų pačių rankose. Tad neatleidžiant rūpesčių pirmąja problema, ar nebūtų tikslinga sustiprinti pastangas ties antrosios problemos sprendimais bei jų vykdymu?

Lietuvybės išlaikymu formaliai turėtų rūpintis besikurianti lietuvių bendruomenės organizacija. Tačiau ir atskiras kiek-

vienas lietuvis gali tuo rūpintis (ir dažnai rūpinasi). Yra vertinga kiekviena pastanga, kuri duoda šviesos sudėtingai nutautinimo ir tautinės kultūros išlaikymo problemai.

Iš esmės mūsų problema liečia dviejų ar daugiau kultūrų susitikimą ir jų tarpusavio veikimą. Šitai amerikiečių mokslininkų vadinama akultūracija, arba susikultūrinimas; europiniuose veikaluose sutinkamas dažniau kiek siauresnės prasmės, bet populiaresnis terminas — asimiliacija. Per keletą paskutinių dešimtmečių socialiniai mokslai sugebėjo surasti daugiau ar mažiau patikimus dėsnius, kuriais reiškiasi kultūrų susitikimo ir asimiliacijos eiga. Yra naudinga juos pasekti, nes jie įgalins tiksliau spręsti tremties bei imigracijos keliamus klausimus.

Du svarbūs lietuvių asimiliacijos dalykai bus čia paliesti: (a) lietuvių ateivių vieta Amerikos vadinamame tirpinimo katile pagal bendrus asimiliacijos dėsnius; (b) patikimiausi būdai kuo ilgiau išlaikyti savo kultūrai, o tai yra tas pat kaip ir lietuvybės išlaikymas.

Ne visos tautybės Amerikoje vienodai nutausta, nors visos praeina tą patį asimiliacijos kelią.

2

Asimiliacijos eiga priklauso nuo keturių pagrindinių veiksnių: 1. dviejų bendruomenių-varžovių (amerikiečių ir lietuvių) santykiavimo, 2. luominės sąrangos, 3. "rasinės" gradacijos ir 4. kultūrinės (plačiąja prasme) gradacijos. Trys pastarosios dažnai gali būti suvokiamos kaip atramos taškai pirmajai.

Dviejų skirtingų bendruomenių susikirtimo eiga paprastai priklauso nuo jų tarpusavinės laikysenos. Dažnai viena jų laiko save augštesne už kitą, o pastaroji apsipranta su mintimi esanti žemesnės padėties. Pirmoji dominuoja antrąją, ir pastaroji patenka didesnėn ar mažesnėn pirmosios įtakon. Bet gali abi bendruomenės laikyti save augštesnėmis ir nepasiduoti kitos dominuojama, nors įtakos ir neišvengtų. Tuo atveju dažniausiai lemia bendruomenės dydis: kuri didesnė, ta ir įtakingesnė. Vietinės bendruomenės skaičius yra didysis visų ateivių lygintojas, kurio lietuviai, kaip ir kitos imigrantų grupės, negali išvengti. Tačiau daug pavojingesnis yra augščiau minėtas apsipratimas su savo žemesne padėtim. Tada imigrantas išsižada savo kultūros, kaip menkesnės už nau-

jąją, smerkia ir tuos savo būdo bruožus, kurie jam atrodo esą susiję su minėta pirmąja kultūra ar net prigimtimi. Šis kelias veda į visišką savęs paneigimą. Tokių pavyzdžių nereikia toli ieškoti; jų atrasime ir tarp savųjų. O pagrindą tam duoda dažnai paviršutiniškas abiejų kultūrų pažinimas ir stoka tokio masto, kuriuo galima būtų visas kultūras bešališkai matuoti ir rasti jų palyginimą, nes viena kultūra yra pranašesnė vienu atžvilgiu, kita kitu.

Žmonijai tebelemta branginti tautines kultūras, kurios tebėra geriausias laidas asmenybei ugdyti bei ugdytis. Už tat asmeniui yra nuostolis, kai pigus svetimos kultūros žvangutis išstumia tuos bruožus, kurie kitai kultūrai yra esminiai. Pavyzdžiui, televizijos kalambūras naikina lietuvių jaunimo socialinį bendravimo jausmą, vieną iš charakteringiausių lietuvių kultūrai bruožų. Vadinamos "kietos" amerikiečių kultūros tempas ne vienam vaidenas kaip paskutinis pažangos žodis, kai tuo tarpu mūsų gimtinėse palikęs laisvos Lietuvos vadinamos "neįtemptos kultūros" tempas nepažinojo tokio didelio skaičiaus iš nervinės pusiausvyros išblokštų žmonių. Nekritiškam pasisavinimui atsispirti reikia pirmiausia pažinti ir įsisąmoninti savąją kultūrą ir niekad be kritikos nepriimti didžiosios krašto bendruomenės sugestijų.

3

Vienas iš didžiųjų "tirpinimo" ratų yra vietinės bendruomenės luominė sąranga. Amerikoje įprasta kalbėti apie demokratiją, kur nėra ryškios luominės pertvaros, kokią, sakysim, pastebime Indijos kastų sistemoje. Čia žmogus, sakoma, gali gimti skurdžium ir mirti jau milijonierium. Deja, tai yra labai reta išimtis. Iš tikrųjų Amerikos politinė, sąžinės, žodžio ir kitos laisvės nesuponuoja lygių šansų ūkyje. To nėra ir kitose demokratinėse šalyse. Dar daugiau: Amerikos konstitucijos tėvai pirmiausia ir rūpinosi apsaugoti žmonių ekonominius interesus ta prasme, kad įstatymais teisiškai sutvirtino turtingųjų luomą, kuris liko Amerikos demokratijos tradiciniu atstovu. Šitai negalėjo neatspindėti visoje socialinėje sąrangoje. Dabar amerikiečiai mokslininkai priskaito Amerikoje šešetą luomų, kurių viršutiniai stengiasi nuo žemesnių atsiriboti neperžengiamomis užtvaromis, nors vidurinė klasė sunkiai išsiskiria nuo žemesnių ir

augštesnių luominių poskyrių. Tikrumoje koks nors "laimės vaikas" gali pašokti iš šeštosios (paskutinės, "be nusistatymo", "tamsaus imigranto") luominės pakopos į antrąją ("naujų turtuolių" šeimą), bet niekad jis nepasieks pirmos pakopos, kurią sudaro senos aristokratinės šeimos, kur žmonės "gimsta" tam tikrame statuse.

Amerikos kultūroje asmens socialinė padėtis daugiausia apsprendžiama ūkinės padėties. Universiteto profesorius čia bus žemiau vertinamas kaip pajėgus pardavimo agentas. Tuo būdu ateivis, paveiktas naujos kultūros, noromis nenoromis sieks augštesnio lygio Amerikoje įprastu "pasisekimo"ir "laimės" keliu. O tas kelias į augštesnes luomines pakopas surištas daugiausia su pinigu ar jo pakaitalais. Tad ir žmogaus ambicija prasimušti gyvenime yra pagrindinai susijusi su pinigų gaudymu. O priemonės šiam tikslui nėra griežtai apribotos.

Kai neturtas ir su juo susiję menki šansai, siekiant piniginio pasisekimo, trukdo realizuoti teisėtus troškimus, didesnis skaičius kriminalinių nusikaltimų yra "normali" išvada. Bet šis "pasisekimo kelias" gali suvilioti tą ateivį, kuris bus mažiau įaugęs į savo gimtąją kultūrą. Savo ruožtu "pasisekimo kelias", vedąs į augštesnes luomines pakopas, reikalauja keisti dažną atsineštinės kultūros bruožą nauju. Skirtingi luomai vartoja skirtingus apdarus, baldus, literatūrą, automobilius ir t.t. Augštesnieji luomai turi ne tik išskirtinius klubus ir draugijas, bet dažnai jie yra susiję su tam tikra religine bendruomene. Katalikas ar žydas kartais privalės tapti kongregacionalistu, unitaru, presbiterijonu ar episkopalu, kad patektų į augštesnę luominę pakopą. Šitą procesą gerai pažįsta tos tautinės ateivių grupės, kurios pereitą šimtmetį įsikūrė Amerikoje. Tačiau pavyzdžių rasime ir mūsų senesnioje kartoje, ypačiai tarp tų, kurie jau gimė ir užaugo Amerikoje.

4

Trečias didelis asimiliacijos ar akultūracijos ratas yra rasinis, nors lietuviai jo ir nejaučia. Amerikos masėse tokie žodžiai kaip negras, kinietis ar japonas turi specifinę reikšmę, kuri iš anksto apsprendžia baltosios ir nebaltosios "rasės" tarpusavio laikyseną. Asimiliacijos procese vietinės bendruomenės nusiteikimai juodosios ar geltonosios rasės atžvilgiu yra didžioji kliūtis pastarųjų pastangoms asimiliuotis.

Kaip pavyzdį pateikiame amerikiečių mokslininkų minimas penkias rasinių tipų grupes, kurių pirmoji Amerikos bendruomenėje lengviausiai asimiliuojama, antroji — sunkiau ir t.t., kol prieiname penktąją, kuri sunkiausiai Amerikoje įauga. Pagal W. L. Warner ir L. Srole tipologiją jie yra tokie:

I tipas: šviesieji kaukaziečiai,
II tipas: tamsieji kaukaziečiai,
III tipas: mongolai su kaukazine priemaiša, turinčia Viduržemio jūros žmonių išvaizdą,
IV tipas: mongolai su priemaiša, turinčia vyraujančią mongolų išvaizdą,
V tipas: negrai su negroidine priemaiša.

Lietuviai laikomi priklausą pirmojo rasinio tipo grupei, kuri lengviausiai asimiliuojasi. Šiuo atžvilgiu Amerikoje yra didesnis tautinės kultūros praradimo pavojus ne tik anglo saksams, bet taip pat ir kitiems šiauriečiams bei Baltijos kraštų gyventojams.

5

Ketvirtas pagrindinis ratas yra kultūrinė gradacija. Ją patiria kiekvienas ateivis, ką tik išlipęs į naująjį pasaulį. Paprastai jis gauna "grynoriaus" vardą, simbolizuojantį bene žemiausią vietinės bendruomenės kultūrinę pakopą. Čia kiekvienam amerikiečiui aišku, kad vietiniai atstovauja tikrajai kultūrai, rodo gero elgesio pavyzdžius, ar tai lies tylų kalbančiojo toną ar ligi pusės nuleistas langų užuolaidas. Tačiau charakteringiausiai kultūrinę gradaciją rodo religinis ir kalbinis požymis. Žemiau pateikiame amerikiečių mokslininkų sukurtą penkių kultūrinių tipų gradaciją, paremtą religija ir kalba.

I: angliškai kalbą protestantai,
II: neangliškai kalbą protestantai,
III: angliškai kalbą katalikai ir kiti neprotestantai,
IV: katalikai ir protestantai, kurie nekalba angliškai,
V: nekrikščionys, kurių dalis kalba angliškai, o kita dalis nekalba angliškai.

Pagal šią gradaciją tik anglai, škotai ir šiauriniai airiai, patekę į Ameriką, iš karto sulyginami su tikrais amerikiečiais kultūriniu atžvilgiu. Toliau geriausiai bus priimami įvairių kraštų protestantai. Didžioji lietuvių dalis pagal šią

gradaciją atsiduria ketvirtoje pakopoje (kai lietuviai protestantai siekia net antrąją). Ši lietuvių asimiliacijos kliūtis yra kaip tik didysis savosios kultūros išlaikymo laidas. Kad tai yra tiesa, visi esame pastebėję ankstyvojoje lietuvių imigracijos kartoje, kai lietuvybė ėjo ranka į ranką su bažnyčia ir kai bažnyčia ėjo sykiu su lietuvybe. Net ir dabar Amerikos protestantizmas, labiau suaugęs su Amerikos kultūra žiūri į katalikybę kaip į savo varžovą ne tik religinėj, bet ir tautinėj srity. O taip pat yra žinoma, kad Amerikos "ethnic groups" — etinės grupės — spiečiasi aplink katalikų bažnyčią daug daugiau nei kur kitur.

Kad pati katalikų bažnyčia yra palanki tautinėms kultūroms, matyti iš vertingos prel. J. Balkūno kalbos, skaitytos Chicagos lietuvių kongrese pereitą rudenį. Yra kitas dalykas, ar pačių lietuvių katalikų bažnyčios santykiai su lietuvių kultūra negalėtų būti artimesni. Jokia kita institucija negalės vaidinti to vaidmens (teigiamo, lygiai kaip ir neigiamo), kurį šiuo atžvilgiu vaidina bažnyčia.

6

Kaip matėme, juo augštesnė ūkinės padėties pakopa, juo mažiau progų tautinei kultūrai palaikyti. Žinoma, gali būti išimčių ir jų yra, bet taisyklė dėl to nenukenčia. Tačiau sąmoningas lietuvis jaunuolis, atitinkamai ugdomas, neišmainys savo tautinės kultūros į ūkinį blizgesį.

Pavojingas lietuvių kultūrai išlaikyti rasinis lietuvių panašumas į krašto malonius šeimininkus gali greit sužlugdyti mūsų kultūrinį savarankumą mūsų jaunimo eilėse, jeigu stokosime atitinkamos apsaugos.

Palankios sąlygos lietuvių kultūriniams skirtingumams išlaikyti turėtų būti pilnai išnaudojamos. O nesant visuotinai priimto masto kultūrų lygiui matuoti, yra galima sąmoningai palaikyti lietuvių kultūrą nežemesnėje plotmėje su kitų kultūromis, o tuo pačiu ir lietuviškumą išlaikyti.

Tokis yra dviejų kultūrų susidūrimo vyksmas. Viena yra jo eigą žinoti, kita praktiškai paveikti, kad ji eitų mūsų tautybei palankia linkme. Tam praverstų turėti organą, kuris autoritetingiau galėtų spręsti tiek teorinius, tiek ypačiai praktinius mūsų kultūros išlaikymo klausimus, galimai plačiau ir galimai sistemingiau. Tai galėtų atlikti bendruomenės kultūros taryba, jeigu tokia būtų.

Į PILNUTINĘ DEMOKRATIJĄ

SIEKDAMI palaikyti išeivijoje gyvą valstybinę mintį, kad tremties lietuvio valstybinė sąmonė neblanktų, o ypatingai norėdami būti paskata jaunajai kartai susimąstyti ties būsimosios Lietuvos klausimais ir pergalvoti jų sprendimą, su šiuo "Į Laisvę" nr. pradedame spausdinti LFB Visuomeninių Studijų Biuro ateities demokratinės Lietuvos sąrangos svarstymus atskirais kertiniais klausimais.

Tai yra tęsinys tų svarstymų, kurie yra spausdinti "Į Laisvę" 1943-1944 m. Jų pagrinde yra tezė, kad ateities Lietuvos sąrangoje demokratija būtų visur esąs ir viską tvarkąs šeimininkas, o ne tik iškilmių svečias.

Duodami šiuos svarstymus, norėtume, kad jie pasidarytų visų ar bent daugumos "Į Laisvę" skaitytojų svarstomuoju dalyku. Esame įsitikinę, kad šis kelias gali palaikyti gyvas intelektualines galias ir padėti ugdyti gyvąją mintį atei'ies **Lietuvos gyvenimui kurti. M e**la bus, jei "Į L." skaitytojai aktyviai įsijungs į šiuos svarstymus.

Red.

Valstybė ir kultūra

DEMOKRATIJA IR KULTŪRA

Kultūros ir religijos sritis yra ypatingai glaudžiai susijusi su žmogaus asmeniu. Todėl demokratijoj asmens pirmenybė, kuri šiuo atžvilgiu įprasta vadinti sąžinės laisve, kultūros ir religijos srityje yra labiausiai būtina, labiau kaip betkurioje kitoje žmonių gyvenimo srityje.

Totalizmas yra baisus ne tik tuo, kad paneigia politines laisves bei teises ar kad pajungia žmogų ūkio bei technikos vyksmui. Totalizmas, svarbiausia, baisus ypačiai tuo, kad verčia asmenį prisiimti jam svetimas pažiūras, sistemas, net meno stilių. Totalizmas įsakinėja kūrėjams, kas ir kaip turi būti kuriama. Totalizme valdančiųjų pažiūros bei nusistatymai yra ne tik kūrybai negatyvinis matas, kurio nevalia peržengti, bet

ir pozityvinė norma, kūrėjui privali savo kūriniais patvirtinti, išaiškinti ir skleisti.

Totalizmas pasmaugia kūrybos laisvę dvejopu būdu: draudžia viską, kas nesutinka su generaline linija, ir įsako visą kultūros kūrybą rikiuoti pagal generalinės linijos šabloną. Šitas *įsakinėjimas, kas ir kaip turi būti kuriama, ir sudaro tikrąją kultūrinio totalizmo esmę.*

Kai valstybė pradeda įsakinėti, kas ir kaip turi būti kultūroje daroma, tada žūsta betkuri kūrybos laisvė, asmuo tampa valstybės įrankiu, valstybei priklausančiu ne tik kaip darbo jėga, bet ir savo dvasia, kaip valstybinių pažiūrų reiškėjas.

Demokratinėje valstybėje taip pat nebuvo ir nebus visai viskas leidžiama net ir kultūros kūryboje. Visada bus dalykų, kurie bus varžomi. Jų apimtis ir pobūdis priklauso nuo tautos tradicijų, jos dvasios ir kultūros lygio. Tačiau niekada

demokratija neleidžia asmens pavergti valdančiųjų pažiūroms.

Demokratija, nors ir neteikdama asmens pasireiškimui absoliučios laisvės, įgalina asmenį laisvai apsispręsti ir pagal šį apsisprendimą kurti ir veikti. Demokratija *reikalauja, kad valstybė nespręstų ir neįsakinėtų kultūrinio gyvenimo turinio.*

Todėl demokratijos vykdymas kultūros ir religijos srityse valstybėje yra pats svarbiausias. Politinė ar socialinė demokratija be kultūrinės demokratijos tėra demokratijos įvadas.

KULTŪRA IR PASAULĖŽIŪRA

Kiekvienas kultūrinis kūrinys, — vistiek, ar jis bus filosofinis, ar meninis, ar pedagoginis, — yra ne kas kita, kaip betkurios žmogiškosios idėjos apipavidalinimas. Tačiau kiekviena žmogiškoji idėja savo ruožtu turi daugiau ar mažiau, ryškių ar neryškių pasaulėžiūrinių bruožų, tų bruožų, kurie kyla iš žmogaus atsakymo į būties ir gyvenimo tikslo klausimą. Taigi ir kiekvienas kultūrinis kūrinys yra daugiau ar mažiau pasaulėžiūrinis. Pasaulėžiūra ir žmogiškoji kūryba yra to paties žmogiškojo asmens išraiška.

Nepasaulėžiūrinės kultūros ir negali būti.

Tačiau kaip tiktai todėl, kad kultūra yra esmingai susijusi su pasaulėžiūra, kultūros kūryba priklauso sąžinės laisvės sričiai. Sąžinė apima žmogaus įsitiki-

nimus, jo filosofiją ir religiją. Taigi pasaulėžiūra yra sąžinės turinys. Todėl sąžinės laisvė reiškia ir pasaulėžiūros laisvę.

Savo ruožtu

pasaulėžiūra nėra tik vidinis žmogaus įsitikinimas, nėra tik jo žodis, bet ir jo darbas bei gyvenimas.

Žmogus nori ir turi pagal savo įsitikinimus ne tik mąstyti, bet ir gyventi. Jeigu tad valstybė skelbia įsitikinimų laisvę, o neleidžia šių įsitikinimų reikšti asmens ir bendruomenės gyvenime, tokia valstybės skelbiama įsitikinimų laisvė tėra laisvės apgavystė. Šia prasme negalima nepasipiktinti kaikurių demokratinėmis besiskelbiančių politinių grupių sąžinės laisvės supratimu, pagal kurį sąžinės laisvė tereiškia laisvę sąžinėje, bet ne laisvą įsitikinimų praktiką gyvenime.

Politinė ar kitokia grupė — skelbdama sąžinės laisvę ir kartu darydama prierašą, jog toji sąžinės laisvė nereiškia, "kad Bažnyčia, panaudodama autoritetą ir žmonių religinius įsitikinimus, kištųsi ir darytų savo politiką, tą politiką vestų į mokyklą, į socialinius žmonių santykius", — galvoja ir elgiasi nedemokratiškai. Jos skelbiamoji sąžinės laisvė tėra laisvės fikcija, nes skelbti sąžinės laisvę ir sykiu neleisti su savo pasaulėžiūra eiti į kultūrinį (mokykla) ir socialinį (socialiniai santykiai) gyvenimą yra, Jules Simono žodžiais tariant, "melas akims dumti". Savo sąžinei, savo vidaus pasauliui žmogus iš kitur laisvės nereikalingas, nes žmogaus vidaus pasaulio jokie išoriniai varžtai nepaliečia. Dėl vidaus pasaulio laisvės valstybė neturi ko pasakyti. Žmonija, kovodama dėl sąžinės laisvės, kovoja ne dėl laisvės sąžinėje, bet dėl laisvės sąžinės dalykams gyvenime, dėl *laisvės pagal savo sąžinę gyventi ir kurti.*

Savo įsitikinimus reikšti *žodžiu* šiandien leidžiama visose demokratinėse valstybėse. Bet turi ateiti laikas, kada savo įsitikinimus, kiek jie nepažeidžia kitų laisvės, bus galima laisvai reikšti ir *darbu.* Objektyvinis kultūros ir religijos gyvenimas yra sąžinės laisvės dirva, kurioje valstybė negali nieko įsakyti. Kaip valstybė negali apspręsti žmogaus sąžinės, taip lygiai ji negali apspręsti nė iš sąžinės kylančių darbų bei institucijų. Jei valstybė yra nekompetentinga žmogaus sąžinės srityje, tai ji lygiai nekompetentinga ir sąžinės objektyvacijų srityje.

Objektyvinių pasaulėžiūrinių darbų bei institucijų laisvė yra

tikroji sąžinės laisvės prasmė. Šia prasme sąžinės laisvė turi būti demokratinės valstybės gerbiama ir saugoma.

PASAULĖŽIŪRA IR ŠVIETIMAS

Demokratinė valstybė, gerbdama ir saugodama sąžinės laisvę meno ir mokslo kūryboje, su didesniais sunkumais praktiškai nesusiduria. Neturi taip pat sunkumų sąžinės laisvę vykdydama ir religinių bendruomenių, jų apeigų bei organizacijos atžvilgiu. Tie sunkumai atsiranda paprastai jaunimo švietimo bei auklėjimo srityje. Nors demokratinės konstitucijos ir laiduoja tėvams pirmenybės teisę spręsti, koks auklėjimas turi būti teikiamas jų vaikams, — praktiškai dažniausiai pati valstybė stengiasi įsigyti švietimo bei auklėjimo monopolį. Vienur tatai vykdo per valstybinių mokyklų tinklą, privatinių neremdama, kartais joms nė mokyklos teisių nepripažindama. Kitur tatai vykdo netiesioginiu būdu, nesiimdama mokyklos monopolio, neskelbdama valstybinės mokyklos pirmenybės prieš privatinę, bet privatinę mokyklą palikdama jos pačios likimui, jos išlaikymą palikdama jos laikytojams, tiksliau — lankytojams. Tatai verčia šeimas, ypatingai mažiau pasiturinčias, naudotis valstybės mokyklomis, nors tai eitų nekartą prieš tėvų sąžinę. Taip praktiškai yra pažeidžiamas tėvų teisėtas noras savo vaikus auklėti sau patinkamos pasaulėžiūros dvasia. Dėl to:

Ši pagrindinė iš sąžinės laisvės vykdymo einanti tėvų teisė spręsti savo vaikų auklėjimo kryptį turi būti ne tik konstitucijoje įrašyta, bet ir praktiškai vykdoma.

Ruošdamas žmogų gyvenimui, ugdymas savaime reikalingas tam tikro nusistatymo tiek paties žmogaus, tiek gyvenimo atžvilgiu, — reikalingas pasaulėžiūros. Nepasaulėžiūrinis ugdymas yra negalimas. Todėl ugdomas veikimas turi būti atliekamas tų veiksnių, kurie šiuo atžvilgiu yra kompetentingi — tėvų ir jų pasaulėžiūrinės bendruomenės.

Šalia šeimos ugdymas paprastai vyksta mokykloje. Mokyklos ugdymas yra, kitoks ir negali būti, pasaulėžiūrinis. Pasaulėžiūrinis jis yra ne tik tuo, kad mokykloje dėstomi religijos ar dorovės dalykai, bet, svarbiausia, tuo, kad pasaulėžiūra persunkia daugiau ar mažiau visus dėstomuosius dalykus ir visus su auklėjimu bei lavinimu susijusius pedagoginius darbus.

Naujaisiais laikais iškilusi kova dėl konfesinės mokyklos yra kova ne dėl dviejų ar trijų savaitinių tos ar kitos religijos pamokų mokykloje, bet dėl pačios mokyklos ugdomųjų principų, dėl ugdymo grindimo pasaulėžiūrine laisve.

"Dėl to vieno fakto, kad dėstoma tikyba, mokykla dar netampa suderinta su Bažnyčios ir krikščioniškosios mokyklos teisėmis ir verta katalikų auklėtiniams lankyti. Tam tikslui būtinai reikia, kad visas dėstymas ir mokyklos santvarka, mokytojai, programos ir knygos kiekvienoje mokslo šakoje būtų tvarkoma pagal krikščioniškąją dvasią" (Pijaus XI encikl. "Divini illius Magistri", liet. vert. 336 pslp.). Pasaulėžiūra mokykloje turi būti ne įnamis, bet viską apimąs ir viską tvarkąs šeimininkas. Svečio teisės pasaulėžiūrai mokykloje yra ir pasaulėžiūros ir demokratijos pažeidimas. Teisingai Pijus XI kitoj vietoj pastebi, kad "formalus palaikymas vieno tikybos mokymo, ir tai dar nekompetentingiems asmenims kontroliuojant bei varžant, o kituose ideologiniuose dalykuose planingai ir su neapykanta kalbant bei veikiant prieš tą pačią tikybą, niekuomet negali suteikti tikintiesiems pasiteisinimo motyvų laisvai pritarti tokiam religiją griaunančiam mokyklos tipui". (Encikl. "Mit brennender Sorge", liet. vert. 489 pslp.).

Mokyklos pasaulėžiūrinė prigimtis savaime nustato, kas gali ir turi spręsti mokyklos ugdomąją kryptį, jos dvasią. Pati demokratinė valstybė, būdama pasaulėžiūriškai neutrali, tai yra visoms pasaulėžiūroms vienodai taikydama sąžinės laisvės praktiką, suprantama, tokiu sprendėju negali būti. Mokyklos ugdomąją kryptį jos dvasią kompetentingai nustatyti tegali mokinių tėvai. Tik tėvus arba jų pasaulėžiūrines bendruomenes įgalinus spręsti mokyklos turinio reikalus, bus patikrintas sąžinės laisvės vykdymas vienoj iš pačių reikšmingųjų jos reiškimosi sričių.

ŠVIETIMO ORGANIZACIJA

Valstybei esant nekompetentingai spręsti mokyklos auklėjamąją kryptį ir jos dvasią, savaime aišku, reikalinga sukurti tokią švietimo bei auklėjimo organizaciją, kuri įgalintų tėvus vykdyti iš jų sąžinės einančius mokyklinius uždavinius, kuri betgi atsižvelgtų ir į valstybės teises mokyklos srity. Valstybė nėra tik mokyklos ūkio vedėjas. Kaikurie mokyklos turinio ir jos dvasios dalykai neginčijamai yra tiesioginis vals-

tybės mokyklinis rūpestis, pvz. bendras švietimo lygis, mokyklų tinklas, einamųjų dalykų programos, tautinis auklėjimas, valstybingumas. Žodžiu,

švietimo bei auklėjimo organizacijoje yra neišvengiamas iš sąžinės laisvės vykdymo einančių tėvų teisių ir iš bendrosios gerovės einančių valstybės teisių sambūvis.

Kaip tėvų ir valstybės teisės švietimo bei auklėjimo organizacijoje praktiškai gali būti derinamos geriausiu būdu, nepažeidžiant nė katros šalies?

Geriausia, kad mokyklos laikytojas — būtų mokinių tėvai, praktiškai — tėvų pasaulėžiūrinės bendruomenės. Valstybės kompetencija: nustatyti bendrųjų lavinimo dalykų programą ir prižiūrėti jos išėjimą; prižiūrėti mokyklos tautinį auklėjimą ir valstybingumą; nustatyti mokytojų cenzą ir mokyklos patalpų sveikatos sąlygas; nustatyti mokyklų tinklą ir prižiūrėti bendrą švietimo padėtį; steigti valstybines mokyklas jokiai pasaulėžiūrinei bendruomenei nepriklausančių tėvų vaikams arba tose vietose, kuriose pasaulėžiūrinės bendruomenės savos mokyklos betkuriais sumetimais nelaikytų.

Tačiau kol mūsų mokyklinės organizacijos idealas bus pasiektas, praeis laiko. Šiame pereinamajame tarpsnyje valstybės ir vietos bei veikmens savivaldybių laikomose mokyklose ugdomąją kryptį tėvai sprendžia tuo būdu, kad valstybė periodiškai (kas 10 metų ar kitais laiko tarpais) atsiklausia tėvų dėl mokyklos krypties. Kurią mokyklos kryptį kurio mokyklinio rajono tėvų dauguma pasirenka, toji mokyklos kryptis tame rajone iki naujo tėvų balsavimo yra privaloma. Tačiau jei kelių komplektų mokykloje susidarytų bent vienas komplektas kitos mokyklinės krypties mokinių, tai tasai komplektas ir turi būti skiriamas šios krypties mokyklai. Tuo būdu būtų įvykdyta pasaulėžiūrinės mažumos tėvų sąžinės laisvė.

KULTŪROS SAVIVALDYBĖ

Sąžinės laisvei praktiškai vykdyti šalia vietos bei veiksmens savivaldybių demokratinė valstybė turi sudaryti sąlygas ir kultūrinei savivaldybei susiorganizuoti. Kaip seniūnija, valsčius, apskritis yra vietos savivaldybės tam tikros kompetencijos vienetai, kaip žemės ūkio rūmai, pramonės rūmai yra veikmeninės savivaldybės tam tikros kompetencijos vienetai, lygiai taip atskiros pasaulėžiūrinės bendruomenės tu-

ri būti kultūrinės savivaldybės tam tikros kompetencijos vienetai.

Kultūrinės savivaldybės kompetencijai turi atitekti religijos ir kultūros, pirmiausia mokyklos, reikalų tvarkymas.

Reikia apgailestauti, kad Lietuvos nepriklausomybės pradžioje, sprendžiant švietimo organizacijos reikalą, žymus vaidmuo buvo skirtas vietos savivaldybės kompetencijai, bet visiškai buvo išleista iš akių kultūrinės savivaldybės kompetencija, išleista iš akių, kad kultūros srityje valstybės kompetencija, anot J. Messnerio, tėra "paremiamoji, bet ne kuriamoji".

Ateities Lietuvos konstitucija turi aiškiai nustatyti ne tik kultūrinės savivaldybės kompetenciją, bet ir pagrindinius jos organizacijos dėsnius: kiek narių pasaulėžiūrinė bendruomenė turi turėti, kad įgytų bendruomenės teises, t. y. kad taptų kultūrinės savivaldybės vienetu; kokiu būdu negausios pasaulėžiūrinės bendruomenės turi būti įgalintos sudaryti kultūrinės savivaldybės vienetą; kas ir kaip tampa pasaulėžiūrinės bendruomenės nariu; ar galima likti šalia bendruomenių.

Negausios pasaulėžiūrinės bendruomenės gali būti įgalintos būti kultūrinės savivaldybės vienetu arba susitardamos bendrai reikštis, arba pagal susitarimą prisidėdamos prie kurio esančio kultūrinės savivaldybės vieneto.

Pasaulėžiūrinės bendruomenės nariais yra pilnateisiai krašto gyventojai, kurie valstybės nustatyta tvarka periodiškai gyventojų atsiklausiant laisvu noru pasisako priklausą tai ar kitai pasaulėžiūrinei bendruomenei. Tos pačios pasaulėžiūrinės bendruomenės nariais laikomi ir nario nepilnamečiai vaikai.

Suprantama, žmogus yra laisvas ir jokiai pasaulėžiūrinei bendruomenei nepriklausyti ir kultūrinėje savivaldybėje nedalyvauti. Tai yra sąžinės laisvės sritis ir betkuri šioj srity žmogui daroma prievarta būtų nusikaltimas pagrindinei demokratinei laisvei.

Priekaištas, kad kultūrinė savivaldybė gali sukurti valstybę valstybėje yra nesusipratimas. Kaip nesukuria valstybės valstybėje vietos savivaldybė, kaip valstybės valstybėje nesukuria veikmens savivaldybė, lygiai taip ir kultūrinė savivaldybė negali valstybės valstybėje sukurti.

Be jokio pagrindo taip pat yra pravardžiavimas kultūrinės savivaldybės valstybinių lėšų pasidalinimo "kromeliu". Pati

valstybė lėšų nekuria. Ji lėšas tik iš gyventojų surenka ir jas administruoja.

Jei valstybė surinktų iš gyventojų lėšų dalį gali skirti vietos savivaldybei, jei kitą dalį gali skirti veikmeninėms savivaldybėms, tai lygiai taip valstybė atitinkamą dalį gali skirti ir kultūrinei savivaldybei.

Kas gali ginčyti, kad kultūros savivaldybės reikšmė asmens laisvei ir bendrajai gerovei būtų menkesnė kaip vietos ar veikmens savivaldybės!

Natūralu, kad valstybės skiriamos kultūrinei savivaldybei lėšos būtų naudojamos atsižvelgiant pasaulėžiūrinių bendruomenių narių kiekio proporcijos.

Be abejojimo,

kultūrinės savivaldybės sunaudojamų lėšų atžvilgiu valstybei priklauso tokia pati priežiūros teisė, kokią valstybė turi vietos ar veikmens savivaldybės lėšų atžvilgiu.

KULTŪROS VISUOTINUMAS

Tautos kultūringumo lygis priklauso nuo pačiųjų tautos sluogsnių kultūringumo. Nelaikysime kultūringu krašto, kuris turės vieną antrą įžymesnį mokslininką, rašytoją, menininką, bet kurio gyventojų didžioji dalis bus neraštinga ir svetima kultūros kūrybai. Mokslas bei menas nėra tik tautos išrinktųjų privilegija, bet pačios tautos gyvybės sąlyga.

Išlaisvintoje Lietuvoje turi būti sudarytos sąlygos mokslo bei meno kūrybai pasiskleisti per visą kraštą, ir ji turi būti prieinama visiems tautos sluogsniams.

Tam turi padėti mokyklų ir kitų kultūros įstaigų vienodas paskirstymas per visą kraštą, užuot jas telkus tik atskiruose centruose. Tam turi padėti ir gabiųjų atranka mokyklose. J. Mausbachas teisingai pastebi, kad "ypatingų tautos asmenų rengimas yra sąlyga kiekvienam žymesniam istoriniam gyvenimui ir kiekvienai kultūros pažangai". Bet kūrėjų negalima pagal reikalą išsimokslindinti kaip amatininkų, nes kūrėjas su savo talentu gimsta. Užtat juo labiau reikia pasirūpinti sudaryti sąlygas kūrėjo įgimtiesiems gabumams išsiskleisti. Neturi žūti nė vienas lietuviškasis talentas.

Nepasiturintieji jaunieji talentai turi gauti viešosios paramos savo moksliniams ar meniniams gabumams subrandinti. O savo moksline ar menine kūryba pasižymėję asmens turi būti įgalinti atsidėti tik savo kūrybai, atpalaiduojant juos nuo šalutinių verslų savo ir savo šeimai pragyvinti.

Bebrėstančiųjų ir bekurianriančiųjų talentų materialinė globa yra vienas iš pagrindinių kultūros fondo uždavinių.

Kultūros lygiui kilti ir kultūros vertybėms pasklisti per visą tautą turi padėti ir mūsų augštųjų mokyklų reforma, be kita ko ir ta prasme, kad augštųjų mokyklų paskaitos būtų viešos ir visiems prieinamos ir kad augštoji mokykla brandos atestato reikalautų tik išduodama augštosios mokyklos baigimo diplomą.

TAUTINIS ĮNAŠAS VISUOTINEI KULTŪRAI

Tautos kultūriniai santykiai su kitomis tautomis, — savųjų kultūros laimėjimų perteikimas svetimiesiems ir kitų tautų kultūrinės kūrybos panaudojimas savajai ugdyti, — yra nė kiek nemažesnės reikšmės, kaip krašto politiniai ar ūkiniai santykiai su kitais kraštais. Todėl reikia sudaryti sąlygas žymesniesiems lietuvių mokslo ir literatūros veikalams išeiti svetimomis kalbomis, o žymesniesiems kitų tautų mokslo ir literatūros veikalams išeiti lietuvių kalba. Tatai reikalinga ne tik politiniams santykiams, bet ir pačiam tautinės kultūros kilimui.

Mūsų menininkų parodos turi lankyti užsienio kraštus, o savo ruožtu užsieniečiai menininkai su savąja kūryba turi būti įgalinti prisistatyti mūsų tautai. Taip pat mūsų daina, mūsų muzika lankytis svetur, kaip lygiai svetimųjų daina ir muzika turi lankyti Lietuvą. Mūsų mokslininkai, rašytojai, menininkai turi būti įgalinti aktyviai reikštis įvairiuose tarptautiniuose mokslo ar meno pobūviuose.

Tik šiuo keliu lietuvių tauta bus įgalinta įsijungti į visuotinę kultūrą, pasinaudoti jos laimėjimais ir ją praturtinti savaisiais. *Tautinė kultūra yra pats sėkmingasis kelias tautai į pasaulį.*

Ateities Lietuvos kultūrinės demokratijos uždavinys bus padaryti, kad šitas kelias būtų laisvas ir platus.

Tik naujos kartos, tinkamai išauklėtos ir išlavintos, galės užpildyti kultūrines mūsų spragas ir sudaryti naują kultūringesnę visuomenę.

St. Šalkauskis

DEMOKRATINIO IR VADISTINIO PRINCIPŲ TARPUSAVINĖ KOVA LAISVINIMO ORGANIZACIJOJE

(Tęsinys iš "Į Laisvę" Nr. 1 (38)

Jau dešimti metai trunkanti demokratinio ir vadistinio principų tarpusavinė kova Lietuvos laisvinimo organizacijoje, — tūlam laisvojo pasaulio lietuviui iki gyvo kaulo nusibodusi, nemaža taurių patriotų į rezignaciją ir nusiminimą pastūmėjusi, nemaža neorientuotų žmonių suklaidinusi, nemaža tarpusavinio aitrumo tarp atskirų laisvės kovos organizacijų bei veikėjų sukėlusi, daug žalos pačiam Lietuvos laisvinimo darbui padariusi, savo nepabaigiamomis paliaubų derybomis toli pralenkusi Korėjos karo paliaubų derybų užtrukimą, — verčia pateikti viešumai objektyvią šios kovos medžiagą.

Red.

Antras veiksmas

Daug žadėjusi pradžia

1946 m. lapkričio 12 d. buvo sudarytas "politinis organas vyriausybės funkcijoms vykdyti": pirmininkas — E. Galvanauskas, užsienių reikalams — S. Lozoraitis, informacijų reikalams — J. Brazaitis, tremtinių reikalams — D. Jesaitis, įkurdinimui — M. Mackevičius, finansams — J. Kaminskas. 1946 m. lapkričio 26 d. E. Galvanauskas rašė Lozoraičiui:

Gerbiamas ir Mielas Pone Ministeri,

Mes čia persitvarkėme darbo pasiskirstymo bei jo racionalizavimo požiūriu. Persitvarkymas užsitęsė ilgiau, kaip tai buvo manyta. Priežastys: susisiekimo bei žmonių judėjimo sunkumai iš vienos pusės, senos srovių tradicijos tarpusaviuose santykiuose — iš kitos. Bet tos kliūtys nugalėtos, "mašina" užvesta. Tikiuos, ji suksis sklandžiai, ir jos darbo išdavos bus palyginti visai pakenčiamos.

Artimiausiai ateičiai to darbo gairės Jums persiunčiamos. Dėl jų nekilo jokių ginčų. Mano manymu, reikėtų taipogi racionalizuoti mūsų polit. veiklą užsieniuose. Man labai būtų brangi Jūsų nuomonė šiuo klausimu.

Svarbu taipogi, kad mūsų delegacija taikos konferencijoms kuogreičiausiai susiorganizuotų ir pradėtų funkcionuoti. Čia Tamstai tenka pakelti sunkiausią atsakomybės naštą. Teisiniu požiūriu memorandumas (bendras) baigiamas ruošti.

Kaip stovi Jūsų persikėlimo klausimas į mūsų padangę ar bent arčiau jos?"

1946 m. gruodžio 11 d. atsakydamas į tai, Lozoraitis, be kita ko, rašo:

"Gerbiamas ir Mielas Ponas Pirmininke,

— — — — — — — — — — — —

Vykdydamas Konferencijos nutarimą dėl politinės akcijos organizacijos, o taip pat laikydamasis mano tuo dalyku padaryto pareiškimo (šeštojo posėdžio protokolo psl. 11), aš čia pat pranešu p. Vliko Pirmininkui, kad laikau tikslingiausia, kad Tamsta būtum prašomas ap iimti pavaduoti Tarybos narį užs. reikalams. Jei Tamsta su tuo sutiktum, šitoj Tarybos darbų srity nebūtų nė formalios spragos.

Mano persikėlimo į prancūzų okupacijos zoną ar kur arčiau klausimu, kurį Tamsta palietei, man čia sunku spręsti pirmiausia apie šancus gauti okupacinės valdžios leidimą įvažiuoti... kiekvienu atveju būtų praktiška paprašyti okupacinės valdžios leidimo man atvažiuoti į prancūzų zoną porai mėnesių ar kelioms savaitėms. Be kita ko, reakcija į tokį prašymą galėtų kiek apšviesti tolimesnes perspektyvas.

Kai dėl mūsų politinės veiklos racionalizavimo, apie kurį Tamsta mini, tai, mano nusimanymu, pastatyti dalykams racionaliau reikėtų, kad mes galėtumėm 1) gauti žinių iš Lietuvos ir išviso Lietuvos reikalais ir jas platinti, 2) turėti daugiau žmonių, mokančių parašyti kas reikia ir atitinkamom kalbom . . ."

Toli einą sumanymai

1946 m. gruodžio 4 d. E. Galvanauskas pasiuntė Lozoraičiui tokį laišką:

"Pone Ministeri,

Vykdomoji Taryba turės ilgainiui siekti jos pripažinimo. Oficialus prezentavimas šiuo tarpu yra dar perankstyvas. Tačiau galima būtų eventualiai pradėti zonduoti, kaip į tą klausimą žiūrėtų draugingų mums kraštų vyriausybės. Siekiant patirti mums rūpimųjų veiksnių pažiūras mūsų organo atžvilgiu, manyčiau, kad būtų pravartu jau dabar privačiai painformuoti palankius asmenis bei sluogsnius apie Vykdomos os Tarybos egzistavimo faktą.

Gal pirmas žingsnis pažymėta linkme galima būtų padaryti Vatikane, nes, mūsų žiniomis, Šv. Sosto nuncijus Paryžiuje, žinąs apie Vykdomosios Tarybos buvimą, pareiškęs, kad nesą ko slėpti to fakto nuo Vatikano.

Aš labai vertinčiau Tamstos, Pone Ministeri, nuomonę bei samprotavimus ir sugestijas šiuo klausimu".

1946 m. gruodžio 30 d. Vykdomosios Tarybos Pirmininkas (E. Galvanauskas) ir Finansų Tarnybos Valdytojas (prof. Kaminskas) pasiuntė Lozoraičiui tokį laišką:

"Ponui Ministeriui S. Lozoraičiui, Užsienio reikalų šefui

Reikalas: **Finansai**

Pone Ministeri,

Kaip Tamstai žinoma, Pirmos Konferencijos nutarta finansų srity "sukurti vieną finansinį centrą, jam pavesti Valstybės iždo funkcijas ir visai politinei veiklai disponuojamas lėšas naudoti biudžeto tvarka". Tas centras (Finansų valdyba) yra sukurtas, ir mūsų finansų ūkis, būtent, planingas ir optimaliai racionalus lėšų parūpinimas, jų valdymas bei sunaudojimas Vliko pavestas Vykdomosios Tarybos nariui prof. J. Kaminskui.

Vykdomoji Taryba, turėdama galvoje Lietuvos tarptautinę padėtį ir tarptautinių įvykių (santykių) raidos tempą, laiko būtina ir finansine prasme planuoti darbą ilgesniam laikotarpiui.

Pirmučiausia mes turime padaryti savo iždo inventūrą, konstatuoti, ką mes turime de facto iždo kasoj. Čia svarbu turėti ir mūsų pasiuntinybių

bei konsulatų pranešimus apie jų kasos stovį 1946 m. gruodžio 31 d. Labai pageidaujama būtų gauti ir praėjusio laikotarpio (iki 1946. XII. 31) tų įstaigų pajamų ir išlaidų apyskaitą.

Dabar Finansų Valdytojas sudaro 1947 m. pirmam pusmečiui (1947. I. I.—1947. VII. I.) sąmatą. Todėl prašome visas mūsų įstaigas, esančias užsieny, sudaryti savo sąmatas 1947 m. pirmam pusmečiui, kiek sąlygos leidžia, jas realiau ir racionaliau numatant. Sąmatos pajamų pozicijoj prašoma pažymėti ir pajamas, gaunamas vietoje, iš mūsų emigracijos event. paramos ar kitokių šaltinių, jei tokie rastųsi. Suprantama, kad sunki mūsų visų būklė verčia mus būti ypatingai išlaidose kukliais. Sudarytas sąmatas prašome galimai greičiau prisiųsti V. Tarybai, prie jos pridėjus trumpą paaiškinamąjį raštą".

Be Lozoraičio šį Tarybos Pirmininko ir Finansų Valdytojo laišką gavo dar Žadeikis, Balutis, Girdvainis, Šaulys, Turauskas, Graužinis, Gylys ir Bačkis. Tik pastarasis į jį teatsiliepė.

Nieko gera nežadanti rezignacija.

1947 m. vasario 7 d. Lozoraitis parašė Vliko Pirmininkui tokį laišką:

"Aukštai Gerbiamas Kunige Pirmininke,

Rašydamas Tamstai p. m. gruodžio mėn. 11 dieną, buvau pažymėjęs, kad kaip rodė atsiųstoji man dokumentacija, iš 8 (?) Vlike atstovaujamų partijų bei organizacijų tik viena buvo pritarusi be rezervų p. EG sudarytajai VT. Šį dalyką aš laikiau nepageidaujamą, nes Vliko narių savitarpis sutarimas ir jų teigiamas, be rezervų (bent kiek tai liečia oficialius pareiškimus) nusistatymas VT sudėties atžvilgiu yra vienas pagrindų tiek bendrosios veiklos sėkmingumui, tiek VT padėties bei darbo pastovumui. Šitaip galvodamas apie aplinkybes, kuriomis VT buvo sudaryta, aš turėjau vilties, kad ilgainiui jos pagerės. Mano viltis, deja, lig šiol nėra išsipildžiusi. Nuomonių skirtumai Vlike tebesireiškia ir pastaruoju laiku yra sukliudę pirmą pastangą sudaryti naujajai VT. Be to, tenka konstatuoti, jog p. EG vadovaujamos VT trumpas amžius ir staigus galas — nors ir iššauktas kitos priežasties, būtent, atsiradusio ponui EG reikalo išvažiuoti — taip pat nėra teigiamas veiksnys padėčiai nusistovėti.

Aš manau, kad kalbami nepalankūs reiškiniai yra šalintini, ir tikiu, jog ateity jie bus pašalinti resp. jų bus išvengta. Tačiau man jie sudaro atskirą problemą. Ištikrųjų, būdamas VT nariu ir kartu didelio atstumo nuo jos atskirtas, aš ne tik negaliu turėti atatinkamos įtakos į dalykų padėtį ar atmosferą, kurioje Vlikas ir VT dirba, bet dargi neturiu galimumo savo nusistatymą laiku pasakyti. Antra vertus, neturiu pagrindo vilčiai, kad artimu laiku galėčiau kur reikia persikelti. Šitokiomis aplinkybėmis esu priverstas šiuo pranešti, kad su pasigailėjimu išeinu iš VT, prašydamas neimti mano asmens dėmesin sudarant naują VT, apie ką Tamsta esi maloniai minėjęs savo 1. 31. laiške.

Nėra reikalo, tikiuosi, pabrėžti atskirai, kad šis mano žingsnis esmėje nieko nepakeičia, nes kiek nusimanymo bei žinių turėjau lig šiol,

tiek jų man lieka ir toliau, o lygiu būdu lieka kaip buvęs mano pasiryžimas sunaudoti juos Lietuvos tarnyboje, bendradarbiaujant su Vliku ir VT".

Nors paskutiniame savo laiško sakiny Lozoraitis ir teigia, kad jo pasitraukimas iš VT "esmėje nieko nepakeiiča", bet tai tėra būdas nutylėti tai, kas pasakyti tuo tarpu nenorima ar nepatogu.

Tikrąsias Lozoraičio atsisakymo iš VT, o tuo pačiu ir Berno susitarimo atsisakymo, priežastis galima tik spėti. Tam pagrindas galėjo būti cituotas E. Galvanausko 1946. 12. 4. laiškas dėl zondavimo VT pripažinimo. Tatai Lozoraičiui galėjo pasirodyti nesuderinama su "Kybartų aktais". Tam pagrindas galėjo būti ir cituotas E. Galvanausko ir prof. Kaminsko 1946. XII. 30. laiškas finansų reikalais, subordinuojąs diplomatus, tegu tik finansiniu požiūriu, Vykdomajai Tarybai. Tam pagrindą galima spėti buvus ir prasidėjusius Lozoraičio santykius su VLAKu, kuris ėmė kalbėti krašto vardu. 1946 m. spalių 28 d. Lozoraitis tarp kita ko rašo dr. A. Vokietaičiui:

"Labai ačiū Tamstai ir kitiems dviem Informacijos Centro nariams (kurių parašų, deja, neišskaičiau) už laišką iš X. 9. Prašom perduoti, jei bus progos, mano labai širdingą padėką VLAKui už skiriamus man malonius žodžius..."

Trečias veiksmas

Pirmieji naujosios VT žingsniai

E. Galvanauskui iš VT pirmininkų pasitraukus, 1947. 4. 2. nauju VT pirmininku buvo išrinktas V. Sidzikauskas ir 4. 21. patvirtinta nauja VT sudėtis. Susidarius naujai VT, 1947. 4. 25. VT pirmininkas pasiuntė Lozoraičiui tokį laišką:

1947 m. balandžio 25 d.

VYKDOMOJI TARYBA

Ponui Stasiui Lozoraičiui

Nepaprastam Pasiuntiniui ir Įgaliotam Ministeriui Romoje

Mielas Pone Ministeri,

Vykdomosios Tarybos pirmininkui prof. inž. Ernestui Galvanauskui iš jo eitųjų pareigų atsistatydinus ir išvykus iš Europos, kilo reikalas sudaryti naują Vykdomąją Tarybą. Visais balsais Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas tą misiją pavedė man. Po kiek ilgėliau užsitęsusių pertrakcijų su Vliką sudaromosiomis grupėmis, š. m. IV. 21 d. pristačiau Vlikui patvirtinti šios sudėties Vykdomąją Tarybą:

Vykdomosios Tarybos pirmininkas ir užsienių reikalams — Vaclovas Sidzikauskas,

Finansų, Ūkio ir Valstybės atstatymo reikalams — prof. inž. Juozas Kaminskas,

Informacijos reikalams — prof. Juozas Brazaitis,

Tremtinių reikalams — inž. An'anas Novickis,

Įkurdinimo reikalams — Dr. Domas Jesaitis.

V. Tarybos deklaracijos tekstą čia jungiu (priedas).

V. Tarybos pirmininkui išvykus į užsienį, jį pavaduos prof. Juozas Kaminskas.

Būdama vieningos rezistencinės lietuvių tautos valios išraiška, Vykdomoji Taryba kviečia Tamstą glaudžiai ir nuoširdžiai su ja bendradarbiauti. Ji sveikins kiekvieną iš Tamstos gautą pasiūlymą ar sugestiją, kaip lygiai ir konstruktyvinę kritiką.

Pagal Konferencijos (I) nutarimą, užsienių reikalai buvo rezervuoti Tamstai. Tačiau dėl negalėjimo atsikelti į VLIKo ir Vykdomosios Tarybos būstinę, kas, žinoma, kliudo efektyviai eiti prisiimtąsias pareigas, Tamsta dar šių metų sausio mėn. (vasario 7 d. Red.) iš Vykdomosios Tarybos pasitraukei. Tatai privertė mane greta kitų prisiimti ir čia suminėtas.

Užsienių Reikalų Tarnyboje artimai bendradarbiaus prof. Domas Krivickas ir p-lė Avietėnaitė, gi Dr. Antanas Trimakas eis ir toliau Vykdomosios Tarybos reikalų vedėjo pareigas. Jei sąlygos leis, subursim tam darbui ir daugiau mūsų diplomatinės tarnybos likučių, atsidūrusių Vokietijoje.

Turėdamas galvoje Tamstos pareiškimą, kad aukščiau paminėtas Tamstos žingsnis esmėje nieko nekeičia ir kad Tamsta esi pasiryžęs ir toliau bendradarbiauti su Vliku ir Vykdomąja Taryba, aš norėčiau šia proga išsiaiškinti su Tamsta ir drauge patirti Tamstos nuomonę bei nusistatymą dėl tikslesnio ir sklandesnio diplomatinio darbo mūsų sąlygose sutvarkymo. Aš neturiu noro brautis į Tamstos specifines atribucijas, kaip lygiai noriu skrupulingai vengti visko, kas galėtų pasunkinti ir be to nelengvą mūsų diplomatinių atstovų kaikuriose sostinėse padėtį. Kita vertus, norėčiau išvengti dualizmo, nevisiško duodamų direktyvų suderinimo ir pan. Tatai suponuotų glaudesnį Tamstos ir mano santykiavimą, dažnesnį nuomonėmis pasikeitimą. Visais tais klausimais turėsime progos išsiaiškinti susitikę Konferencijoje Paryžiuje. Tačiau būtų naudinga ir gera, kad dar prieš konferenciją Tamsta galėtum, kad ir neilgam laikui, pas mus atvykti paviešėti, pasitarti. Lauksiu Tamstos pasisakymo.

Teikitės priimti, Mielas Pone Ministeri, mano ir mano kolegų gilios pagarbos pareiškimą. V. Sidzikauskas, Vykdomosios Tarybos Pirmininkas.

Tą pat balandžio 25 d. buvo pasiųstas bendras laiškas visiems pasiuntiniams dėl pasitarimų su Lenkijos egziliniais veiksniais.

Perkūnija giedroje

Į tuodu abu VT laiškus Lozoraitis atsakė 47. 5. 12. laišku, pirmą kartą laiško kertėje pavartodamas "LIETUVOS DIPLOMATIJOS, LIKUSIOS UŽSIENY, ŠEFAS". Atsakymas būdingas:

"Ponui Vykdomosios Tarybos Pirmininkui.

Esu gavęs Tamstos IV. 25. raštą. Pareiškimai ir kvietimai bendradarbiauti, kad ir kiek jie būtų kartojami, dalykų padėties, deja, nepakeis, ligi pasiryžimas bendradarbiauti ir pats bendradarbiavimas yra vienpusiškai — būtent, tiktai mano — vykdomas ir ligi mano laikysenai nuolat priešpastatomi neteisėti įvykę faktai, kurių paskutinis yra VLIKo pasikeitimas raštais su lenkų vyriausybe III. 14".

Dėl Vliko paruošto rašto turinio St. Lozoraitis padarė tokią išvadą:

"Šitokiu būdu Lietuvos ir Lenkijos santykių klausimas VLIKo rašte yra grąžinamas į Hymans'o pro-

jekto laikų plotmę, su tuo skirtumu, kad tada Lietuvos Vyriausybę vertė svarstyti tą klausimą tokioj plotmėj galingų užsienio veiksnių spaudimas, o šiandien jį ton plotmėn stato mūsų pačių visuomeniniai - politinė organizacija - VLIKas, savo nužiūrėjimu.

Aš protestuoju prieš šitą VLIKo laikyseną, nesuderinamą su Lietuvos interesais, ir išviso prieš III. 14. raštą, kuriam surašyti ir įteikti lenkų užs. reik. ministeriui VLIKas nebuvo ir nėra kompetentingas. Kompetencijos trūkumas matyti ir iš tos aplinkybės, kad kalbamą raštą Tamsta esi pasirašęs Tamstai nepriklausančiu "e. Užsienio Reikalų Ministerio p." titulu. Šitokios rūšies darbas yra tiek neįprastas ne tik tarptautiniuose santykiuose, bet ir kasdieniniame gyvenime, kad jis net negali būti protesto objektu. Vienintelė reakcija į jį tegali būti nusistebėjimas. Tas faktas, kad lenkų užs. reik. ministeris, kreipdamasis į Tamstą, tą titulą pavartojo, šitam VLIKo ir Tamstos žingsniui nesuteikia nei teisėtumo, nei orumo. Jei šita korespondencijos su p. Tarnowskiu dalis buvo sumanyta sudaryti precedentui, tai Lietuvos užsienio tarnybos nariai Lenkijos užs. reik. ministerio pavyzdžiu neseks.

Turėdamas galvoje visa, kas išdėstyta aukščiau, šiuo konstatuoju, jog VLIKo III. 14. raštas, adresuotas Lenkijos užs. ministeriui, yra neteisėtas, užsienio tarnybos nariams neprivalomas ir Lietuvos valstybei prievolių sudaryti negali.

Kalbėdamas apie dualizmą, dėl kurio Tamsta sakai, kad norėtum jo išvengti, Tamsta matomai teturi galvoje techninišką dalyko pusę ir ją taip supranti, kad Įgalioti Ministeriai ir aš priimtumėm betkurį VLIKo sudaromą įvykusį faktą ir leistumėm bendrus mūsų pasitarimus panaudoti kaip tramplinus toli einančioms akcijoms. Šiuo klausimu mudviejų nuomonės tikrai skiriasi. Tačiau eilės mėnesių patyrimas ir paskutiniai įvykiai parodė, kad tarp Tamstos bei VLIKo iš vienos pusės ir manęs iš kitos esama dar gilesnio nuomonių skirtumo, būtent, dėl Lietuvos interesų, įstatymų ir prestižo, o lygiu būdu dėl taisyklių, kuriomis tvarkomi žmonių santykiai politikos darbe ir kurios yra pagrįstos lojalumu. Šitokiomis aplinkybėmis aš turiu pagrindo pabrėžti, jog be Tamstos žodžių apie nenorą brautis į mano specifines atribucijas, didesnė teisėtumo garantija yra tame, kad nei Tamsta, nei kitas kas neturi teisės intervenuoti į Vyriausybės suteiktų man įgaliojimų sritį.

Kai dėl Tamstos minimo mano pasitraukimo iš Vykdomosios Tarybos, tai turiu atitaisyti, kad pasitraukiau ne dėl to, kad negalėjau atsikelti į VLIKo ir V. Tarybos būstinę, o todėl, kad, negalėdamas ten persikelti, neturėjau galimumo daryti įtakos į dalykų padėtį tose dviejose organizacijos, į padėtį, kurioje galimi tokio atsitikimai kaip VLIKo III. 14. raštas. Šia proga primintina, jog du kartu buvau reiškęs pageidavimą, kad man būtų parūpintas okupacinės valdžios leidimas atvažiuoti į Vokietiją, bet ir šiandien dar — 6 mėnesiams išėjus — nežinau net, ar kas buvo tuo reikalu padaryta ...

Jungiu mano gilios pagarbos žodžius, prašydamas perduoti juos Tamstos kolegoms, kuriems dėkoju už atmintį.

Lozoraitis".

Čia primintina, kad 1947 m. sausio - vasario mėn. Vliko ir VT pirmininkai lankėsi Paryžiuje ir Londone. Jiedu turėjo pasikalbėjimų su londoniške Lenkijos vyriausybe, su kuria priėjo kaikurių konkrečių formulių. 1947. 4. 15. Vliko posė-

dyje "išklausius Krivicko nuomonę dėl susitarimo su lenkų egziline vyriausybe (prot. Nr. 160 p. 2), susilaikius Jurgaičiui (SD, Red.), Utarai (US, Red.) ir Vaitiekūnui (LDF, Red.), nutarta priimti patiektoje redakcijoje atsakymą į lenkų notą". Berno sutarimu pripažinus Vlikui seimo funkcijas, o VT — vyriausybės funkcijas, dabar neigti Vlikui kompetenciją dėl sutarčių su kitomis vyriausybėmis yra lygu pripažinti ką namo savininku, bet netrukus neigti jam teisę vaikščiot pro jo duris.

BDPSUD už Lozoraitį

Kodėl tad Lozoraičio pasisakymas toks priekabingai rūstus? Tatai paaiškina tuo metu ėjęs BDPS Užsienių Delegatūros biuleteniai. Viename jų skaitome:

"Tūlo "egzilinės vyriausybės užsienių reikalų ministerio" svajonė subordinuoti pasiuntinius mūsų vidaus ir tarptautinės teisės požiūriu absoliučiai nelegaliam jo organui, išimtinai "tremtiniškos valios" provizorinei draugijai, nesančiai ir negalinčiai būti pripažinta jokiu tarptautinės teisės subjektu — netrukus baigtųsi mūsų diplomatinių postų juridinės bazės likvidavimu. Tenka didžiai apgailestauti ir jau susirūpinti, kad šitos pretenzijos vis dar ne tik nesibaigia, bet būna palydimos naujais nepagrįstais priekaištais ar net daugiau nei blogo skonio insinuacijomis pasiuntinių darbą legaliai koordinuojančio asmens bei vieno k to jo bendradarbių adresu. (BDPSUD biul. Nr. 4/5).

Nepasisekusi konferencija

Kad esmėje ne Vliko - lenkų vyriausybės susitarimo turinys taip rūstino Lozoraitį, o tik Sidzikausko po tuo susitarimu parašytas titulas "e. Užsienių Reikalų Ministerio p.", tatai parodė Paryžiaus konferencijos tuo klausimu pasisakymas. Tiesa, į pačius Vliko - Lozoraičio santykius konferencija nieko nauja neįnešė, vargais negalais sulipdžiusi tuo reikalu rezoliuciją:

"Lietuvos valstybės suverenumo teisių vykdymui atstatyti Vadovaujantieji Veiksniai, turėdami galvoje I Konferencijos nutarimus, laiko reikalinga, kad sakytų veiksnių bendradarbiavimas būtų dar glaudesnis ir tobulesnis".

Lozoraitis laisvinimo organizacijos reikalu siūlė tokią formulę:

"Lietuvos valstybės suverenumo teisių vykdymui atstatyti vadovaujančiųjų veiksnių tarpusavio santykiai ir jų respektyvinės kompetencijos nustatytos I-osios Konferencijos.

Tačiau turėdama galvoje nepaprastas darbo sąlygas, paskirų veiksnių teisinę padėtį ir jiems skirtą atsakomybę, II-oji Konferencija nusistato: 1. Prieš darydama svarbesnius žygius politinėj-diplomatinėj srity Vykdomoji Taryba tariasi su Lietuvos pasiuntinių kolegija. 2. Esant reikalui skubiai reaguoti į kurį tarptautinį reiškinį ar padaryti demaršą, pasiuntinys ar pasiuntiniai, kuriam

ar kuriems toks reagavimas ar demaršas reikia padaryti, daro tai savo sprendimu ir nuožiūra . . ."

Ant dviejų kėdžių

Po II-os konferencijos min. Lozoraitis drauge su min. Žadeikiu lankėsi Vlike, dalyvavo jo posėdyje, kuriame Lozoraitis užtikrino Vlikui savo bendradarbiavimą. Tačiau iš Vokietijos Lozoraitis nuvyko tiesiai į pasitarimus su VLako atstovais Šveicarijon, ir ką su jais tarė, Vlikui pranešti nesiteikė. Lozoraitis tada aiškiai sėdėjo ant dviejų kėdžių: vlikinės ir vlakinės. Tatai rodo dr. Šaulio 48. 4. 1. atsakymas Lozoraičiui į jo 48. 3. 17. laišką. Šaulys be kita ko rašo:

"Visas kalbamų dalykų sunkumas yra, kad už J. D. nugaros turime reikalo su XX-ais, kurių esimu galima būtų patikėti, jeigu būtų visiško pasitikėjimo ir J. D. ir kitais jo bendradarbiais. Deja, to pasitikėjimo, matyti, dar nėra, nes yra tai nauji žmonės, platesnei visuomenei mažai tepažįstami (aš asmeniškai visai jų nepažįstu) ir su nepakankamu mūsų visuomenėje svariu, kad pats jų vardas būtų užtenkama garantija tam, kas jų teigiama.

Man pačiam sudaro tas klausimas labai sopamą casus conscientiae. Kaip ir iš p. P. Z. savo laiku rašyto laiško matyti, ir jis drovisi turėti reikalo su nežinomais žmonėmis, juo labiau organizuoti jiems pagalbą. Kas gali garantuoti, kur ta pagalba nueitų, kaip ji būtų naudojama, o, svarbiausia, ar yra tikrumo, kad ji pateks į reikiamas rankas?"

Tatai patvirtina ir LAICo tuometinio direktoriaus K. R. Jurgėlos 47. 12. 6. Lozoraičiui rašytas laiškas, kur be kita ko skaitome:

"Bendrais reikalais rašant, norėčiau pareikšti kiek nusistebėjimo Tamstos rodomu perdėm ryškiu santykiavimu su, kaip mes juokais vadiname "vlachovcais" (ne vlasovcais). . ."

Šitos aplinkybės paaiškina, kodėl Lozoraitis vengė tiesaus atsakymo į VT pirmininko kvietimą susitikti ir pasiaiškinti kaikuriuos konkrečius veiklos klausimus (santykiai su lenkais ir k.). Pirmas toks kvietimas po II-sios konferencijos buvo 47. 12. 28. Į tai Lozoraitis atsakė, prašydamas pranešti pasitarimų programą. VT pirmininko 48. 1. 30. laišku tatai buvo padaryta. Atsakymo nebuvo. VT pirmininko 48. 7. 28. laišku kvietitimas kartojamas, nurodant pasikalbėjimams konkrečius dalykus. Į tai Lozoraitis 48. 8. 10. laišku atsiliepė, protestuodamas:

"Šia proga aš protestuoju prieš tai, kad VLIKas pasipriešino mano dalyvavimui pasitarimuose, tuo sutrukdydamas man susitikti su pogrindžio atstovais".

(Protestuodamas Lozoraitis buvo spėjęs pamiršti, kad į savo pasitarimus 1947 m. rudenį su VLAKo atstovais jis ne tik Vliko nebuvo kvietęs, bet ir po pasitarimų nesiteikė Vliko apie juos painformuoti.)

Nauja padėtis ir pasitarimai

Lugane

Be abejojimo, Baden-Badeno susitarimai Lozoraičiui iš esmės buvo nepriimtini, nes jie kaip tiktai atsirėmė į demokratinį laisvinimo organizacijos principą ir jį neabejotinai sustiprino. Svarstant "tolimesnės veiklos organizacinius reikalus", D. be kita ko pareiškė:

"VLAKo užsienio delegatūros klausimas bus baigtas jo pranešimu delegatūros nariams, priėmusiems įgaliojimus, kad turint galvoje susitarimą su Vliku ir V. Taryba Vlako Užsienių Delegatūra nebetenka pagrindo veikti".

Ši nauja padėtis laisvinimo organizacijoje vertė ir Lozoraitį savo santykius su VLIKu peržiūrėti. Tatai liudija VT pirmininko pasikalbėjimai 48. 9. 3. Lugane. Jo pro memorijoj, pasirašytoj ir dr. Šaulio bei Lozoraičio, skaitome:

"Vykdomosios Tarybos pavestas 1948 m. rugsėjo 3 d. atvykau į Lugano pasimatyti ir pasikalbėti su pp. St. Lozoraičiu ir Dr. J. Šauliu. Pradėdamas pasikalbėjimą, pareiškiau: "Prašau žiūrėti į mane kaipo į "messagèr de bonne volonté". Iš lyginę nesklandumus mūsų visuomeniniame, jei taip galima pavadinti, sektoriuje, susitarę su krašto rezistenciją apjungiančiu organu ir sutvarkę su juo ryšį, mes norime išlyginti mūsų, t. y. VLIKo ir Vykdomosios Tarybos, santykius ir su mūsų diplomatiniu sektorium. Aš neturiu pavedimo tartis ir eventualiai susitarti su pp. Lozoraičiu ir Dr. Šauliu klausimais, kuriais mūsų nusistatymai iki šiol skyrėsi ir gal ir šiandien skiriasi. Tokio pavedimo aš nebūčiau galėjęs priimti, turėdamas galvoje daromus man priekaištus, esą aš intriguojąs prieš diplomatinius postus ir ypač prieš p. St. Lozoraitį. Man pavesta tik pasiinformuoti apie pp. Lozoraičio ir Šaulio nusistatymą ir pažiūras rūpimais mums klausimais, duoti jiedviem reikiamų paaiškinimų ir išsiaiškinti, o jei galima, tai ir susitarti dėl tolesnės procedūros. Po to pateikiau žiupsnį informacijų iš mūsų padangės.

Pasikeitus nuomonėmis įvairiais klausimais ir paklausimais išsiaiškinę kaikurias Baden-Badeno susitarimo aplinkybes pp. St. Lozoraitis ir Dr. Šaulys pareiškė, kad jie irgi nuoširdžiai siekia susipratimo su VLIKu, tačiau kaikurie antcedentai, ypač Baden-Badene pavartota iš VLIKo žmonių pusės procedūra ir kun. Mykolo Krupavičiaus pareiškimas Baden-Badene, kaip jis atžymėtas suglaustame protokole, verčia jucs daryti tokį pasiūlymą:

VLIKas ir Vykdomoji Taryba kiek galint detaliau suformuluoja savo pasiūlymus visais klausimais ir atsiunčia juos į Lugano; pp. Lozoraitis ir Dr. Šaulys juos apsvarstys, jei bus reikalinga, susižinos su kitais diplomatinių misijų šefais ir nuspręs, ar bus tikslo ir prasmės jiedviem atvykti pas mus. Kitaip jie bijo, kad jų apsilankymas pas mus vietoj padėtį pagerinti rizikuotų ją pabloginti. Šiaip jau juodu yra pasiruošę pas mus atvykti ir Dr. J. Šaulys prašė išrūpinti jam prancūzų įvažiavimo vizą.

Čia atpasakotą pp. St. Lozoraičio ir Dr. J. Šaulio pareiškimą aš priėmiau dėmesiui ir pasižadėjau referuoti jį VLIKui ir Vykdomajai Tarybai. Lugano, 1948 m. rugsėjo 3 d.

Dr. Šaulio mirties šešėly

Po minėto rugsėjo 3 d. trijų pasitarimo Lugane ir vėlesnių VT pirmininko Sidzikausko pasikalbėjimų su dr. Šauliu prieita vieningos minties, kad VLIKo ir pasiuntinių sėkmingam bendradarbiavimui būtų naudinga prie VT turėti nuolatinį pasiuntinių delegatą. Tokiu buvo numatytas dr. Šaulys, pagal Urbšio telegramą Lozoraičio pavaduotojas. Tačiau nelauktai 1948. 10. 18. dr. Šaulys mirė. Lozoraitis 49. 1. 10. laiške VT pirmininkui pranešė, kad kelionę į Pfullingeną jam sutrukdė dr. Šaulio mirtis ir kad dabar ta kelionė tenka nukelti po VLIKo ir VT pirmininkų kelionės į Jungtines Valstybes. Grįžtant VLIKo ir VT pirmininkams iš Amerikos, VT pirmininkas dar iš JV paklausė Lozoraitį dėl jo apsilankymo VLIKe. Lozoraitis 49. 6. 17. laišku atsakė, kad

"Dėl savo eventualios kelionės į Tuebingeną dar negaliu nieko pasakyti. Prieš kelias savaites kilo kitos kelionės sumanymas, kuris tebėra aktualus. Jei jis būtų įvykdytas, aš būčiau priverstas kitų planų svarstymą atidėti porai mėnesių".

Tuo ir pasibaigė Sidzikauskinis VLIKo-Lozoraičio santykių tarpsnis. 1949. 8. 9. persitvarkius VT sudėčiai, VT pirmininko pareigos atiteko pačiam Vliko pirmininkui, o Užsienių Reikalų Tarnybos Valdytojo — Brazaičiui. Naujasis Užsienių Reikalų Tarnybos Valdytojas 49. 9. 1. be kita ko Lozoraičiui rašė:

"Šia pačia proga norėčiau pasiteirauti, kaip vertinate galimybes įvykdyti pernykščius ketinimus — atvykti į Vokietiją, kad galima būtų išsikalbėti dėl praktiškų Lietuvos laisvinimo akcijoje bendradarbiavimo būdų".

Lozoraičio 49. 9. 24. atsakymas į tai buvo palankus.

(Bus daugiau)

Būkim ramūs ir brandūs. Londono konferencijos (JV, D. Britanijos ir Sov. S-gos URM 1945 m.) nepasisekimas neteikia nieko bloga, tik gera. Jis nesukūrė sunkumų; jis tik atskleidė senuosius sunkumus, kuriuos buvo užtemdęs karas. Gerai, kad mes dabar sužinome faktus; kad mes iš pat pradžių parodėm, jog tvirtai stovime už pagrindinius principus.

J. F. Dulles

DARBAI ir

SLAPTASIS PRIEŠAS

Pogrindžio ir kiekvieno piliečio sovietiniame režime didžiausias priešas yra . . . **seksotas.** To žodžio viešai negirdėti. Tai MGB vidaus kalbos žodis, nukaltas panašiai kaip Mopras, komsomolas ir kt.

Seksotas yra bolševikinio režimo pagrindas. Jeigu ne jis, bolševikų valdovai liktų be akių ir ausų. Seksotas reiškia **sekretnij sotrudnik** — slaptasis bendradarbis. Suprantama, bendradarbis MGB. MGB yra taip sutvarkyta, kad jo viršūnė yra Maskvoje, o kiekvienoj respublikoj ji turi savo žinioje atitinkamą ministeriją, ta vėl rajoniniuose miestuose savo skyrius — **otdelenije** ir mažesniuose miestuose poskyrius — **otdel.** Šio skyriaus atitinkamas agentas policijos karininkas turi susirasti sau šnipus kiekvienoje jo rajono įstaigoje, kolchoze, fabrike, vaistinėje, restorane. Šitie šnipai ir yra vadinamieji seksotai, arba slaptieji bendradarbiai.

Seksotus rinktis MGB instrukcijos čia rodo pirmiausia iš **"kriminalinio elemento".** MGB, kuriai priklauso politiniai reikalai, šiuo vardu vadina pogrindį ir antisovietinį elementą, tuo pačiu pripažindama, kad pogrindinė veikla yra politinė. Tas "kriminalinis elementas" yra: (a) pogrindžio nariai ar jam prijaučiantieji, kurie gyvena legaliai (pvz. moterys); (b) gyvenę svetimais dokumentais, bet milicijos susekti; (c) savu noru iš pogrindžio prisistatę MGB, tikėdamiesi atleidimo nuo bausmės; (d) pogrindžio nariai, gyvi patekę į MGB rankas; (e) dezertyrai, prisistatę patys ar sugauti; (f) buvę kitos okupacijos tarnyboje; (g) buvę politinių partijų nariai ir buvę karininkai; (h) kunigai, kurie pamoksluose buvo pasisakę prieš komunizmą, ir tokie pat rašytojai bei redaktoriai; (i) dėmesį į save atkreipę kolchozininkai, buvę ūkininkai.

Visi tokie žmonės bolševikų akyse yra nusikaltėliai ir gali būti išvežti į koncentracijos stovyklas. Jiems MGB gali grasinti: arba būsi slaptasis bendradarbis, arba keliausi į Sibirą.

Kita rūšis, tarp kurių ieško sau šnipų, yra vadinamas **"korupcinis elementas"**, anot bolševikų: (a) papratę gyventi be darbo; (b) juodosios rinkos agentai, spekuliantai; (c) viskam sutinkantieji už pinigus; (d) atleistieji nuo karo tarnybos; (e) ištikimieji visiems režimams.

Pagaliau trečia grupė — **idėjinis elementas:** komunistai ir komjaunuoliai

Jei pirmuosius MGB laimi grasinimu, tai antruosius pinigu, trečiuosius tiesiog mobilizuoja. Taigi čiumpa sau į bendradarbius pirmiausia svyruojančio charakterio žmones, tvirtuosius jau palieka tiesiog deportacijai.

Kada kandidatai į seksotus atrinkti, ištirti, jiem duodami pasirašyti trys raštai: pasižadėjimas bendradarbiauti, pasižadėjimas tylėti ir jo tardymo protokolas. Tada žinios apie kandidatus su jų giminių ir pažįstamų sąrašais siunčiami augščiau. Tik iš ten patvirtintas ir gavęs slapyvardį, seksotas gali pradėti darbą grieztoje ir nuolatinėje vedėjo priežiūroje ir vadovybėje, nustatytu laiku pristatydamas jam pranešimus, pasirašytus duotuoju slapyvardžiu. Dažnai juos redaguoja drauge su savo duondaviu, kad žinia būtų tokia, kokios MGB reikia.

Seksoto darbas priklauso nuo to, ką jam paveda: ar stebėti tam tik-

IDĖJOS

ros teritorijos gyventojus, fabriką, kolchozą, kiek juose reiškiasi antisovietinės nuotaikos, ar kitą specialų uždavinį. Pagal tuos uždavinius ir šnipai gali būti labai įvairūs: (a) **informatoriai,** kurių uždavinys susekti pogrindžio organizacijas, o jeigu tokie šnipai yra užsieny — susekti pogrindžio kelius ir ryšius su užsieniu. Jeigu pasiseka, tada MGB įsijungia į tą ryšį, per jį perdavinėja jau MGB diktuojamas žinias; (b) **diversantai** — kurių uždavinys ne tik sekti bei pranešinėti, bet ir kompromituoti antibolševikines organizacijas bei asmenis, klaidinti visuomenę apie pogrindį (sakysim, buvo paleistas gandas, kad per radiją įsakyta partizanams mesti aktyvų pasipriešinimą; tad žmonės ir nesusigaudė, ar tai vadovybės nurodymas ar tai provokacija); (c) **kovotojai** — kurių uždavinys ruošti atentatus ir sabotažo aktus užsieniuose, o jei reikia ir viduj; (d) **interniniai agentai,** kurie turi įsibrauti į pogrindžio organizacijas, jas sprogdinti iš vidaus. Šitie laikomi svarbiausi ir pavojingiausi.

Konspiracija yra pagrindinis seksoto darbui reikalavimas. Niekas neturi įtarti, kad jis šnipas. Jo susitikimai su jo darbdaviais yra labai maskuoti — per trečiuosius asmenis susitinkant turguje, pašte ar panašiose viešo judėjimo vietose. Bet jeigu jis būtų pastebėtas su MGB žmonėmis, tai MGB iš anksto nustato, kaip jis turi pogrindžiui ar žmonėms aiškintis. Tie aiškinimai MGB kalboje vadinami **legendomis.** Sakysim, neįaslėpsi, kad žmogus buvo pakviestas į saugumą. Bet kad jis buvo paleistas, tai jau pogrindžio akyse įtarimas, ar nėra agentas. Šitam įtarimui išsklaidyti ir pasitikėjimui pelnytis jis turi mokėti išsiaiškinti, kodėl jis buvo paleistas. Štai keli iš dažnųjų aiškinimų, legendų: jis pabėgęs iš MGB — iš tikrųjų kartais MGB suorganizuoja pabėgimą, kad ir MGB agentai sykiu atsidurtų laisvėje ir gal pogrindyje; jis papirkęs sargus; dar toliau — jį paleidę dėl įrodymų trūkumo; nepažinę jo netikrų dokumentų — kartais MGB užverbuotąjį tikrai paleidžia su tokiais padirbtais dokumentais, kad žmonės patikėtų, jog MGB jų nepažinusi. Jeigu seksoto nurodytas žmogus buvo kratomas, MGB į kratos vietą ar tardymą atsigabena trečią asmenį, kaip nusikaltimo pranešėją, kad įtarimą nukreiptų nuo tikrojo kaltininko. Arba vėl: MGB kratos vietoj ar kur kitur tariamai netyčia pameta dokumentus, kurie leidžia mesti įtarimą trečiam asmeniui.

Žinant, kokios rūšies žmonės verbuojami į seksotus, kokiais būdais jie mėgina užsimaskuoti, lengviau viau jucs ir demaskuoti. Tačiau MGB savo visą išradingumą įkinko kurti vis naujas tokias legendas, kuriomis žmonės galėtų patikėti. Dėl to pogrindis ir laisvėje gyvenantieji turi nuolatos budėti, kad nebūtų išprovokuoti.

Viename partizanų dalinyje pasireiškė landus sumanymų pilnas kovotojas. Jis dėstė planus ryšiams su kitais daliniais, ypatingai su užsieniu sumegzti; jis pasišovė laikraštėlius platinti tiesiog ūkininkams į namus atnešdamas, maisto ir pinigų aukas iš jų rinkdamas. Pats sugalvodavo ir pats pasisiūlydavo įvykdyti. Pakliuvo ir į atsakingas pareigas. Jo aktyvumas atkreipė akį tų, kuriems pavesta sekti bolševikų šnipus. Partizanų dalinio vadovybė staigiai persitvarkė ir persikėlė, nutylėdama tai nuo sumaniojo kovotojo. Kai MGB kariuomenė apsupo štabo buveinę, vietą rado jau tuščią. Sumanusis kovotojas nuo tada dingo. Jis, aišku, buvo nukeltas ten, kur jo nepažįsta.

Bet ne visada taip laimingai baigiasi.

ELI

PASAULYJE

NEPASAULĖŽIŪRINĖS DIFERENCIACIJOS KELIU?

Po antrojo pasaulinio karo visuotinai suaktualėjo politinė diferenciacija Europoje. Tradicinių politinių partijų pagrindai yra išjudinti. Tatai pastebima visose srovėse. Galima suprasti, jei buvę totalistinės santvarkos, daugiau ar mažiau fašistinių nuotaikų šaukliai šiandien pasisuko demokratijos link. Teisėta abejonė, ar tai nėra daugelis tik "konjunktūriniai demokratai" — su nauja iškaba naujoje rinkoje, o ne su pakitusia dvasia. Tačiau yra ženklų, kad susvyravę tradiciniai pagrindai ir demokratinėse grupėse.

1. Kr. demokratijoje prieš katalikų partijas

Pokarinėje Vokietijos demokratijoje tradicinė katalikų partija Centras nustojo savo reikšmės ir vietą perleido platesniais pagrindais sucrganizuotai CDU-CSU. Prancūzijoje iš rezistencijos iškilo MRP. Austrijos katalikų partija "Volkspartei" buvo tokia konservatyvi. Bet ir ta pajuto reikalą atsinaujinti: 1952 metų pabaigoje įvykęs Austrijos katalikų kongresas patvirtino specialios komisijos ilgai ruoštą planą, kuriuo Austrijos katalikų Bažnyčia atsiriboja nuo vienos partijos išimtinio rėmimo. Austrijos katalikams tai naujiena, nes jie buvo susigyvenę su mintimi, kad Krikščionių Socialų Partija, paskui virtusi Liaudies Partija, sykiu reiškė ir Bažnyčios pažiūras. Atsiriboti nuo tos tradicinės minties Austrijos Bažnyčią paskatinęs faktas, kad susirišdama su viena partija, Bažnyčia paleidusi iš savo žinios kitus katalikus, kurių dalis nuėjusi ir pas socialistus. Tautoje, kurioje 96% yra katalikai, aktyvūs tebuvę tik 10-15%. Dabartinė reforma siekia atgauti Bažnyčiai tuos katalikus, kurie prarado ryšį su Bažnyčia kaip tik dėl tų politinių priežasčių, ir sudaryti sąlygas, kad katalikų idėjos plistų į gyvenimą plačiau ir giliau, ne vienos partijos kanalu.

Klausimas rūpestingai buvo svarstomas ir tarptautine plotme Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos kongrese New Yorke 1953 kovo 13-15. Aštriausiai ir metodingiausiai pasisakė prof. A. A. Lima, Brazilijos Katalikų Akcijos pirmininkas, įžymus filosofas ir sociologas, dėl klausimo: ar katalikiškuose kraštuose pateisinamas katalikų partijos buvimas. Pasisakydamas neigiamai, jis išdėstė argumentus, kurių bent kai kuriuos čia suminime pagal "Tėvynės Sargo" vertimą.

"Bažnyčia neturėtų būti suplakta su viena partija, net jei tai būtų ir katalikų partija. O katalikiškame krašte Bažnyčios suplakimas su oficialia katalikų partija būtų labiau neišvengiamas kaip nekatalikiškame.

"Katalikų partija katalikiškam krašte tuojau taptų klerikaline partija, nuosekliai sukeldama antiklerikalizmą tiek tarp tikinčiųjų, tiek tarp neutraliųjų, nekalbant jau apie priešingai nusistačiusius.

"Istorinė patirtis rodo, jog remiantis idėjų panašumu, šiandien tarp katalikų ir nekatalikų gali būti visai teisėti ryšiai, kiek tai liečia politinius įsitikinimus, nežiūrint, ar tai būtų dešinieji, ar kairieji, ar centras, ir net tarp katalikų tų pačių idėjų pagrindu gali būti pateisinamų nuomonių skirtumų. Katalikų partijos buvimas trukdytų šiems įvairavimams pasireikšti ir tuo vestų daugelį katalikų į politinį absenteizmą bei abejingumą.

"Blogis ,palietęs katalikiškuosius kraštus, yra tai, kad tikėjimas yra pasidaręs paviršutiniškas ir tradici-

nio pobūdžio — jis remiasi šeimos motyvais arba apsprendžiamas auklėjimo aplinkos. Reikalinga todėl ne partija, bet doktrina, žinios ir giliai įsišaknėjęs gyvastingumas, paremtas tiesa, o ne politiniais ar šeimyniniais motyvais".

Lima išdėstė ir motyvus krikščionių demokratų partijai katalikiškame krašte pateisinti. Svariausias jų susakytas taip:

"Jei nėra politinės partijos su tvirtu metafiziniu pagrindu, natūraliai katalikai links politinį gyvenimą vertinti kaip tiems principams svetimą. Ir lygiai kaip pavojinga surišti religiją su politika, taip fatališka padaryti politiką visai nepriklausomą nuo principų, nes tai neišvengiamai vestų į pripažinimą klaidingų filosofijų. Prieš tiesos filosofiją stovi tik klaidinga filosofija. Filosofinis abejingumas politikoj, kaip ir kitose bendruomeninės veiklos šakose, veda prie determinizmo, pragmatizmo, natūralistinio evoliucionizmo, individualistinės demokratijos sąmoningo ar nesąmoningo totalizmo, t. y. prie klaidingų politinių filosofijų",

Be abejo, natūralu turėti motyvų tai ir priešingai tezei. Laimės toji tezė, kurios motyvus pateisins labiau pats gyvenimas. Tačiau ar nebūdinga, kad ir tie, kurie iš širdies kalba apie katalikų politinį susiorganizavimą ir jo reikalingumą tautai ir Bažnyčiai, patys vengia katalikų partijos vardo ir nori naudotis platesne baze — krikščionių vardu?

2. Socialdemokratuose prieš marksizmo "negyvą balastą".

Pagrindus išjudėjus labiausiai pajuto socialdemokratai Vokietijoje. Jau 1945-46 kai kurie socialdemokratų veikėjai buvo kėlę reikalą atnaujinti partijos pagrindus. Dabar tas klausimas dar labiau suaktualėjo. Su 1953 rinkimais Vokietijos soc. demokratus ištiko "Marnos pralaimėji-

VIETOJ POLITINĖS EIGOS VERTINIMO

1943. 12. 16 "Į Laisvę" prieš Maskvos konferenciją rašė: "Senoji mintis, kad sovietai ir vokiečiai vieni kitus sutrins, blanksta. Anglosaksai kaip blaivūs biznieriai... rūpestingai ieško bendro vardiklio saviesiems interesams suderinti su sovietiniais ir juos tariasi suradę. Po Teherano konferencijos... tas vardiklis bus garsioji Atlanto Charta, kurią juk pasirašė ir SSSR. Bet tuo netikim nei mes nei anglosaksai... Todėl anglosaksai, Atlanto chartos vėliavas nudengę visą būsimosios santvarkos ir bendradarbiavimo su SSSR rūmų fasadą, atkakliai kovoja dėl kiekvieno tų rūmų kambario".

1946. liepos mėn. "M. Židiny" Julijonas Būtėnas rašė po keturių ministerių konferencijos Paryžiuje: "Sutikim su londoniške interpretacija, kad nuo Vidužemio jūros sovietai manevruoja į antrą liniją, kuri eina Dunojum ir Elbe. Šitą liniją jie nuo pat karo pabaigos laiko savo rankose, ir nėra ženklu, kad jie ryžtųsi nuo jos trauktis. Dėl to tad į Paryžiaus konferencijos galą pradėtos diplomatinės kautynės dėl Austrijos ir Vokietijos žada būti kur kas aršesnės už tas, kurios ligi šiol ėjo dėl, palyginti, antrinių klausimų. Nes tos derybos bus iš esmės kova dėl Europos likimo".

1954. 2. 24 Britanijos Edenas po Berlyno konferencijos pareiškė Maskvos norą žygiuoti į naują liniją — siekiant paimti visą Vokietiją.

mas", kaip tai pavadino Berlyno soc. dem. laikraštis. Velionis Kurt Schumacheris buvo tikinęs, kad socialdemokratai rinkimuose gaus 51%. Nors balsų skaičius už socialdemokratus priaugo vienu milijonu, tačiau bendrame rezultate jie gavo tik 29% visų balsų. Tas pralaimėjimas pagreitino socialdemokratų viduje jau seniai vykstančios ideologinės evoliucijos tempą.

Nesiekiant į Erfurto programą (1891) ir 1919 metų partijos sukilimą, paskutiniais laikais socialdemokratijos revizionizmo pr'eky sto vėjo prof. Carlo Schmidtas, parlamento vicepirmininkas. Po rinkimų spalių mėn. per Miuncheno radijį jis iš naujo pasisakė už partijos ideologinę, programinę reviziją. Revizijos reikalavo ir soc. dem. jaunimas savo paskelbtoj "Hammo programoje", kurią jie buvo priėmę Hammo mieste, Vestfalijoje. Taip pat ir Berlyne apie velionį prof. Reuterį buvo susidaręs socialdemokratų reformistų būrelis. Jam priklausė ir vienas iš socialdemokratų veteranų buvęs reichstago pirmininkas Paul Loebe. Berlyno studentai socialdemokratai paskelbė "16 tezių" partijai atsinaujinti. Dabartinis partijos pirmininkas Ollenhaueris lapkričio 8 Wuppertal pasisakė prieš "vergišką prisirišimą prie tradicijų" ir aiškino, kad SPD nesanti "Weltanschauungspartei".

Bet tai tik atskirų partijos vadų ar atskirų rgupių reikalavimai. Oficiali partijos programa galioja ta, kuri buvo priimta 1931. Laukiama tos programos revizijos; ji gali būti paskelbta 1956.

Kuria linkme revizija siūloma?

a. **Atsisakyti marksizmo dogmų,** kurios lig šiol buvo soc. dem. ideologinis pagrindas, kurias skelbia savo pagrindu ir komunistai. Schmidtas skelbė per radiją: reikia mesti lauk marksistinės teorijos "negyvą balastą". Marksizmas gali liktis kaip metodas socialinio gyvenimo santykiams tirti, bet jis nepriimtinas kaip ideologija, tikėjimas.

b. **Atsisakyti klasinės kovos ir atsirėmimo viena klase.** Schmidtas: soc. dem. nori atstovauti interesams visų tų, kurie atsiduria be apsaugos prieš ekonominį socialinį mechanizmą, ar jie būtų jucdadarbiai ar inteligentinio darbo darbuotojai, ar ūkininkai, vidutinių klasių nariai ir civiliniai tarnautojai. "Hammo programa" reikalauja, kad soc. dem. partija virstų "Volkspartei" — liaudies partija. "Vis dar pragaištingai tikima, kad socialdemokratai yra senojo stiliaus darbininkų partija arba gali ja tapti... Jei SPD norėtų ribotis darbininkais klasine prasme, tai ji iš anksto turėtų atsisakyti noro valdžią paimti į savo rankas". To paties reikalauja ir Berlyno "tezės".

c. **Atsisakyti suvalstybinimo,** socializacijos, perėmimo į valstybės rankas visų gamybos ir pask'rstymo įmonių. Socializacija turi ribotis anglies, geležies, plieno didžiosios pramonės nusavinimu. Bet nesiūlo jų kontrolę perduoti valstybei, o tik nepriklausomoms viešoms korporacijoms. Schmidtas: "Kalbama ne apie žmogaus suvalstybinimą, bet apie valstybės sužmoninimą".

d. **Atsisakyti nusistatymo prieš religiją,** kuris savaime plaukia iš marksistinės doktrinos. Schmidto žodžiais: partijos nusistatymas religijos atžvilgiu iš "palankaus indiferentizmo" pakeičiamas į "respektą". "Hammo programoje" sakoma, kad SPD, nesisiaurindama į susibroliavimą su religija, "yra pozityviai nusistačiusi krikščionybės atžvilgiu". Tačiau pažymėtina, kad "Hammo programa" nepriartėja iki Schmidto ir apie krikščionybę kalbėdama teturi galvoje protestantizmą.

e. **Privatinės nuosavybės** asmuo gali turėti tiek — sako Schmidtas, — kad jis būtų įgalintas gyventi nepri-

klausomas ir galėtų pasakyti "ne" net ir tam, nuo ko jis ekonomiškai priklauso.

f. **Atsisakyti simbolių.** Berlyno studentų grupė sako, kad tokie žodžiai kaip "marksizmas", "draugas", "planingas ūkis", "raudonoji vėliava" yra galutinai bolševikų sukompromituoti. Jų pasilaikymas tarp socialdemokratų bendruose Vokietijos rinkimuose sovietinės zonos gyventotojus labiausiai atstumtų ir partijai būtų pragaištingas. Tam pritaria ir Berlyno laikraštis "Telegraf", nors Ollenhaueris pasisakė už raudoną spalvą.

3. Kurlink tad socialdemokratai?

Austrijoje socialdemokratai nepralaimėjo. Atvirkščiai, jie sustiprėjo rinkimuose. Tačiau evoliucija eina ir ten.

Dešimtmečius austrų socialdemokratija vadinosi "austromarksizmas". Jie tik truputį buvo mažiau kairūs už komunistus. Neseniai įvykęs SPO (Austrijos socialistų partija) suvažiavimas parodė jau dideles atmainas partijos žmonių galvojime. Suvažiavimas buvo pavadintas "įsisąmoninimo dienos". Jose referatais buvo svarstomi partijos principiniai nusistatymai. Linkmė aiški iš partijos pirmininko ir vicekanclerio Dr. Schaerf referato. Jis išreiškė ištikimybę Frankfurto socialistiniam internacionalui (1951), kurio nariai neprisiima nei marksizmo nei kitos socialistinės ideologijos.

Schaerf papasakojo, kad internacionalo iniciatyva 1953 kovo mėn. Bentvelde buvo svarstomas socializmo ir religijos santykis. Svarstymų išdava buvo tokia: "Socializmas pripažįsta, jog religinės, o taip pat kultūrinės jėgos padėjo suformuoti tautų kultūrines tradicijas ir etinius principus" ir "krikščionybės mokslas yra vienas iš dvasinių ir etinių šaltinių socialistiniame minties lobyne".

Primindamas, kad socialdemokratų pastangų dėka žymiai pasikeitė Austrijos ūkinė struktūra nuo 1945 ir žymi ūkio tvarkymo dalis perėjo į valstybės rankas, vicekancleris pareiškė savo nusistatymą ir dėl valstybinės bei privatinės nuosavybės:

"Ūkio raktinių pozicijų perdavimas į valstybės rankas — tai dar nėra socializmas. Suvisuomeninimas (socializavimas) būtų tik ūkines raktines pozicijas perduodant visų piliečių bendruomenėms, demokratiškai jose dalyvaujant gamintojams, vartotojams ir valstybės atstovams. Tokia tvarka nereikalauja betgi suvalstybinti ar suvisuomeninti viso krašto ūkio, o tik pagrindines pramonės, prekybos ir susisiekimo šakas. Apie jas ir tarp jų lieka platus ratas savarankiškų žmonių prekyboje, amatuose, žemės ūkyje ir laisvose profesijose — jie atlieka ten savarankiškas ūkines funkcijas tikslingai ir gerai taip pat ir socialistinėje visuomenėje".

Partijos teoretikas Karl Czernetz pasisakė dar dėl marksizmo. "Ar jūs esate marksistinė partija?" Esą į tokį klausimą negali būti atsakymo, nes klausimas neteisingas, nes jis klausia apie tikėjimo išpažinimą. Socialdemokratai tepripažįsta marksizmą tik kaip metodą, bet ne kaip pasaulėžiūrą, ne kaip tikėjimą. Tikėjimo marksizmą jis griežtai atmetė. "Demokratinis socializmas yra pagrįstas žmogaus etiniu pajautimu: žmogus tampa socialistu ne dėl to, kad Marksas būtų buvęs teisus, bet dėl to, kad nori iš pasaulio pašalinti neteisybę".

Tokis minties pasikeitimas atsisakant nuo pagrindų prieš paskutinį karą būtų buvęs neįmanomas. "Die Tat" (1953. 12. 1) sako, kad "austromarksizmo — pabrėžiant tame žodyje **marksizmą** — pasikeitimas iš pagrindų į šiandieninį **neideologinį** demokratinį socializmą yra totalistinių **patyrimų kacetuose, emigracijose ir**

rezistencijoje vaisius". To viso minties pakitimo rezultatas šiandien yra tas, kaip praneša pats "Die Tat", kad "tuo metu, kai Bažnyčia uždraudė savo kunigams užimti politines tarnybas, tai socialistų atstovų šiandien pamatysi einant į bažnyčią. Anksčiau prieshitleriniais laikais tatai būtų buvę neįmanoma, kaip šiandien yra neįsivaizduojama kanclerio pareigose matyti monsinjorą Seipelį".

Šitos revizijos socialdemokratų programoje siūlo kirvį prieš pačius tos programos pagrindus. Jei jos bus nuoširdžios ir įvykdytos, tai bus atsisakyta europinės kontinentinės partijos charakterio — pasaulėžiūros. Tuo keliu artėtų tada prie anglosaksinės partijos, grįstos empyrine programa

J. B.

TREMTYJE

METŲ SĄVARTOJE

Naujuosius metus pradėjus, manding, naudinga būtų apžvelgti, kiek praėjusiais metais mūsiškė laisvinimo veikla yra pasireiškusi visur ten, kur jai pasireikšti yra buvusi proga, o gal ir būtinumas. Žvelgiant į lietuviškosios veiklos barus, sykiu tenka paliesti ir šios veiklos kontragentai, t. y. tie veiksniai, į kuriuos ar per kuriuos lietuviškųjų veiksnių laisvinimo veikla gali arba ir turi būti kreipiama.

Pažymėtina, kad laisvinimo veiklos baruose kontragentinių veiksnių lygiai apstu, kaip kad ir lietuviškųjų. Atrodo, kad mūsų dienų pasaulis stačiai suveiksnėjęs. Gal todėl jam labai trūksta, lygiai kaip kad ir mūsiškiams veiksniams, veiksmingumo, trūksta tarinio.

Apytikriam vaizdui susidaryti apie tuos visus veiksnius, per kuriuos ar į kuriuos mūsų laisvinimo pastangos eina, tenka bent jų vardai suminėti. Savo funkcijomis, uždaviniais ir paskirtimi jie yra keleriopi. Jungtinės Tautos su savo atsišakojimais (Tarptautinė Darbo Organizacija, UNESCO ir kt.), Europos Taryba su savo Patariamuoju Seimu ir Centro bei Rytų Europos Komisija (specialiai rūpintis taryboje neatstovaujamąja pavergtų Centro ir Rytų Europos dalimi), Pan-Amerikos Federacija, Atlanto Sąjunga (NATO), Anglies ir Plieno Bendruomenė, Europos Gynimosi Bendruomenė (sunkiai ir ilgai tebegimdoma), — vis tai mūsų laisvinimo pastangoms reikštis tarpvalstybinio pobūdžio laukas.

Europinis Sąjūdis su analogiška kaip Europos Tarybos Centro ir Rytų Europos Komisija, tarptautinis federalistų sąjūdis, profesiniai internacionalai, politinių grupių internacionalai, katalikų kultūrininkų internacionalas (Pax Romana), — vis tai siaura prasme tarptautiniai organizmai, į kuriuos ir per kuriuos mūsų laisvinimo veikla gali ar ir turi būti kreipiama.

Centro ir Rytų Europos Konferencija Jungtinėse Valstybėse, Antradienio Sambūris New Yorke, Centro ir Rytų Europos Komitetas Washingtone, Žaliasis Internacionalas, Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unija New Yorke, Centro ir Rytų Europos Socialistų Sambūris Paryžiuje, Centro ir Rytų Europos Krikščioniškųjų Profesinių Sąjungų Federacija New Yorke, Centro Europos Liberalų Unija New Yorke, Laisvųjų Juristų Federacija Berlyne, Laisvųjų Žurnalistų Federacija New Yorke, Buv. Politinių Kalinių Tarptautinė Federacija New Yorke, Laisvųjų Profesinių Sąjungų Tarptautinis Centras New Yorke, Antibolševikinis Tautų Blokas Chicagoje, — vis tai sovietų pavergtųjų kraštų bei tautų tarptautiniai sambūriai bendro-

mis jėgomis išsilaisvinimo kovai kovoti. Greta jų kaip dažno jų globėjas minėtinas Europos Laisvės Komitetas, taip pat France-Europe de l'Est Paryžiuje. Taigi įvairaus pobūdžio tarptautinių organizmų, į kuriuos ar per kuriuos mūsų laisvinimo veikla eina, turime bent keliasdešimt.

Kuo ir kaip ši mūsų veikla pastaraisiais metais yra pasireiškusi?

Jungtinėse Tautose ir jų atsišakojimuose. Ryšium su Sov. S-gos iniciatyva Jungtinėse Tautose iškelti agresijos apibrėžimo klausimą buvo įteiktas JT Pilnaties VII sesijos pirmininkui Lietuvos memorandumas su įrodymais, ką sovietams reiškia agresijos apibrėžimo sutartys. Lietuva 1933. 7. 5. pasirašė su Sov. S-ga agresijos apibrėžimo konvenciją, vienok ji 1940 m. nesulaikė Sov. S-gos nuo agresijos prieš Lietuvą. Ryšium su memorandumo įteikimu Lietuvos pasiuntinys buvo priimtas JT gen. sekretoriaus pavaduotojo. Kiek vėliau tuo pačiu reikalu JT Pilnaties sesijos dalyviams atitinkamą raštą įteikė ir Vlikas. Suprantama, šioks dubliavimas tik parodė, kad lietuvių žygiai nesuderinti.

Kitas lietuvių pasireiškimas Jungtinėse Tautose buvo praėjusią vasarą visiems JT nariams informacinis atsišaukimas Baltijos Politinės Tarybos vardu. Jo vaidmuo labai reliatyvus.

Nemažos reikšmės buvo JT Tarptautinės Darbo Organizacijos sudarytam Priverčiamajam Darbui Tirti Ad Hoc Komitetui medžiagos suteikimas apie priverčiamąjį darbą okupuotoje Lietuvoje. To reikšmę liudija faktas, kad JT III-ojoj komisijoj Sov. S-gos atstovas piktai puolė, kam JT vardu leidžiama visokiems "liaudies priešams" Sov. Sąjungą "šmeižti". Medžiagos Ad Hoc Komitetui pateikti rūpinosi LAIC ir LLK. Ad Hoc Komiteto raportas perduotas Ūkio ir Socialinei Tarybai.

Europos Taryboje. Jei Jungtinėse Tautose ir jų atsišakojimuose pavergtųjų kraštų reikalai daugiau ar mažiau atgarsio susilaukia, tai apie Europos Tarybą su jos atsišakojimais to pasakyti negalima. Tiesa, jau 1950 m. Europos Tarybos Patariamasis Seimas įsteigė specialią komisiją pavergtosios Centro ir Rytų Europos interesams Europos Taryboje atstovauti. Ta komisija regimu būdu turėjo parodyti, kad laisvoji Europa esamą Centro ir Rytų Europoje padėtį laiko nenormalią ir laikinę. Šios komisijos 1951 m. raportas Europos Tarybos Patariamajam Seimui ir pabrėžia, kad pati Europos Taryba įsteigta v i s a i Europai apjungti, o ši tarybos komisija esąs ne kas kita, kaip v i s o s Europos apsijungimo simbolis. Komisija pabrėžtinai siūlė E. T. globoti europinės kultūros paveldėjimą Centro ir Rytų Europoje, nes sovietinė okupacija tuose kraštuose beatodairiškai vykdo kultūrinį genocidą. Komisija siūlė laisvajai Europai teikti paramos pavergtųjų kraštų tremtinių kultūrinėms pastangoms. Deja, komisijos pastangos pačioje E. T. pritarimo nerado. Atvirkščiai, į šias komisijos pastangas buvo pažiūrėta, kaip į žalingas, nes provokuojančias sovietus. Esą tremtiniai turį asimiliuotis.

Lietuvos vardu santykiai su Europos Taryba susimezgė iš New Yorko.

Pan-Amerikos Federacijoje yra daug valstybių, nusiteikusių pozityviai ir paslaugiai pavergtosios Europos atžvilgiu. Taigi mūsų laisvinimo pastangoms dirva gera. Deja, šiame regione, kaip ir daug kur, formaliai tebeegzistuojančios Lietuvos diplomatinės ar konsularinės įstaigos faktiškai veik nejusti, ir jų indėlis laisvinimo bare mikroskopiškai mažas. Daug daugiau medžiagos yra apie šių "Lietuvos salų svečiose šalyse" privačius biznelius oficialios padėties

paunksmėje. Bet tai bus atskiro rašinio tema.

NATO ir Europos Gynimosi Bendruomenė pavergtiesiems kraštams įdomūs ne tik pavergtųjų kraštų tautinių dalinių organizavimo prasme, bet lygiai ir kaip realūs veiksniai sovietinei ekspansijai sulaikyti ir sunaikinti.

Europinis Sąjūdis yra Europos apsijungimo idėjos kūdikis ir sykiu jos auklė. Kai Europos apsijungimo idėja po II-ojo pasaulio karo vienu metu buvo tapusi kažkaip labai reali, tai tada (1948) ir E. S. susidarė. Jis apjungia Airijos, Austrijos, Belgijos, Britanijos, Danijos, Graikijos, Italijos, Luksemburgo, Norvegijos, Olandijos, Prancūzijos, Švedijos, Turkijos tautines tarybas, Albanijos, Bulgarijos, Čekoslovakijos, Estijos, Ispanijos, Jugoslavijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Rumunijos, Vengrijos tautinius egzilų komitetus, be to kaikurias tarptautines organizacijos, kaip Europos Federalistų Sąjūdis, Jungtinių Europos Valstybių Socialistinis Sąjūdis, Nouvelles Equipes Internationales (NEI), Liberalų Internacionalas ir t.t.

1948 m. Hagoje įvyko E. S. organizacinis kongresas. 1949 m. gruodžio 8/12 Lausannoje įvyko E. S. globojamo Europos Kultūros Konferencija. Numatyta steigti europinę kolegiją (Brüggėje), koordinuoti Europos mokslininkų tyrimai, Europos teisės vienodijimas, tremtinių mokslininkų bei studentų globa. Tačiau pačioje konferencijoje išryškėjo laisvosios ir pavergtosios Europos nuotaikų skirtumai. Juos tada šveicarų spaudoje teisingai pavaizdavo žinomas rumunų rašytojas Cheorgin: kai pavergtojoj Europoj tūkstančiai esą žudomi, milionai vegetuoja KZ-se, pusė Europos gyvenanti terore, ką daranti laisvoji Europa pavergtajai gelbėti? Laisvosios Europos politikai, gyvendami ištaigoje, tesą susirūpinę išlaikyti status quo.

Nors pavergtųjų Europos kraštų tautiniai komitetai E. S. tebėra, bet pats sąjūdis faktiškai vis labiau ribojasi tik laisvosios Europos reikalais. Pernai spalio mėn. Hagoje įvykęs II-sis E. S. kongresas faktiškai buvo skirtas Belgijai, Italijai, Luksemburgui, Prancūzijai, Olandijai ir Vokietijai apsijungti. Be abejojimo, tai yra bendrųjų Europos nuotaikų padarinys. Tos nuotaikos neaplenkia nė E. S. viršūnių. Toks Spakas jau nekartą yra pareiškęs, kad pavergtųjų reikalai neliestini.

E. S. veiklos pradžioje 1949 m. buvo sudaryta, kaip kad ir prie Europos Tarybos, speciali Centro bei Rytų Europos Komisija. Jos sudėtin įėjo žymūs britų, prancūzų, belgų, olandų politikai, partijų vadai. 1952 m. pradžioje komisijos sukviestas centro ir rytų Europos konferencija be kita ko nutarė: sudaryti Tremtinių Kultūrinės Akcijos Komitetą, steigt Tyrimų bei Informacijos Institutą, steigti Tremtinių Fondą, organizuoti pagalbą tremtinių kultūros įstaigoms, siekti tremtiniams lygių su krašto piliečiais verslo teisių ir kt. Bet kad šių nutarimų vykdymas priklausė Europos Tarybos, kuriai jie nebuvo prie širdies, tai taip ir liko tik nutarimais. Pati komisija pakibo ore. Šiandien jau niekas jos vadovybėje nenori būti, kad nesikompromituotų.

Lietuvai Europiniam Sąjūdyje rūpestingai atstovauja dr. S. A. Bačkis.

Europos Federalistų Sąjūdyje pastoviai Lietuva lig šiol neatstovaujama. Europos LF bičiulių konferencija šiuo sąjūdžiu yra parodžiusi susidomėjimo.

Iš politinių grupių internacionalų Nouvelles Equipes Internationales lig šiol pavergtiesiems daugiausia palankumo rodo. Kai socialistų internacionalas tik po didelės kovos Lietuvą priėmė; kai liberalų internacionalo praėjusią vasarą Luksemburge

įvykęs kongresas pavergtiesiems buvo abejingas, NEI šiuo atžvilgiu yra beveik išimtis. Lietuvai NEI paprastai atstovauja E. Turauskas, liberalų internacionale — S. Žymantas, socialistų — prof. J. Kaminskas.

Pavergtųjų kraštų tarptautiniai sambūriai veik išimtinai telkiasi Amerikoje. Jucse visuose Lietuva atstovaujama, kaikuriems jų lietuviai ir vadovauja. Pažymėtinas Buv. Politinių Kalinių Tarptautinės Federacijos žingsnis bolševikų revoliucijos laimėjimo dieną (lapkričio 7 d.) paskelbti Nežinomojo Kalinio Diena, tuo būdu suteikiant jai naujos prasmės. Šioj akcijoj lietuviai vadovaujamai pasireiškė. Stipriai pasireiškė ir Žaliojo Internacionalo ir Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unijos veikloj. Stipriai Lietuva stovi Centro ir Rytų Europos Konferencijoj, kuri ypač ryšium su pastarojo meto tarptautiniais įvykiais rodo iniciatyvos. Lietuviai pozityviai reiškiasi ir vadinamam Antradienio Sambūry, ir Antibolševikiniam Tautų Bloke Chicagoje. Nesutvarkytas lig šiol Lietuvos atstovavimas Centro ir Rytų Europos Krikšč. Profes. Sąjungų Federacijoj.

Paskutiniu laiku Vlikas yra panoręs Lietuvos atstovavimą bendriniuos tarptautiniuos pavergtųjų sambūriuos rezervuoti savo kompetencijai. Esmėje, žinoma, toks Lietuvos atstovavimas derėtų vadovaujančiam laisvinimo organui. Bet iš Pfullingeno ir dar dabartiniam Vlikui tai neįvykdoma.

Baltų Taryba Vokietijoje yra Baltijos kraštų internacionalas, veikiąs nuo 1946 m. Tik estų bei latvių politiniams centrams esant ne Vokietijoje, paskutiniais metais Baltų Tarybos vaidmuo pasidarė nereikšmingas. Net Baltijos federacijos studijas ji pavedė Baltijos Laisvės Komitetams New Yorke. Amerikoje Baltijos internacionalui atstovauja Laisvės Komitetų bendri organai, Baltijos Laisvės Namai (Baltic Freedom House) ir "The Baltic Review" žurnalas.

Apskritai Lietuvos įsijungimas į tą ar kitą tarptautinį sambūrį yra prasmingas jau vien tuo, kad šiuo keliu Lietuvos siekimai gauna kitų paramos. Vienas betkurio žygio svoris bus tik vienos Lietuvos vardu, jau kitas svoris, kai einama trijų Baltijos valstybių vardu ir dar didesnis, kai drauge su Baltijos valstybėmis eina Lenkija, Čekoslovakija, Vengrija, Rumunija, Bulgarija.

Lietuvos draugai. Netenka aiškinti, kad JT ir šiaip įvairūs internacionalai atspindi pirmiausia didžiųjų valstybių politiką. Nei britas, nei prancūzas negali vienoks būt Jungtinėse Tautose ar kuriame internacionale, juoba valdančios grupės žmogus, o vėl kitoks savo valstybės politikoje. Todėl ir laisvinimo veikloje svarbu ne tik lenkti, bet ir stebėti ypatingai didžiųjų valstybių politiką. Tam gali daug padėti to ar kito krašto Lietuvos draugai. Nepriklausomybės metais pvz. turėjome britų parlamente draugų, kurie stengėsi Lietuvos reikalui padėti. Kaip yra tuo atžvilgiu šiandien — neaišku, regimų ženklų nematyti. Prancūzijoj tuo atžvilgiu neabejotinai geresnė padėtis. Gaila, kad Vlikas mūsų Paryžiaus veiklią ekspozitūrą "išlaisvino" iš galimybių dirbti, ir dėl to šiandien nebeturime nei Bulletin Lithuanien, nei Revue Parlamentaire.

Padėtis Jungtinėse Valstybėse. Be abejojimo, ten Lietuvos laisvinimo reikalas geriausiai stovi. Tiesa, ir laisvinimo jėgų ten nestoka: pasiuntinybė Washingtone, gen. konsulatas su 3 konsulais New Yorke, konsulatas Chicagoje, ALTas su Vykdomuoju Komitetu, su Informacijos Centru ir skyrių tinklu, be to, nuo 1951 m. vasaros LLK.

Turint galvoj min. žadeikio amžių, jis, palyginti su kai kuriais kitais savo kolegomis, yra dar judrus.

Ir į Valstybės Departamentą pajuda ir egzilų sambūry reiškiasi. Jam tenka globoti raktai nuo Amerikos atšildomo Lietuvos aukso. Dėl šių raktų jis turbūt ne mažiau stropus, kaip šv. Petras dėl paties Dangaus raktų. Tuo jis saugo savo suverenumą. Žadeikis Washingtone, kaip seniausiai akredituotas, yra diplomatinio korpuso dekanas ir tam tikromis progomis turi tam tikrą vadovaujamą poziciją.

Žymų Lietuvos laisvinimo kovoj vaidmenį atlieka ALTas. Tatai liudija ir Kongreso nutarimas ištirti Baltijos valstybių okupaciją. Lietuvos ar visų trijų Baltijos valstybių memorandumais Jungtinės Tautos jau daug kartų prašytos ištirti padėtį, sustabdyti genocidą, pašalinti neteisėtą Sov. S-gos okupaciją, atstatyti teisę. Tie skundai ir prašymai eigos nesulaukė, daugiausia kad buvo išdalinti delegacijoms. Ko per 8 metus nesiėmė Jungtinės Tautos, tatai nutarė JV Kongresas. Tegu tatai daroma ir tik šaltojo karo pagrindu, kiekvienu atveju Baltijos valstybių okupacijos tyrimas JV Kongreso Komisijoje yra reikšmingas šioms valstybėms įvykis, kurio teisiniai padariniai priklausys nuo bendros tarptautinės raidos. ALTas ir visi lietuviai gali pagrįstai didžiuotis, nes šiam Kongreso žygiui laimėti labai daug prisidėjo ALTas ir jo veikėjai. Tik kaikurie ALTo pirmūnai be reikalo baidosi pasipildymo naujomis pajėgomis.

Lietuvos Laisvės Komitetą kaikas linkęs laikyti tik Europos Laisvės Komiteto lietuviška atžala, kaikas, atvirkščiai, savarankišku lietuvių veiksniu. Kaip ten bebūtų, aštuoni "diplomuoti" politikos "tūzai" plus keletas techniško personalo žmonių, iš šalies žiūrint, turėtų daug padaryti. Teisybė, jie buvo pažadėję eilę reikalingų leidinių: enciklopedinę "Lithuania", istorinę geografiją, Lietuvos pakraščius, žemėlapį ir kt. Faktiškai gauname tik nereguliariai pasirodančią "Lietuvą". Mažoka! Visuomenė turi pagrindo laukti iš LLK daugiau.

Dar daugiau laukia iš daugumo konsulų. Faktiškai galbūt geriau jų jėgas koncentruoti pačioj pasiuntinybėj. Tiek Lietuvos auksu mintančių vyrų, o jų veiklos nejausti. Kai Kersteno komisijai prireikė medžiagos, tai pradėta rankioti. Ir jei dalis šios rūšies medžiagos jau yra žuvus, jei dalis nepateks Kongreso bylon, tai už tai didelė atsakomybė visiems veiksniams, bet labiausiai Lietuvos auksu mintantiems.

D. Britanijoj Lietuvos laisvinimo reikalas visais atžvilgiais prasčiau stovi nekaip Jungtinėse Valstybėse. Britai, nors ir tik de facto, Lietuvos prievartinį įjungimą yra pripažinę. Visa Britanijos pokarinė politika, jau nekalbant apie karo metą, sovietų atžvilgiu yra perdėm appeasementinė. Lietuviškieji veiksniai Britanijoj, be 1950 m. išleisto mimeografuoto leidinėlio "Some Aspects of the Soviet Russian Rule in Occupied Lithuania", per pastaruosius metus regimai nieku nėra apsireiškę. Ar tai objektyvių, ar subjektyvių sąlygų, ar abejų drauge padarinys — sunku spręsti.

V. Vokietijoje Lietuvos laisvinimo veiklai geriausios galimybės. Geresnės net kaip JV, nes, jei JV esamą padėtį gali neribotai tęsti, V. Vokietija suskaldytos Vokietijos ilgai kęsti negali. Be to, V. Vokietija iš arti, betarpiai mato sovietinę praktiką. Nėra abejojimo, kad, suverenumą atgavus, V. Vokietija bus Europoj antisovietinės veiklos centras. Vokietijoje ir JV savo šaltojo karo įstaigas yra įkurdinusi. Todėl nenuostabus V. Vokietijos palankumas sovietų pavergtiesiems kraštams. Kad tuo palankumu mūsiškiai čionykščiai veiksniai lig šiol nenorėjo ar nesugebėjo pasinaudoti, tai apgailėtinas Lietuvos laisvinimui nuostolis. Buvo ne-

apdairumo, kad Lietuvos - Vokietijos santykiai buvo tarsi užmiršti 1945-46 metais, kai vokiečiai, parblokšti ir nelaimingi, būtų buvę linkę toli siekiančioms nuolaidoms. Faktiškai kontaktai Bonnoje pradėti tik 1950 m. Jie turėjo gerą pagrindą, bet vėliau pasidarė tarpveiksnių derybų dalyku ir pakibo ore ir atsidūrė latvių ir estų uodegoje. Bonna laisvinimo veiksnių pareigose ir tarpusaviniuose santykiuose yra tamsi dėmė.

Ispanijoje ir Portugalijoje Vliko pavestas vysk. Brizgys jau 1950 m. "čiupinėjo" Lietuvos atstovavimo atnaujinimą. Atsimename, kad jo misija visiškai pasisekė. Tačiau kaip su Ispanijos ir Portugalijos palankumu laisvinimui elgiasi veiksniai? Nei Madride, nei Lisabonoj net jokio mūsų ryšininko dar ir dabar nėra. Net savaneriu ryšininku Turauskui pasisiūlius, nebuvo paskirtas. Reutlingeno veiksnys be Romos veiksnio neišdrįso Turausko skirti, o Romos veiksniui turbūt Turausko asmuo nepatinka, tai todėl Lietuvos atstovavimas Iberų pusiasalyje tebelaukia, nebeprisivydamas latvių, kurie atstovavimo reikalu vėliau pradėjo rūpintis ir anksčiau jį sutvarkė.

Italijoje lietuviškųjų veiksnių apstu: atstovybė prie Šv. Sosto, min. Lozoraitis, Šv. Kazimiero Kolegija, marijonai, saleziečiai... Tačiau atstovybė prie Šv. Sosto be pasikartojančių vagysčių joje kitais garsais nepasiskardena. Min. Lozoraitis bent jau tvirtai reiškiasi, gindamas savo šefystę, nors faktiškai Lietuvos laisvinimui lygiai tiek pat darbuojasi, kaip ir jo kolega Girdvainis, net gal kiek neigiamiau, nes kartais linkęs ir dirbantiems kliudyti, kaip tai atsitiko 1953 m. vasario 16 d. minėjimą Romoje organizuojant. Žinoma, kliūva ir "geležinė uždanga" tarp via Barnaba Oriani 87 ir via Casalmonferato 20. Kliūva ir mistiški reiškiniai atstovybėje prie Šv. Sosto, atstovą paverčią, anot Herbačiausko dvasia be vietos, tuo pat metu valgantį pietus atstovybėje ir atostogaujantį Capri. Užtat Lietuvos reikalai daugiau atitenka tik privačiai iniciatyvai.

Privati iniciatyva. Ji svarbų vaidmenį vaidina ne tik mūsų laisvinimo pastangose Italijoj, bet ir daug kur kitur. Ne tik energingasis kun. V. Mincevičius Romoje, bet ir Čibiras Montevideo, ir dr. Padalis Amerikoje su savo antruoju šimtu paskaitų JV visuomenės grietinėlei, ir M. Kižytė, A. Rudis, V. Kvietkas su veikla Kersteno rezoliucijos reikalui, ir Dr. Eretas su savo žiniomis apie Lietuvą Šveicarijos enciklopedijai, ir Dr. Maceina savo veikalais vokiečių kalba ir savo redaktoriavimu Herderio enciklopedijoje ir bendradarbiavimu Italijos katalikų enciklopedijoje, ir eilė kitų nešefuotų, nevlikuotų lietuvių patriotų sava iniciatyva Lietuvos laisvinimo indėlį padidina kartais net daugiau, nei tam pašauktieji. O ir taip atsitinka, kad veiksnys pasistengia privačią iniciatyvą užmušti. Faktas. Kai, tęsiant Vliko delegacijos 1950 m. pradėtas pastangas atstatyti Lietuvos atstovavimą prie Italijos vyriausybės, privati iniciatyva pasiekė pozityvių rezultatų ir apie tai painformavo Vliko Vykdomąją Tarybą, tai ši atrėžė: "Vykdomoji Taryba prašo Tamstą susilaikyti Italijos valdžics įstaigose nuo betkokių tolimesnių žygių dėl neoficialaus Vliko atstovo paskyrimo prie Italijos Užsienio Reikalų Ministerijos. Politinė diplomatinė veikla derinama Lietuvos Diplomatijos šefo ir VLIKo pirmininko sutarimu". Ir reikia tik stebėtis, kad anas patriotas lietuvis po šiokio atsakymo negavo širdies priepuolio. Į tai jis, tarp kitko, paaiškino: "Vykdomosios Tarybos atsakymu esu giliai nustebintas ir įskaudintas. Nenoriu tikėti, kad mano veikla būtų žalinga Lietuvos bei lietuvių reikalams, kaip taip pat negaliu galvoti, kad kurio nors asmens

ar partinės grupės reikalai Vykd. Tarybos būtų statomi augščiau už bendrąjį Lietuvos labą... Vykd. Taryba turi pilną teisę kam nori duoti ar neduoti įgaliojimą kalbėti ir veikti jos vardu, bet man yra nesuprantamas draudimas (eilę metų dirbančiam savo Tėvynės ir tautos labui) Lietuvos piliečiui veikti savo vardu Lietuvos gerovei. "Kiekvienas lietuvis šiandien yra savo Tautos ambasadorius", yra pareiškęs min. Balutis... Į Jūsų draudimo motyvą: "Politinė diplomatinė veikla derinama Lietuvos Diplomatijos Šefo ir VLIKo Pirmininko susitarimu", turiu pareikšti, kad jeigu lietuviškoji visuomenė, prieš ką nors darydama, būtų turėjusi laukti virš minėtų autoritetų susitarimo, tai būtų tekę laukti apie 7 metus. **Tai būtų buvęs tikras nusikaltimas prieš savo Tėvynę ir Tautą".** (M. p.).

Šioj laisvinimo padėties mozaikoje regime nemaža teigiamų, patrauklių, padrąsinančių reiškinių bei faktų. Bet regime joje nemaža ir neigiamų, trukdančių, piktinančių ir nuviliančių reiškinių. Įsidėmėtina, taisytinieji dalykai didžiąja dalimi yra mūsų pačių valioj.

P. Juodvalkis

APIE VLIKĄ IR VLIKE

1. Gelbėjimas iš "valdžios krizės". Kad Vlike "nebegerai", pripažįsta jau beveik visos jį sudarančios grupės. Jų centrai New Yorke svarsto planus jam reformuoti. Jeigu terūpėtų klausimas, kaip sėkmingiau organizuoti laisvinimo darbą, nesunku būtų susitarti dėl tų reformų. Bet prisideda ir kiti motyvai, kurie diktuoja reformų pobūdį: vienoms grupėms rūpi, anot VT pirmininko, raktines pozicijas išlaikyti savo grupės rankose; kitoms rūpi reprezentuoti valdžią ir ją išlaikyti Vliko rankose; trečioms rūpi valdžios aureolę nuo Vliko nukelti ant "šefo" galvos. Šitie antriniai motyvai kartais virsta pirminiais ir neleidžia surasti reformų projektams bendro vardiklio. Ar nebūdinga toms nuotaikoms yra pastaba spaudoje (Dirva 1954, Nr. 8), kad viena iš priežasčių, skatinusių skubintis su reorganizacija, išnykusi, nes paskutiniu laiku praėjusi Vlike "valdžios krizė". O jei praėjusi, tai sumažėjęs ir reikalas skubintis su reformomis.

2. Kas toji "valdžios krizė". Jos pavojus atsirado susiklosčius vlikiniams žmonėms į du blokus, kurių vienas labiau tarės ginąs Vliko reikalus, kitas "šefo". Pirmojo prieky atsidūrė pats VT pirmininkas su Ūkininkų S-gos, "Vienybės Sąjūdžio" ir dviem Kr. Dem. atstovais. Antrojo prieky atsidūrė Ūkininkų Partijos, Laisvės Kovotojų S-gos, Tautinio Sąjūdžio atstovai. Padėtis susidarė tiek aštri, kad VT pirmininkas kaltino tautininkų atstovą VT posėdžių raportus pateikiant Lozoraičiui ir L. R. Santarvei. Kad to nebūtų, nutarta neleisti daryti VT nariams jokių užrašų posėdy. Dėl tų ir dar kitų priežasčių Vliko ir VT pirmininkai kreipėsi į Tautinio Sąjūdžio vadovybę, kad pakeistų savo atstovą. Bet tautininkų atstovo pakeisti nepasisekė, kaip tai buvo padaryta su liaudininkų atstovu. Padėtis tempėsi, o tuo tarpu artėjo metų galas su Vliko statuto punktu, kuris reikalauja naujų metų pradžioje perrinkti Vliko ir VT pirmininkus. Tas paragrafas įdavė į rankas priemonę VT pirmininko ir jo draugų opozicijai: ji grasino nebalsuosianti už dabartinius Vliko ir VT pirmininkus. Čia ir buvo toji vidaus krizė, dėl kurios Vlikas galėjo likti be "valdžios". Gelbėti iš jos ėmėsi centrai New Yorke. Spaudai buvo pateiktas jų susitarimo komunikatas, kuriame tas nelemtas paragrafas buvo siūloma suspenduoti. Centrai nutarė, bet jų atstovai Vlike nepaklausė (ne pirmas toks atsiti-

kimas!) ir paragrafo nesuspendavo — negalima gi buvo išleisti iš rankos tokios priemonės, kuria galima buvo paspausti. Ir paspaudė. Prieš Vliko posėdį buvo skyrium tarp kelių Vliko narių dramatiškas pasikalbėjimas, kurio esmė galėtų būti sutraukta taip: — VT pirmininkas: ar balsuosit už mane? Trys vienas paskui kitą: ne. VT pirmininkas: tai kas daryt? Ūkininkų Partijos atstovas: nekvestijonuok tautininkų žmogaus ir palik VT tos pačios sudėties. VT pirmininkas: Gi tada balsuosit už mane? Gavęs teigiamą atsakymą pareiškė priimąs sąlygą. Sutinkas — kalbėjo pirmininkas dar metus pasiaukoti tautos labui. Tik tegul jau čia nekalbąs apie pasiaukojimą ir patriotizmą — įspėjo vienas iš dalyvių. Tada VT pirmininkas: prieš tautininkų atstovą užsiangažavęs ne tik jis vienas; dar ir jo kolegos Ūkininkų Sąjungos ir mažlietuvių atstovai. Ūkininkų Partijos atstovas jį nuramino, pažadėdamas tuos sutvarkyti dar prieš posėdį. Ir sutvarkė. Gavus pažadą VT narių nejudinti, VT ir Vliko pirmininkai buvo perrinkti dar metams, nes buvo surastas bendro intereso vardiklis. Štai ir buvo pavadinta spaudoje "valdžios krize" Vlike.

"Valdžios krizė" pašalinta, bet liko darbų ir pareiškimų krizė. Kitoje vietoje buvo užsiminta apie Vliko darbų krizę, o čia keliais pavyzdžiais tenka nurodyti dar

3. Pareiškimų krizė. Vokiečių kalba leidžiamas Vliko biuletenis 1953. 11. 6 pirmame straipsny paskelbė, kad baltiečiai savo laisvinimo kovos centrą telkia Europoje ir dėl to laisvinimo organai Europoje. Ir argumentuoja: nors esą Baltijos tremtinių daugiausia įsikūrusių Jungt. Valstybėse, **"tačiau įvykių eiga parodė, kad nei sutelktos jėgos Amerikoje ir net nei Eisenhowerio vyriausybės ryžtingai draugiška laikysena, nei Amerikos visuomenės šiltos simpatijos pabaltiečiams negali būti jo kis lemiamas veiksnys jų kovoje dėl laisvės".** Taigi išeitų, kad Vlikas nenori pripažinti Amerikai lemiamo vaidmens mūsų laisvės kovoje. Tiesa, nepasakė taip pat, kad tas lemiamas veiksnys galėtų būti Vlikas Vokietijos užkampyje. Tačiau kai Amerikos pirmaujamo ir lemiamo vaidmens tarptautinei politikai, tiek T. Rytuose, tiek Artimuosiuose, tiek ir pačios Europos arenoje niekas neginčija, atrodo daugiau negu keistas toks Amerikos rolės nuvertinimas laisvinimo reikalams, skelbiamas Vliko ir dar kitataučiams.

Gruodžio 24 iš Miuncheno Amerikos Balso kalbėjo VT pirmininkas. Iš vykdomojo organo pirmininko galėtum laukti konkrečių įvykdytų per metus darbų kraštui. Bet jis tenkinosi tuščiomis bendrybėmis ir dar klaidinančiomis ir pavojingai gundančiomis a la: "mes jau galime nedvejodami tvirtinti: prošvaistės jau aiškios ir teisybės pasauly aušra jau ganėtinai ryški". Arba: "siekimuose susilaukti tiesos triumfo jau atsiveria nauji horizontai". Gaila, Dr. Karvelis ir Msgr. Krupavičius nebus įspėję VT pirmininko, jog Vlikas savo tremties pradžioje tokias ružavas iliuzijas buvo persirgęs. "Greitos įvykių raidos" teoriją atgaivinti ir skelbti kraštui yra jo gundymas... Kad VT pirmininkas laisvinimo veiksniais telaiko tik Vliką ir diplomatus, jo valia. Lig šiol tokiais veiksniais buvom pripažinę ir Altą, ir LLK, ir bendruomenę ir dabar manom, kad jie yra pozityvesni veiksniai už Vliką šiuo metu... Bet neskanu, kai VT pirmininkas skelbia: tautos dalis velka jungą, dalis laisvajame pasauly. Kai trys milijonai velka jungą, o trupiniai atsidūrė dar laisvajame pasauly, tai vienus ir kitus žymėti tuo pačiu tautos dalies vardu nėra nei teisinga nei juo labiau taktinga, kalbant taip kraštui. Medžio nevadiname medžio dalim,

nors audra būtų atplėšus ir ne vieną jo šaką.

Eltos Informacijos 1945. 2 10 "informavo" taip: **"Dalyvaujant Berlyno konferencijoje** buvo galima įsitikinti, kad mes turime labai nuoširdžių ir gerų draugų. Visi paaiškinimai apie mūsų padėtį buvo mielai išklausomi, o mūsų pateikiamoji medžiaga — su susidomėjimu priimama". Taigi Vlikas "dalyvavo" Berlyno konferencijoje! Užuojauta Bonnos vyriausybei, kuri Berlyno konferencijoje negalėjo dalyvauti. Vlikas tiek džiaugsmo parsivežė iš Berlyno "konferencijos". Užuojauta Austrijos atstovui Figliui, kuris be jokio džiaugsmo parvyko iš konferencijos.

Dar vienas tokių informacijų faktas.

Eltos informacijos paskelbė apžvalgą, ką spauda rašė apie A. Smetoną jo mirties sukakties proga. Kaip tai atliko, terodė mažutė ištrauka iš "Darbininko", kuris rašė: **"Tautininkų žmonėse** Smetona sugebėjo išlaikyti autoritetą tautos vado, kuris siekė jai gerovės, pozityviai ugdė tautos susiklausymą ir kūrybinę pažangą... demokratinėje visuomenėje Smetona buvo kaltinamas asmens laisvių užgniaužimu ir demokratinės minties natūralaus augimo stabdymu, kas demoralizavo tautą ir valdžios pasparnėje priveisė pataikūnų karjeristų". O Vliko organas tų žodžių mintis štai kaip perdavė: **"Žmonėse** Smetona sugebėjo išlaikyti autoritetą. Jis siekė tautos gerovės, ugdė susiklausymą ir kūrybinę pažangą. Nenuostabu, kad Smetonos labai neužkenčia bolševikai".

Tatai vadinas "tiesa", kurios skleidimu Lietuvą laisvina... Nesiskaitymas su žodžiais ir tiesa yra vienas iš ženklų tos dvasinės Vliko krizės, kuri labiausiai reikalinga neatidėliojamo gydymo.

TIESOS VARDAN

Krikščionių demokratų ir Ūkininkų Sąjungos bendras pareiškimas "Darbininkas" 1952. 10. 17) dėl LF pasitraukimo iš Vliko, stengėsi nuvertinti LF pasitraukimo motyvus netiesioginiu argumentu: girdi, LF prašnekęs kaltinimais Vlikui, tik pasitraukęs iš jo, o **"anksčiau tokie priekaištai nebuvo daromi".** Po metų jau vienas P. Vainauskas vėl kartoja: esą pats Braazitis apie Vliką teigiamai atsiliepęs, **"kol nebuvo patyręs nepasisekimo praeiti į Vykd. Tarybą"** ("Tėvynės Sargas", 1953, 1-10 nr.). Tikimybei sustiprinti ir vienu ir antru atveju buvo cituojamos Brazaičio viešų pareiškimų ištraukos. Dar vėliau tą patį argumentą perėmė "Naujienos" (1953 gruodžio 29).

Tokie tvirtinimai neteisingai nušvietė faktinę padėtį — LF nusistatymą dėl Vliko ir jo veiklą bei pasisakymus Vlike. Kadangi jie kartojami, tad tiesos dėliai randu tikslinga atkreipti dėmesį į šiuos faktus, kurių fone aiškės, kiek yra teisingi anie tvirtinimai:

1. Lietuvių Frontas Vliko negeroves matė ir apie jas kalbėjo atvejų atvejais ne nuo pasitraukimo iš Vliko. Priminsiu bent kaikuriuos rašytus, taigi lengvai patikrinamus, žodžius, kurie yra Vliko ar jo pirmininko žinioje. Jau 1946 m. kovo 12 dienos LF atstovo rašte Vlikui buvo konstatuojama, kad **"Vliko dauguma pasirinko, mano supratimu, ne tą kelią, kuris veda į Vliko orumo ir jo akcijos stiprėjimą".**

1950 m. gruodžio 12 d. LF atstovo rašte Vliko pirmininkui buvo kritikuojami kai kurie Vliko žingsniai ir priminta, jog **"dantis sukandus galima toleruoti, kad į VT narius skiriami žmonės, kurie nieko nenusimano jiems skirtose pareigose ir faktiškai nedirba".**

Primintas čia gali būti ir raštas Vliko pirmininkui, rašytas 1951 m. vasario 27 d. arba kitas, rašytas 1952 m. vasario 25 d., kuriame LF atstovas, kritiškai įvertinęs kai kuriuos Vliko veiksmus, tarp ko kita sako kad **"Vliko narių tarpe ne nuo šiandien yra dingusi tarpusavio pagarba ir respektas žmogaus asmenybei"**; kad **"nesiskaitymas su Lietuvos laisvinimo interesu ... sukėlė didelio kartumo ir nustebimo"**; ten pat pareikštas apgailestavimas, kad **"Vlikas pasišovė savo rankomis vykdyti antivlikinius ir antilietuviškus veiksmus"**.

1952 m. birželio pabaigoje ar liepos pradžioje "Darbininko" organizuotame privataus pobūdžio pasitarime, dalyvaujant ir KD pirmininkui, kilus kalbai dėl padėties Vlike, LF atstovas pareiškė savo asmeninį nusistatymą, kuris tikrai nebuvo tokis, kokį vaizduoja P. Vainauskas "Tėvynės Sarge", nes po jo KD žmonės ėmė skelbti viešai ir Pfullingeną informavo, jog Brazaitis einąs prieš Vliką.

Visa tai buvo tuo metu, kai Lietuvių Frontas tebebuvo Vlike.

2. Būdamas Vlike, LF laikėsi taisyklės, kad kolektyvo nariui privalu to kolektyvo negalias aiškintis pačiame kolektyve, neinant su jomis į viešumą ir viešumoj tereiškiant bendrą kolektyvo priimtą nusistatymą. Taip LF suprato savo lojalumą Vlikui. Kai jau pastangos reikalus taisyti pačiame kolektyvo viduje nieko negelbsti, tada garbingiau iš kolektyvo pasitraukti ir tik tada prašnekti viešai. Šitas kelias LF ir buvo pasirinktas.

Minėtus faktus nurodžiau skaitytojui, kuris yra toliau nuo politinių užkulisių. Neturėjau pretenzijų paveikti jais anų pareiškimų autorius, kurie, stovėdami tų užkulisių prieky, žinojo ar turėjo žinoti tiesą ir visdėlto kalbėjo netiesą.

J. Brazaitis

ŽYMĖTINI VARDAI

Vieni su įvairiomis savo gyvenimo ir darbo sukaktimis praeina negirdomis, ir visas jų gyvenimas lieka nepastebėtas, ne dėl to, kad jis nebūtų reikšmingas visuomenei, bet dėl to, kad jie eina per gyvenimą tyliai, nesušlamėdami ir nieko nė galu nago neužgaudami. Kiti eina per gyvenimą, išsiųsdami priešais save trimitininkus.

Magdalena Avietėnaitė yra vienas iš pirmosios rūšies jubiliatų. Ji, duktė Adomo ir Magdalenos Paulionytės, buvo ilgametė pareigūnė Lietuvos užsienių reikalų ministerijoje (Eltos direktorė, spaudos ir informacijos skyriaus direktorė), krikščionių darbininkų organizatorė, anglistikos katedros vedėja universitete, žurnalistė, redaktorė, Amerikos lietuvaitė. Dabar ji Manhattanville Šv. Širdies kolegijos bibliotekininkė konsultantė.

Teisingumas ir rezistencinis solidarumas skatina, o aplinkybės jau leidžia priminti dar vieną jos tyliai ir uoliai eitą pareigą — tai jos veiklą rezistencijoje. Vokiečių okupacijos metu ji įsijungė į rezistencijos tinklą. Ji pasiėmė pareigą sekti pasaulio radiją ir informavo pogrindinės spaudos redaktorius. Ji buvo paskiau Vliko politinės komisijos narys, Vliko politinis patarėjas. Tremtyje su jai įprastu atsidėjimu ir rūpestingumu ji redagavo ir vertė Vliko memorandumus, o taip pat pirmuosius Vliko leidinius anglų kalba. Ji buvo ir Raudonojo Kryžiaus gen. sekretorius ir jo reikalais vykdavo į tolimas keliones.

Kas sykį įsitraukė į rezistencijos darbą, nelengva jo atsisakyti, nors būtum atitrūkęs nuo kokių rezistencinių centrų. Širdis neatleidžia — ir Amerikoje Avietėnaitė individualiai pranešimais bei pasikalbėjimais kelia tarp amerikiečių jų simpatiją Lietuvai.

Nekėlė jubiliejaus nė **Viktoras Gailius,** pernai rugpiūčio 27 sulaukęs 60 metų amžiaus. Tai M. Lietuvos tylus ir tylios kovos kovotojas: jau 1918 Maž. Lietuvos Tarybos sekretorius; 1919-21 pareigūnas Lietuvos atstovybėje Berlyne, 1922 Lietuvos atstovas Talline, 1923 Klaipėdos krašto direktorijos prezidentas, 1925 Klaipėdos krašto gubernatoriaus patarėjas, 1932 Klaipėdos krašto seimelio ir Klaipėdos miesto seimelio narys, 1935 Klaipėdos uosto direkcijos narys, 1938 Klaipėdos krašto gubernatorius; vokiečiams Klaipėdą okupavus, Klaipėdos uosto Lietuvos zonos administracijos tarybos narys. Tremtyje 1948 išleistas jo paruoštas Vokiškai lietuviškas žodynas; buvo Vliko bendradarbis, paskui LF atstovas Vlike, Vliko reikalų vedėjas, LRK vyr. valdybos narys ir reikalų vedėjas. Tebegyvena Vokietijoje.

Nežiūrint silpnos sveikatos (pirmojo pasaulinio karo invalidas) — nepaprastai darbštus, tiek pat kuklus, bet tvirtas ir garbingas savo nusistatymuose.

Adomas Jakštas vadindavo tokius šviesius veikėjus žiburiais. Tik šiuo atveju abudu jubiliatai prik'auso prie tokių žiburių, kurių nematai, nepastebi, tik jauti, kad apie tave daros šviesiau ir giedriau.

*

Prof. Juozas Kaminskas, kuriam 1954 sausio 2 suėjo 75 metai, yra vienas iš tų tvirtybės ir pastovumo šulų tarp judrių gyvenimo, anot Ramono, dulkių. Jis yra Lietuvos socialdemokratų lyderis, žurnalistas, redaktorius, 1917-20 Lietuvos Tarybos narys, Nepriklausomybės akto signataras, 1919 maitinimo ministeris, visų demokratinių seimų atstovas, 1926 seimo vicepirmininkas, Lietuvos universiteto profesorius, Kauno vandentiekio ir kanalizacijos statytojas, rezistencijos dalyvis, pirmasis Vliko pirmininkas, Vykdomosios Tarybos vicepirmininkas, ūkinio atstatymo bei finansų tarnybų valdytojas, Vliko išrinktas VT pirmininku, bet ligos sukliudytas buvo priverstas iš vlikinės veiklos pasitraukti (nuo tada ypačiai išryškėjo Vliko negalės).

J. Kaminskas imponuoja savo principingumu. Savo principų, įsitikinimų tvirtai laikosi ir dėl jų įvykdymo kietai kovoja. Jei negali jų tuo tarpu pravesti, kantriai laukia, bet neišsižada ir į kompromisus dėl principų neina. Tokis jis buvo Lietuvos Taryboje (iš kurios net buvo pasitraukęs, kai negalėjo sutikti su daugumo sprendimu, ir grįžo atgal tada, kai dauguma surado sprendimą, kuris derinosi su jo nusistatymu); tokis buvo ir Vliko veikloje, ypačiai įvairiose derybose.

AR VADOVAUTI YRA NUSIKALTIMAS?

"Naujienose" gruodžio 29 d. Kv. ilgu straipsniu, vardu "Į kokią Laisvę", sutiko "Į Laisvę" pirmą numerį. Jis rašė, kad "Į Laisvę" straipsniai parodę daug "ambicijos", "arogancijos", "veržimosi į vadovavimą", "nesiskaitymo su priemonėmis", "neišbalansuotumo politikoje, stiliuje ir gal psichikoje", trūkumo "demokratinės kultūros", kas tik rodą, kaip Lietuvių Frontas "supranta kultūrinę demokratiją".

Atskirų rašinių, sako autorius, "vertingesne medžiaga laikytini: Žilvino daina 'Partizanei', J. Brazaičio 'Srovė ir uola', gana atviras, bet lygiai atvirai šališkas L. Prapuolenio 'Atviromis akimis', pora straipsnelių apie Lietuvos sovietinimą (vertingiausi numerio straipsniai), P. Juodvalkio 'Iš Vliko veiklos' (vietomis aštri ir taikli kritika, nors stebimės autoriaus charakterizavimu Vliko narių smurtininkais ir nusikaltėliais). (Nors tokių terminų tame straipsnyje nebuvo. Red.). Atskiro paminėjimo vertas L. U. str. 'Palyginus 'T. Sargą' ir 'Varpą' — aštriu

disonansu iš kitų tuščiavidurių straipsnių išsiskiria savo nuoširdžiu žodžiu, skirtu tiek saviesiems, tiek svetimiesiems, savo bendro kelio ir žmoniškesnių principų tarpusavio sugyvenime ieškojimu (tokios dvasios iki šiol iš katalikiškosios spaudos rasdavome tik 'Aiduose')".

Tokius įspūdžius pirmasis "Į Laisvę" numeris pažadino "Naujienų" vertintojui. Su įspūdžiais paprastai nepolemizuojama. Jų atvirą pareiškimą tenka priimti kaip charakteristiką norų, kultūrinio skonio, moralinio supratimo, o gal ir mokėjimo svetimą mintį suprasti dalies tos visuomenės, į kurią pataiko nueiti "Į Laisvę" su savo idėjomis ir informacijomis.

Atrodo tik, kad "Į Laisvę" vargiai galės sutarti su tos visuomenės dalies čia pareikštu neigiamu nusistatymu dėl vieno klausimo, kuris iš tikrųjų įprasmina visuomeninį veikimą — dėl v a d o v a v i m o. Vadovavimo terminas jos apgaubiamas miglotu turiniu ir padaromas baubu gąsdinti gal daugiau kitiems, nei sau. O iš tikrųjų kiekvienas, kas išeina į visuomeninį veikimą plačiąja prasme, sąmoningai ar nesąmoningai siekia vadovauti. Parapijoje kunigas, mokykloje mokytojas, spaudoje leidėjas ir žurnalistas, politikoje partija, partijoje lyderis — visi jie siekia vadovauti, t. y. savo pareikštomis mintimis, savo asmenybe, savo veiksmais daryti įtakos aplinkai ir laimėti jų mintis bei nuotaikas. Tai yra natūralus visuomeninis reiškinys. Kas kitus nori dėl jo smerkti, ar neslepia savyje iš tikrųjų noro kitus nuo vadovavimo atgrasinti, kad pats liktųsi tik vienas vadovavimo lankose?

Visai kitas klausimas — kaip, kokiomis priemonėmis siekiama vadovauti — leistinomis ar neleistinomis. Vienos nuomonės ir šiuo klausimu nėra ir, tur būt, nebus. Vieni mano, kad bent siauresniame visuomeniniame veikime, politikoje, visos priemonės esančios leistinos, kurios tik veda į tikslą. Gal tai yra pati populiarioji nuomonė. Už tat jos šalininkams revoliucionieriška ar utopiška atrodo, kai kiti pasisako, jog ir politikoje tėra leistinos priemonės, kurios yra moralios. Jei dekalogo įsakymai, net septyni, saisto žmogaus elgesį su kitu žmogum prekyvietėje, teisme, darbo įmonėje, liepdami neskriausti artimo, tai jie turi saistyti ir politikoje. Nedoros etiniu atžvilgiu priemonės politikoje taip pat neleistinos. Ir juo institucija yra tauresnių užsimojpmų, juo labiau šitas reikalavimas saisto jos ir jos narių viešuosius veiksmus. Tokis reikalavimas instituciją ne pančioja, bet priešingai — jai padeda vadovauti, nes apsaugoja jos taurius siekimus ir jos charakterį nuo susidiskreditavimo, susiniekinimo.

"Į Laisvę" savo nusistatymu pritampa prie antrųjų ir savo praktiniu veikimu norėtų galimai arčiau jais pasekti. Iš to logiška visuomeniniame veikime išvada: gerbdami asmenis ir toleruodami jų nuomones, negalim toleruoti jų visuomeninių veiksmų, jei jie vykdomi neleistinomis priemonėmis, ir nekelti prieš juos balso.

Buvom kitados policinės prievartos verčiami tylėti visuomeninių negerovių akivaizdoje. Gali atsitikti, kad vartojama moralinė prievarta kitam nutildyti. Bet tiek viena, tiek antra tarnauja visuomeninic gyvenimo stagnacijai, pelėjimui. Ją paremti savi tylėjimu — tokio pikto įsipareigojimo negalime prisiimti.

Pagaliau jeigu politiniame gyvenime pasitaiko **smurto** ir **nusikaltimo**, tai juos tenka vadinti tais žodžiais, kurie lietuvių kalbos terminijoje tam yra skirti. Juos ne "Į Laisvę" išrado. Jie išrasti toli prieš bolševizmui atsirandant ir juos tenka taikyti ne tik bolševikų tam tikros rūšies veiksmams.

JŪS RAŠOTE "Į LAISVĘ"

A. J., Chicaga:

Su malonumu perskaičiau pirmąjį numerį "Į Laisvę". Džiaugiuosi, kad nagrinėjimai yra dokumentuoti, platūs, savistovūs, konkretūs ir su išvadomis... Sekantiems numeriams norėtųsi kai ko pageidauti... Krikščionybės ir lietuvybės principai yra mums esminiai, tad ar nereikėtų atviromis akimis laisvoje spaudoje peržvelgti, kaip mes jiems nusikalstam visose gyvenimo srityse — bažnyčiose, mokyklose, organizacijose, per laikraščius ir žurnalus, idant visi įsitikintų, jog "Į Laisvę" yra tikrai be cenzoriaus...

*

A. S., Vokietija:

...Iš šio laikraščio puslapių kalba tikra ir objektyvi, aiški ir kartu nuoširdi lietuviška širdis... Man labai patiko mintis, jog mes perdaug buvome nukrypę į politinę kovą, pamiršdami kultūrinę tautos kovą, kurią reikia prieky visko statyti... Tegul gerasis Dievas laimina jūsų pastangas.

*

A. S.:

Žurnalas, rodos, žada apsiriboti vien grynai politiniais klausimais, taigi nepastos kelio jau esamiems kultūros žurnalams. Atnaujinti politikos veidą, mesti naujų šūkių, daugiau dinamikos ir idealizmo. Bet vietoj asmenybės dabar kalbės jau, rodos, minia. Čia aš ir bijau, kad nebūtų sulaukta šarūno likimo... Paskutinį dešimtmetį Lietuvoje jūsų sąjūdis išnešė ant savo pečių ir katalikybę ir lietuvybę. Bet jūs turėjot stiprių asmenybių... Kaip jums pavyks išsiauginti iš jaunosios kartos tokių pat stiprių charakterių?

*

J. VIDZGIRIS:

Neapsivyliau išvydęs: straipsniai iš peties, išvaizda puiki.

*

V. NAUDŽIUS, Chcaga:

Taip ir prašos pridėti porą — dvi tris — eilučių viršuj ir apačioj spausdinto teksto. Galima būtų pradėti puslapį viršuj horizontalia juoda linija, lyg ir sukondensuojančia visą puslapį... Nors klišės ir pabrangina leidinį, bet būtų pravartu...

*

V. K., Bostonas, Mass.:

Brazaičio ir Prapuolenio straipsniai geri. Norėtųsi toliau daugiau programinių straipsnių kitais kultūriniais klausmais.

*

V. ŠMULKŠTYS, Waterbury, Conn.:

Aprėminti įtarpai tekste yra tikros mūsų tėvynės meilės žarijos... Daugiau partizaninės kūrybos... Pasigesčiau didesnio šrifto įvairumo... turinyje jieškočiau daugiau medžiagos ir faktų iš kovos prieš tylųjį mūsų tautos genocidą — nutautinimą...

*

P. ZARANKA, Detroit, Mich.:

Jei L. F. visa tai būtų skelbęs dar Vlike būdamas, būčiau juos laikęs teisybės kovotojais...

S. DARGIS, Toronto, Canada:
"Į Laisvę" puikus žurnalas — tik brangokas.

*

J. GRINIUS, Strasbourgas, Prancūzija:
Džiaugiuosi laikraščio gražiu išleidimu ir gerais straipsniais... Ar šitokis laikraštis mums labiausiai reikalingas ir šitokiu jo pobūdžiu LF yra originalus? Juk žurnalus leidžia KD, L. Rez. Sant., liaudininkai... man norėtųsi kažin ko originalesnio... kad ir nereguliariai išeinančio laikraščio, kuriame laisvai galėtų pasisakyti... visi geros valios lietuviai... man norėtųsi, kad "Į Laisvę" būtų plačios srovės.

*

BIRUTĖ K., Vokietija:
...dienos kursu, t. y. po DM 2,90. Daugumas raukosi, kad labai brangu... Ar nerastumėt naudinga išryškinti, kad LF, kol jis buvo Vlike, negalėjo viešais pareiškimais smugdyti Vliko autoriteto... išlaikykite tą patį šaltą toną.

*

P. NARUTIS, Vokietija:
"Į Laisvę" pataikė duoti tai, ko buvo pageidauta.

*

"Į LAISVĘ" REDAKCIJA:

Už padrąsinimą, kritiškas pastabas, sugestijas, kurias skaitytojai čia pareiškė, — ačiū. Jomis pasinaudosime. Kai kuriomis jau šiame nr. Norim, kad laikraštis būtų ne tik redakcijos, bet ir skaitytojų norų bei minties atspindys.

(Bus daugiau)

JUMS PRISISTATO VOKAS

Tik vokas — be laiško... Vokas šiandien labiausiai įprastas mažmožis. Tik filatelistas terodo kiek pagarbos vokui, bet ir tai tik tol, kol vokas su pašto ženklu. Žmonės šiaip voko nevertina. Jiems svarbu tik, kas voke.

O vokas dideles paslaugas atlieka žmogui (gal dėl to ir nevertinamas). Vokas šiandien ne tik slapčia, kad kaimynas nežinotų, kiek uždirbi, — perteikia savaitinį uždarbį. Ne tik padeda mylimiesiems meilės žodeliu pasikeisti. Ne tik bičiulių bičiuliškumui stiprinti. Ne tik parapijos, krautuvės, organizacijos ir valstybės mokesčiams pasiųsti. Ne tik sutuoktuvių kvietimui ar mirties pranešimui. Ne tik priminimui skolą grąžinti... Prie pastarųjų jūs, aišku, nepriklausote...

Taigi vokas visiškai paslaugus ir pagarbos vertas pareigūnas. Ir jei su šiuo "Į Laisvę" nor. vokas Jums prisistato, tai taip pat tik su nuoširdžia intencija Jums palengvinti sumegzti bičiuliškus ryšius su administratorium ir laimėti iš jo nuoširdų dėkingumą.

Čekį ar "money order", kurį dėsite į tą voką, malonėkite išrašyti LFB iždininko, t. y. Dr. J. Kazicko vardu.

Administratorius

Mūsų tėvų kovos ir aukos dėl lietuviškos knygos yra testamentinis įpareigojimas viscms Lietuvių Tautos kartoms. Lietuvis organizuoja ir remia spausdintą lietuvišką žodį.

Lietuvių Charta

LAISVOJO PASAULIO LIETUVIŠKOJI PERIODIKA

AIDAI, mėnesinis kultūros žurnalas, 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

AMERIKOS LIETUVIS, tautininkų, savaitinis, 14 Vernon Street, Worcester, Mass.

ATEITIS, lietuvių katalikiškojo jaunimo, mėnesinis, 680 Bushwick Avenue, Brooklyn 21, N. Y.

AUSTRALIJOS LIETUVIS, liberališkas dvisavaitinis, 35 Cator St., W. Hindmarsh, Adelaide, S. A.

DARBAS, socialistų trimėnesinis žurnalas, 636 E. Broadway, S. Boston, Mass.

DARBININKAS, katalikiškas, dukart savaitėje, 680 Bushwick Avenue, Brooklyn 21, N. Y.

DIRVA, tautininkų, savaitinis, 1272 East 71st St., Cleveland 3, Ohio.

DRAUGAS, katalikiškas dienraštis, 2334 S. Ockaley Ave., Chicago 8, Ill.

EGLUTĖ, vaikučių laikraštis, F. D. 2, Putnam, Conn.

EUROPOS LIETUVIS, Europos liet. bendruomenės savaitraštis, 43, Holland Park, London, W. 11.

GARSAS, LRKSA savaitraštis, P. O. Pox 32, Wilkes-Barre, Pa.

Į LAISVĘ, LFB trimėnesinis žurnalas, 422 Menahan St., Brooklyn 27, N. Y.

KARYS, lietuvių karių-veteranų mėnraštis, 680 Bushwick Avenue, Brooklyn 21, N. Y.

KELEIVIS, socialistų savaitinis, 636 Broadway, S. Boston 27, Mass.

KELEIVIS, MLT neperiodinis leidinys, Hegelstr. 6, Hannover Kleebold, Vok.

LAIKAS, katalikiškas savaitinis, Mendoza 2280, Avellaneda, Buenos Aires, Argentina.

LAIŠKAI LIETUVIAMS, religinis mėnraštis, 5541 S. Paulina St., Chicago 36, Ill.

LAISVOJI LIETUVA, LAS savaitinis, 3157 S. Emerald Ave., Chicago 16, Ill.

LIETUVA, trimėnesinis LLK žurnalas, 4 W. 57th St., New York 19, N. Y.

LIETUVIŲ DIENOS, iliustruotas mėnraštis, 9204 S. Broadway, Los Angeles 3, Calif.

LITERATŪROS LANKAI, 1127 Bayard St., Baltimore 23, Md.

LUX CHRISTI, trimėnesinis biuletenis kunigams, rev. J. Matutis, 396 Church St., New Britain, Conn.

MARGUTIS, tautininkų mėnraštis, 6755 S. Western Ave., Chicago 36, Ill.

MŪSŲ PASTOGĖ, Australijos bendruomenės savaitinis, 10 Peel St., Kirribilli, Sydney, NSW.

MUZIKOS ŽINIOS, Vargoninkų Sąjungos laikraštis, kas trys mėn., 1602 So. 48th Ct., Cicero 50, Ill.

NAUJIENOS, socialistų dienraštis, 1739 S. Halsted St., Chicago 8, Ill.

NEPRIKLAUSOMA LIETUVA, liaudininkų savaitinis, 3a Fourth Ave., Ville Lasalle, Montreal, Que., Canada.

SANDARA, liberališkas savaitinis, 840 W. 33rd St., Chicago 8, Ill.

SANTARVĖ, LRS mėnraštis, c/o Banaitis, 18 Melnott St., Rochdale, D. Britanija.

Turinys

A. Maceina: Rezistencija prieš tremties dvasią ..... 1 pusl.
Kariūnas: Partizano dalia (iš partizanų poezijos) 11
V. Vaitiekūnas: Pasipriešinimo sąjūdis 12
A. Musteikis: Tirpinimo katile 19
LFB Vis. Studijų Biuras: Į pilnutinę demokratiją 25
Dokumentų šviesoje: Demokratinio ir vadistinio principų tarpusavinė kova laisvinimo organizacijoje 34

DARBAI ir IDĖJOS: **Tėvynėje:** Slaptasis priešas • **Pasaulyje:** Nepasaulėžiūrinės diferenciacijos keliu? Vietoj politinės eigos vertinimo • **Tremtyje:** Metų sąvartoje; Apie Vliką ir Vlike; Tiesos vardan; Žymėtini vardai; Ar vadovauti yra nusikaltimas? • **Jūs rašote "Į Laisvę"** 44-64

"Į LAISVĘ" REIKALAMS AUKOJO:

S. Daunys — $100; K. Bružas, P. Kisielius, V. Naudžius, A. Pladys, V. Sinkevičius, A. Šleževičius — po $50; P. Bagdonas — $40; A. V. — $30; A. Baltrukėnas — $20; P. B. — -15; J. Bajerčius, A. Baltinis, A. Gulbinskas, Č. Grincevičius, V. Juodeika, A. Pargauskas, V. Ramonas, A. Razma, S. Rudys, Z. Smilgevičius, A. Labokas, A. Juška, J. Kojelis — po $10; A. Grinienė, K. V. Čb. — po $5; Toronto bičiuliai — $15. Kitus aukotojus paskelbsime vėliau. Vien Chicagos bičiuliai yra suaukoję $658.00.

Ši materialinė bičiulių parama ne tik sudaro realų pagrindą "Į Laisvę" leisti, bet dar daugiau teikia moralinės stiprybės, rodydama ne tik mūsų tarpusavinį solidarumą, bet ir ištikimybę bendrai rezistencijos idėjai.

SĖJA, liaudininkų mėnraštis, 1023 N. Keystone Ave., Chicago 51, Ill.
ŠV. PRANCIŠKAUS VARPELIS, iliustruotas religinis mėnraštis, 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.
TĖVIŠKĖS ŽIBURIAI, katalikiškas savaitinis, 941 Dundas St., W., Toronto, Ont., Canada, Canada.
TĖVYNĖ, SLA savaitinis, 307 W. 30th St., New York 1, N. Y.
TĖVYNĖS SARGAS, KD neperiodinis žurnalas, 1648 De aKlb Ave., Brooklyn 37, N. Y.
TĖVŲ KELIAS, iliustruotas katalikiškas lietuvių mėnraštis, Apartado 369, Caracas, Venezuela.
TREMTIS, liberališkas mėnraštis, (13b) Memmingen/ALLg., Postfach 2, Vokietija.
VIENYBĖ, tautininkų savaitinis, 412 Bedford Ave., Brooklyn 11, N. Y.
VYTIS, liet. katalikiškojo jaunimo žurnalas, 143 W. 6th St., S. Boston 27, Mass.

Galbūt, kad šiame sąraše yra nevisi laisvojo pasaulio lietuvių periodiniai leidiniai. Bet ir iš šito sąrašo kiekvienas lietuvis, vykdydamas savo pareigą lietuviškajam spausdintam žodžiui, gali pasirinkti, kas arčiau širdies ir įsitikinimų.